

V A S I L I E M A N I U .

200773

S T U D I I

ASUPRA

SCRIERII PROFESORULUI DR. I. IUNG

INTITULATA

ROMANII SI ROMÂNII
DIN TIERILLE DUNARENE

STUDII ISTORICO-ETHNOGRAFICE
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Estrassu d'in Annalele Societatei Academice.

BUCURESCI.

TYPOGRAFFA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

(LABORATORII ROMANI).

19. STRAT'A ACADEMIEI 19.

1878.

732842

V A S I L I E M A N I U .

S T U D I I

ASUPRA

SCRIERII PROFESORULUI DR. I. IUNG

INTITULATA

ROMANII SI ROMÂNII

DIN TERILE DUNARENE

STUDII ISTORICO-ETHNOGRAFICE.

Estrassu d'in Annalele Societatei Academice.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201800746

BUCURESCI.

TYPOGRAFFA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

(LABORATORII ROMANI).

19. STRATA ACADEMIEI 19.

1878.

200773

SUMARIU

	<i>Pag.</i>
I. Introducere	1
II. Impartirea si contienutulu scrierei lui Iung : Cucerirea Daciei, colonisarea, organisa- tiunea ei; nationalitatea si patria coloniiloru lui Traianu	5
III. Starea sociala, viuetia si miscarea Româniloru in sut'a IV—VIII	14
IV. Continuitatea, petrecerea româniloru pe pamentulu Daciei incependu de la Aurelianu si pene in sut'a XIII, probata prin literatura bisericesca! Limba, terminologia si le- gendele bisericei romane d'in acelu timpu	25
V. Ipotezele slaviste privitore la <i>genesa, limba, continuitatea si crescinismulu roma- niloru</i>	36
VI. Institutiunile statulu românû, dupo <i>Roesler, Miklosich, Schmidt, Iung, etc.</i>	48
VII. In sut'a IX—XIII, nu <i>locuinti'a Româniloru</i> ci <i>felulu isvoreloru</i> s'au schimbatu	53
VIII. Latinitatea ginteii si a limbei romane, precumu si continuitatea in sut'a IV—XIII, constatate prin elemente <i>arheologice, etnografice, onomatologice, fisice, ematologice, psychice etc.</i>	59
IX. Vocabulariu de cuvinte <i>arhaice romane</i> in grainulu <i>romanescu</i> , presupuse slave si <i>Dace.</i> X. Pote fi sustienutu slavismulu si germanismulu Traco-Getiloru, Daciloru, Galo-Celtiloru greciloru, româniloru ?!	68
XI. Terminologia economiei rurale si domestice la poporulu românû.	99
XII. Conclusiuni	103

I.

Gintea româna este pôte unica între poporele de proveninția indo-europeana, și în specie de origine latino-romana, a carei genese mai alesu, aproape de unu secolu preocupu nu numai pre etnografii și filologii germani, slavi, angli, franci, italieni și maghiari, daru și pe invetiatiîi noștrii români : linguisti și archeologi, precumu ea odiniora a preocupatu pe versificatori *Niebelungeloru* și pe biografii *romeloru bisantini*, vedindu unii usiurintia, alții prevențiuni mostenite, ero cei mai multi (d'în sinulu unor popore cu cari sutimi de anni, amu statu și stamu în contingere nemijlocita, în lupte și rivalități seculare) avendu pururé în mintea și inim'a loru acelu scopu nelegiuitu, de a face se dispara veri-ce urma care aru puté conduce la revendicarea numelui nostru genericu, și allu dreptului incalcatu!

Déco poporulu romanu a oferitu sciinției, prin archaismele limbei, prin tradițiuni, moravuri, credinție, că și prin tari'a consciinței și a conservatismului, unu însemnatu materialu etnicu, limbisticu și etologicu, totu atâtăa comore d'în timpii classicității romane, apoi nu mai pucinu și tesasurele adepote în sinulu pamentului classicu allu Daciei Trajane, a servitu studiului archeologicu, pentru deslegarea marei probleme, cu care s'a fragmentatu timpî îndelungati, logic'a celloru mai indrasnetie combinatiuni, și mintea celloru mai gelosi epigrafi, numismatici, chronicari și etnografi!

Serierea d^{lui} *Iung*, intitulata : «Romani și Româniî în tierile danubiene», ca respunsu la incercarile reposatului profesore Roesler, pare a fi facuta a nume spre a ne incredentiâ despre adevverulu disselloru de mai susu.

Acésta lucrare meritorie și că critica, și ca eruditune, și că metodu, essita din pén'a invetiatalui docinte de la Universitatea din Insbruck, demnu elevu allu renumitului Mommsen, reclama în adevveru tóta atentiunea nóștra, fiindu ea fôrte instructiva pentru noi, în mai multe sensuri.

Desi cunoscuta d-vostre în tote partile ei, anco de la aparitiune, — suntu acumu câte-va luni — eu amu crediutu co voi face unu placutu serviciu, venindu în sinulu onorabilei Societati Academice, cu ua expunere mai desvoltata despre tôte acelle puncte cardinali, cari facu esenti'a cercetariloru în scrierea d^{lui} *Iung*.

Motivulu, sistem'a, desvoltarile, premisele și conclusiunile în acestu eruditu stu-

diu ve va spune, onor. d-nii colegi, pene la ce punctu p $\acute{o$ te fi er $\acute{o$ re din parte-mi, susținendu co lucrarea in cestiune este f $\acute{o$ rte instructiva, mai alesu pentru noi rom \acute{a} nii.

Eu unulu citind'o cu tota meritat'a atentiune, m'amu intrebatu : d \acute{e} co mai p $\acute{o$ te fi posibilitate a ne astepta dela invetiati straini, chiaru si in acesti timpi ai lumineloru, c \acute{a} singuruloru indemnu in cercetari de cellu mai mare interesu istoricu, se fie numai zelulu sacru, si ua neinduioasa iubire de adeveru?!

Convictiunea ce mi-amu formatu si cu ac \acute{e} sta ocaziune, m'a facutu se recunosc cu in adeveru, nimicu mai tristu pentru unu poporu, de c \acute{a} tu a'si ved \acute{e} istori'a nationale scrisa de straini!

Nici ua regula fora exceptiune; d \acute{e} ro inse, veritatea materiale de mai susu se confirma prin at \acute{a} t \acute{e} esemple in croniceloru polone, rosiane, byzantine, turcesci si magiare, care tote au pusu unu zelu titanicu, spre a desfiint \acute{a} urmelu latinitatii n $\acute{o$ stre.

«Nemsi, Unguri, Polonii, Byzantinii, Turcii — dice ne u tatulu cetatianu rom \acute{a} nu Ed. Quinet, — au lucratu in acelasiu simtu, in acelasiu scopu; rupt'au fia-care din ei c \acute{a} te c \acute{e} v'a din corpulu istoriei rom \acute{a} ne!»

C \acute{e} i ce ni-au resl \acute{u} itu mosi'a strebuna, rapindu-ne pene si drepturiloru omului; cei ce, adapostiti la simulu mumei nostre, au proscrisu limb'a rom \acute{a} na de la altaru, din scoli si d'in vi \acute{e} t \acute{a} publicu, pe propriulu nostru pamentu, lucrandu in nelegiuriloru, la desfiint \acute{a} rea nostra c \acute{a} statu nationalu, c \acute{a} ginte, c \acute{a} poporu, ca individualitate, in sper \acute{a} ntia ce se va perde in intunereculu secoliloru, *origine, nume, limba* si insasi *memoria romanismului* *urgisitu*, neaperatu, co n'au pututu av \acute{e} nici recerut'a neaternare, nici sacrulu cultu pentru sciintia si adeveru, c \acute{a} se 'si adune cunnoscintie bine intemeiat \acute{e} despre noi si alle nostre, spre a ved \acute{e} limpede si a judec \acute{a} in deplina cunnoscintia de cauza.

Punctulu la care amu ajunsu cu controverseloru in cestiunea genesei si a limbei n $\acute{o$ stre, controverseloru datorite unoru supositiuni maliciose, unoru rataciri necalificabile, respandite in lum \acute{e} a invetiatoriloru, parte cu scopu, parte prin usiurintia, de cotra cronicariu Byzantiulu, de cotra etnografiu germano-saxoni, si in fine, de cotra scriitorii maghiari, ne face se intielegemu si mai bine axiom'a marelui filosofu francesu J.-J. Rousseau, care ne spune co, cu c \acute{a} tu scrieriloru se inmaltiescu, cu at \acute{a} tu scade adeverata sciintia!

«Rom \acute{a} nii suntu ua enigma», dicea acumu vre-ua cindieci ani, cantatulu *Niebuhr*, in lum \acute{e} a invetiatoriloru.

Acestu verdictu autoritaru, era elu \acute{o} re intemeiatu pe sintes'a unui criteriu, c \acute{a} resl \acute{u} tatu allu cercetariloru minutiose, despre noi si alle nostre?

Lupteloru incordate din partea invatiatoriloru nostrii, incepute de unu secolu si rein $\acute{o$ uite mai in fia-care deceniu, lupte care-'si aveau in tesaurulu nationalu unu fondu de monumente epigrafice, numismatice, etnice, limbistice, etologice, onomatologice si chartografe, nu au reesitu se abata cu deplinu succesu, torrinteloru unoru opiniuni ratacite in mare parte, intemeiate numai pe fabule si anacronisme byzantine, pe ap $\acute{o$ terif'a literaturu bulgara, respandita de sect'a Bogomililoru, pe tendenti \acute{o} se conjecturi germano-saxone si magiare.

Scola moderna d'in dilele noastre, nu si-a pus silintiele si zelulu intru luminarea adeverului istoricu, mai presusu de autoritatea veneratului Niebuhr.

A fostu de ajunsu a se re'nprospeta prin maiestrulu condeiu allu reposatului Roesler, resuflat'a ipotesa, essita d'in péna necompetinte a cameleonului slavistu *Sultzzer*, partinita de *Töckoely* (disserentulu lui Bojinca si Murgu), *Neugebauer*, *Teutsch Schmidt* si pene la unu puntu de *Engel*, cunoscutulu interpretu alu biografului *Fl. Vojsicu*, pentru ca aberatiunile condamnate alta data cu vigore, se se professe in acesti timpi chiaru, si prin scolile germano saxone, ca dogme stabilite, gratia unui stilu modelu de causticismu, altcumu rapitoriu, déra multiamita mai multu unei propagande militante in folosulu vechimei slave, germane si maghiare pe pamentulu Daciei Trajane.

Nou'a generatiune din lumea invetiatiilor nostri români, care neaparatu va deveni mane decorulu si mandria tierrei, pasiesce in cercetarile sciintifice, privitore la originea si limb'a poporului românu, cu sfiala omului erudit, dar cu pré multa ostentatiune pentru unu inchipuitu spiritu de nepartinire!...

Numai intrebamu déco se pote numi omagiu pentru cultulu sciintiei, ua modestia nejustificata, impinsa pene la estremu din partea celoru predispusi a priimi rezultatele unui studiu, fia etnograficu, fia limbisticu, dreptu dogme de credintia, numai si numai d'in temere essagerata, d'a nu li se bânui iubirea de adeveru, uitandu-se co, adeveratulu cultu pentru sciintia, nu ne impiedica se imbraciasiamu cu caldura, totu ce este românescu.

Numai prin ua *santa nebunia a iubirei de totu ce constitue patrimoniulu natiunei*, s'a pututu salvá cee'a-ce mai conservamu despre *originea si limb'a nostra!* Ea si numai ea, a facutu unu *Muratori* d'in *Sincai*, unu *Tasso* d'in *Vacarescu*, unu *Enneu* d'in *Alecsandri*, unu *Tacitu* d'in *Cantimiru*, unu *Hyeronimu* d'in *Dositei*!... Modestiti'a nu a impiedicatu pe cei mai illustrii d'entre invetiatii germani si slavi: *Karamzin*, *Nestor*, *Saxo Gramaticus*, *M. Gallius*, *Diffmar*, *Leibnitz*, *Mommsen*, *Diez*, etc., se cante marirea poporeloru respective, prin autoritatea sciintiei, pe teremulu investigatiunelor sciintifice.

Datori'a cotra alle natiunei, si in acelasi timpu cotra invetiatii Europei, se va impune si mai cu dreptu cuventu, candu se va stabili, co in realitate, forte pucinu ne-au cunoscutu si ne cunoscú tóte acelle celebritati straine, cate s'au ocupatu de noi, judecandu dupo rezultatele studiiloru filologice si etnologice aplicate la noi; cum eo nedrepti si reu preveniti au fostu si suntu in privintia-ne, chiaru cei mai distinsi între reputatiunile lumei germane si slave, invederedia usiurinti'a cu care s'a purcesu la incoronarea celoru mai condamnate ipotese!

Studiulu limbei si allu originei romane, este fora induoiala, de celu mai insemnatu interesu pentru istori'a poporeloru europene; distinsulu istoriografu *Thunmann*, cunoscându valorea limbei si a istoriei române pentru sciintia, sustine cu taria co: «originea, istori'a si limb'a poporului românu si albanesu — fruntasie si valorose popore in senulu Europei — aru puté se imple golulu atatu de simtitu in istori'a Europei moderne.»

Restristele au dreptu consecuentia, nedreptatea istoriciloru! Ca si simplulu indi-

vidu — dice luminatul Thunmann — istoriculu este nedreptu cu cei nenorociti !!

Cam unu analogu refrenu avemu in Fastele strabunului Ovidu :

«Hectora quis nosset, si Troja felix fuisset!»

Cu aplicatiune la viuéti'a omenirei d'in toti timpii, cine nu va recunosece, co nefericirea unui'a face fericirea altui'a ?!

Cine aru fi cugetatu se combata cu atata inversiunare, adessé fora umbra de adeveru, originea poporului românu, déco ellu aru fi fostu tare prin unire?!

Scopulu acestei recensiuini fiindu ua simpla dare de séma, nu potu avé interesu reflesiunile de asemené natura, déro ne va fi folositoriu se cunnoscemu, câtu de departe este impinsu spiritulu de partinire, de egoismu, candu se cauta unu puntu de greutate in sprijinulu originei indo-europene, fia in beneficiulu gintei germane, fia in alu semintiei slave, séu in sprijinulu vechimei maghiare si saxone, pe pamentulu Transilvaniei si allu tieriloru dunarene, locuite de Români.

Ua simpla asemenare fortuita de nume si cuvinte, a fostu de ajunsu intru a giustificá ipotesea lui *Iordanu* si *Grimm*, despre identitatea etnica intre *Goti* si *Geti*; unu ibridismu de specie mitologica — asia dicendu — cumu este d. e : mitulu scandinavu despre lupt'a contr'a draconiloru scuipatori de focu, representata si in *India*, prin unu *Sigfried* de *Brunhada*, a pututu se conduca de a dreptulu pe d^{l^a} *Wolzogen*, pe bacea acestei fericite analogie, la origine'a indo-asiatica a gintei germane, indreptatindu-lu se afirmé susu si tare, co nu in Germania, ci in Asia s'a urditu unulu din celle mai importante mituri indo-germane, co prin urmare, nu in Germania, nu in Europa, ci in Asia, este a se cautá vechimea si léganulu familiei indo-germane!!

Candu este vorb'a inse despre probele ce se aducu in sustinerea latinitatii si a vechimei nostre, pe pamentulu Daciei Trajane, procedimentulu se schimba, critic'a de vine severa, neinduplecata, vexatoria pene la escesu, netoleranta si forte tiermuitoare; atunci elementele filologiei comparative nu au greutate in cumpaná studiulu etnicu, fisiologi'a este fora cadere, d'in caus'a procesulu climaticu, mitologi'a, fia chiaru unita cu limbistic'a, ca doue némuri d'in antropologi'a psihologica, nu are putere probatoria, cá elementu etnicu, si noi nu amu fi primiti se stabilimu pe sistemulu analogiei, cu tari'a de argumentatiune a d^{l^{ui}} *Wolzogen*, co mitulu baratianu despre *dina Filma*, de provenintia goto-gepida, serva ore-cumu a invedera cumu co, numai in acele regiuni au pututu veni români in atingere cu *Goti* si *Gepidii*, cari tinendu unele parti ale Panoniei, sub ua dominatiune cu totulu efemera, se invecin'au numai despre acele parti cu hotarele tieriloru române, si in parte cu ale Banatulu românu, imprejurare care, ni esplica in modu convingetoru, lips'a de cuvinte gotice in limb'a româna, din celle l'alte regiuni alle Daciei, confirmandu astu-felu vederile si deductiunile invatiatulu nostru colegu d^{l^u} *Hasdeu*, in privinti'a regiunei gotice si gepide, in Dacia, si a comerciulu nostru cu acele orde trecetorie.

Aceste disse, trecemu si noi la meritulu cuestiunei.

II.

Scrierea d-lui Iung s'aru paré co are de principalu obiectu continuitatea Românilor in tierrele dunarene, dela cucerire si pene in secolulu XIV.

In introductiune, autorele releva insemnatatea epocii romane pentru tierrele dunarene, indica fontanele istoriei romane in Dacia si atinge cate-va probleme etnografice.

Lucrarea se imparte in IX sectiuni :

- I^a Sectiune incepe cu faptulul cuceririi Daciei de cotra Romani. —
 II^a > pune in vedere sistemulu administratiunei provinciale la Romani. —
 III^a > se ocupa de organizatiunea militare d'in timpii Cesariloru, cu privire la Daci'a. —
 IV^a > analisédia institutiunile provinciali la Barbari (Gauverfassung), si institutiunile municipale italice in tierrele dunarene. —
 V^a > tratédia despre colonizarea Daciei. —
 VI^a > ne face cunnoscute relatiunile, comerciulu, religiunea, litteratur'a in Dacia, documentate prin actele martiriloru si vietile santiloru parinti, ca fontani istorice. —
 VII^a > invederédia starea sociale, vietí'a si miscarea Românilor dunareni in secolii IV si V. —
 VIII^a > are in vedere pe Ladinii séu Valhii si pe Rumunii séu Vlachie din e-vulu mediu. —
 IX^a > si ultima, ne comunica rezultatele excursiuniloru intreprinse in tiérr'a Bihórei patria Bogdaniloru, reintemeietorii domniei in Moldova. —

Mai inainte de a purcede la darea de séma despre cuprinsulu celloru mai importante d'in aceste noue sectiuni, neaparatu in mesur'a putintiei nostre si in marginile unei succinte recensiumi, va fi bine se avemu in vedere adeveratulu mobilu care a datu nascere la acésta lucrare interesante si erudita, déro nesuficiente, dupo noi, pentru luminarea unoru probleme de interesu istoricu pré insemnatu.

In prima linia vomu observá co anco de pre la annulu 1864, invetiátulu profesore Roesler s'a pusu din resputeri se ne infatiesiedie lumei politice si in republic'a literiloru cá pe unu poporu compusu din remasitiile dacice romanisate, cu unu elementu predominantu slavu, incuscritu apoi cu semintiele gotice, gepide, hune, bulgare : unu felu de mixtum compositum reintorsu din sclavi'a bulgara la vetrele strabune d'in Dacia Traiana in secolulu XIII, cu ua limb'a plina de grecisme, de barbarisme, slave si germane, denotandu originea nostra totu atátu de hidosa, ca si limb'a, ca si datinele, credientele si moravurile nostre.

Acésta incordare, mai multu passionata de catu literara, tradusa intr'unu studiu bine mediatu, combinatu cu maiestria, representatu printr'unu stilu seducetoru, isi a atinsu efemerulu scopu de a cuceri admiratiunea maghiara si a unei portiuni d'in

inviataii natiunei saxone din Transilvani'a, crescuti la scol'a lui Sultzer, Engel, Bauer, Teutsch, Gebhardy, Neugebauer.

Uluirea ce a produsu in primele momente de entusiasmu si surprindere, uriasi'a descoperire a necunoscutului Babilonu, avù dreptu consecuentia la adeveratii sapienti ai lumii germane ua protestatiune sficioso, éro in castrele sistematiciloru nostri adversari ua expansiune febrile, amu puté dice, judecandu dupo necritic'a combatare ce ne face neofitul maghiaru Hunfalvy (Alias Hunsdorfer) in cartea sa «*Etnografi'a Ungariei.*» .

Scopulu curatu politicu allu reposatului profesore Roesler si allu commilitantiloru sei este datu pe facie.

Preocupatiunile inspaimentatore despre ua apropiata deslegare a cuestiunei Orientelui pe base etnografice, problem'a care framenta necurmatu mai allesu pe Turcii crestiniti din vechi'a Panonnia — dupo cumu ii numeau Byzantinii si dupo cumu se numescu ei singuri pe sine astadi, — au provocatu inscenarea acestei productiuni literare tendentioase, care punea la ordinea dillei originea si vechimea Romaniloru in Daci'a Traiana spre a denigra si injosori pe Români, infacisiandu-i Europei prin prism'a erezuriloru lui Sultzer, cá poporu veneticu, menitu a'si perde individualitatea contopindu-se in elementele d'in care a essitu si a nume in cellu maghiaru, déco aru fi cu putintia. D-nulu Roesler ne spune neindoiosu in prefati'a cartii selle «*Romanische Studien*», care este temeulu cugetariloru si allu directiunei selle ocupandu-se de noi :

«*Studiulu meu nu are a face cu cuestiunile la ordinea dillei; — dice d-sa — docu-mentele si probele adunate in acésta scriere au se serve intru lamurirea originei «romane si a inrudirei cu Dacii, Gotii si Slavii; se constate epoc'a aparitiunii poporului Vlahu in Europ'a, amintirile cate se mai conserva la densii despre Bulgari, vechii loru stapani; se precisedie inceputulu principateloru dunarene, neavendu a face intru nimicu cu marea cuestiune a Orientelui, séu cu proiectele române despre unu nou «imperiu daco-romanu.»* Mai departe la pagina IX, dandu-si pe facie intimele cugetari in usitat'a-i dialectica a ne da lectiuni de morala, continua a dice : «*Românii se re-
volta candu li se contesta vechimea si nobilitatea originei; crediendu-se mai au-
tochtoni in Dacia de catu Maghiarii, Slavii si Saxonii, si indreptatiti pe temeulu
«vechimei loru, se alunge intr'ua di pe usurpatorii veneticii, de ora ce nici domni'a
«lui Atila nici a lui Arpadu nu constitue unu dreptu castigatu asupra Daciei Traiane,
«care a fostu romana si remane româna pene mai exista unu sufletu de Românu.»*

Tinta, scopulu si indemnulu prea doctului profesore Roesler suntu pronuntiate si bine lamurite; cei'a ce preocupa si framenta pe modernulu apostolu este simtiulu de conservatiune care a prinsu radecini adunci in natur'a Românilui.

Reu si fora temeiu — dupo d-sa — tine cu taria si cu credintia nestramutata poporulu românu, la înesce idei retacite despre mai multu de catu problematica origine si ua dubiósá vechime; acésta tenacitate este pentru Slavii, Maghiarii si Saxonii predilecti, unu pericolu crescendu; fanaticismulu românu a luat uo consistentia in bogat'a d-sale imaginatiune, si deci s'a crediutu in dreptu a ferí lumea de amagiri.

Constatamu cu fericire co modulu de argumentatiune si cu atatu mai pucinu

conclasiunile din cartea citata, nu au fost peste tot incuviintiate in lumea invetiailor; numai vechii sustienetori ai theoriei lui Sultzer si toti cei interesati d'a dreptul in cauza au partinitu cu ostentatiune vederile d-lui Roesler.

Intre corifeii eruditilor germani si slavi d'in castrele opuse, unii condamna peste totu, alti numai in parte, acelle theorii.

Autoritatile cele mai renumite, cumu suntu : *Mommsen, Diez, Schaffarik, Fickert, Leacke, Kopitar, Steub, Iricsek, Schuckert, Buidinger, Wieterdsheim* si *Iung*, a caru scriere ne preocupa in acesta dare de séma, respingu teori'a imbracisiatu de repusatulu profesore; se intiellege co fia care in sensulu vederiloru selle in parte.

Nu toti anse d'in acesti mari scriitori, suntu uniti in tote puntele, pusse in desbateru, privitore la noi.

Patru suntu acelle punte cardinali — dupo cumu bine cunnosceti—asupr'a caror'a s'a invertitu pururea scol'a germana, scol'a slavica si scol'a neo-latina :

I^{ul} punctu avea in vedere colonisarea Daciei si sortea Daciloru cuceriti; unu punctu care resuma si cestiunea despre sistem'a colonisarii la Romani si interesulu Romei cesariene in tierrele dunarene; —

II^{ea}, parasirea si desiertarea Daciei sub Aurelianus; —

III^{ea}, originea Româniloru de asta-di; —

IV^{ea}, vechimea, continuitatea si petrecerea loru, pe pamântulu Daciei Traiane in secolulu IV si pene in secolulu XIII.—

Concernendu primul punctu, celebrulu Mommsen sustiene, din-preuna cu Iung, pe temeulu studieloru etnografice si in vederea sistemului de colonisare la Romani, co Daci'a cucerindu-se, Romanii au facutu tabula rasa, si au impoporatu provinci'a cu coloni din Thraci'a, Siri'a si alte parti ale Asiei; din Spani'a, Galli'a, si forte pucini d'in Itali'a.

In partea critica vomu incerca pe scurtu se indicamu neajunsurile sistemului urmate in lamurirea acestui meritoriu punctu istoricu.

Privitoru la continuitatea si petrecerea Romaniloru in secolulu IV pene in secolulu XIII, suntu toti uniti a sustiene thesea lui Gibbon, desvoltata in urma de Mommsen, Hopf, Thierry, Fickert, Gutschmit, condamnandu teori'a lui Roesler in forma si fondu.

Analogi'a altoru casuri si traditiuniile romane se opunu contr'a thesei lui Roesler, ne spune Fickert in Wiener Abendpost d'in iuniu 1876.

Traditiuniile lui Vopiscu despre parasirea Daciei suntu neadmissibile, declara Gutschmidt in Foia literara, (Lit. Centralblatt, din 1876).

Unu altu punctu cardinalu care a datu nascere la atatea controversu este neaperratu si celu privitoru la originea Româniloru de astadi.

Avemu multe si diferite pareri in acestu subiectu, ua varietate de versiuni mai tote in contradictiune, si in mare parte intemeiate pe conjecturi fora unu fondu istoricu si linguisticu combinatu.

Cei mai multi credu a recunosce fora dificultate in Români pe urmasii vechiloru «*Daci romanisati*,» ua frase banale ridicata la valorea unei probleme, a carei desle-

gare a pusu cu dreptu cuventu in miscare ua lume intréga de sapienti; serieri imultite si in acellasiu timpu unu chaosu, resultatu d'in confusiunea ipoteselor,.. erá se dicemu a limbelorú !

Vomu spune d'in capulu locului, co precíos'a lucrare a d^{-l^{ui}} Iung nu a respunsu catu-si de pucinu — dupo noi — la cerintiele sciintiei, concernendu originea române.

A vedé in coloniile Daciei, Romani asiaticii si raporturi de servitute, fora a ni se dá unu puntu certu etnograficu, este a inlocui elementele istorico-etnice prin ua nejustificata arbitraritate ; a presupune in urmasii acelloru coloni remasitie ibride centrifuge, ua adunatura inculta fora unitate etnica cu ua simple spoitura romana, este paremi-se, a nu tiene in séma nici veritatea istorica, nici importantia Daciei pentru Rom'a domnitóre, nici sistem'a colonisatiunei si motivulu ei atátu de bine cunoscutu d-séle, nici in fine, elementele prin allu caroru ajutoru se decerne geneesa unui poporu de vechimea cellui románu.

Autorulu «Studioloru Romane», decedatulu profesore Roesler, ne-a hereditu unu micu inceputu prin compilatiunea opiniunelor emise de Herodote, Strabone, Mela, Ptolemeu, Pliniu, Iordanes, Niebuhr, Priscus, Suidas, Vivien, Uckert, etc. asupr'a genesei thraco-geto-dacice, relevandu legaturile etnice d'intre Sciti, Agatirsi-Acafiri, etc, si Thraci, Geti, Daci, fora criteriu, fora conclusiuni cu raportu la filiafiunea colonieloru asiediate in Dacia si a urmasiloru, representati prin Románii de astadi. D-lu Goos avea cuventu se intrebé «romanisatu-s'au Dacii?» vediendu usiurinti'a transitiunei de la premise la conclusiuni.

Numai erudit'a desvoltare a sistemei in colonisari a pututu face pe d^{-l^{ui}} Schukert se puna la induoiala valórea si seriositatea unoru conclusiuni imposibile, esprimendu-si mirarea, cum adversariulu lui Roesler mai contesta ginte române, fondulu curatu romanu, dupo ce dogmele invetiatiului profesore (Roesler) au remasu cadiute.

Continuitatea si petrecerea poporulu romanu in Dacia Traiana de la cucerire si pene in suta XIII, este subiectulu de predilectiune in valorós'a scriere a d^{-l^{ui}} Iung, prin tari'a si claritatea argumentatiuniloru, veritatea istorica se impune cugetarii si consciintii, eruditiunea criteriulu analiticu raspunde cu deplinu succesu la tóte obiectiunile, la tóte controversese stabilindu in difinitivu, d'impreuna cu *A. Ficker*, cumu co incesi traditiunile romane si analogi'a altoru casuri se opunu in acestu puntu theoriei lui Roesler.

Pe acestu terrámu si in acésta directiune, d^{-l^{ui}} Iung, urmarindu pasu cu pasu desvoltarile si elementele de probatiune semnalate in studiile d^{-l^{ui}} Roesler, si intemeindu-se pe rezultatele obtinute de marele seu dascalu incomparabilulu Mommsen; analisandu tóte opiniiunile emise in materie, declara cu taria co mai alesu acelle rezultate epigrafice, dupo cumu le-a combinatu Mommsen, facu se cada ori-ce incercare de a reinviá ua these condamnata de sciintia anco in germenele ei.

Ridicandu-se cu tóta puterea unei convinctiuni formate, contr'a scólei lui Sultzer, Engel, Gebhardy, intemeiata mai alesu pe autoritatea biografulu Vopiscu si pe documente ren intiellese, d^{-l^{ui}} Iung ne indica copiósese isvóre d'in care s'a adaptatu.

Prin collectiunea unei insemnate provisiuni de elemente neinduoiose d'in: I, *scrieri byzantine*; II, *literatura bisericesca*; III, *monumente epigrafice*; IV, *date onomatologice*, si V, *probleme etnografice*, succesulu lucràrei aru fi pe deplinu asiguratu si in punctulu etnicu, precumu ellu ni se infacisiedia triumfatoriu in allu continuitatii. D'in nenorocire anse pentru noi, nu s'a pusu acellasi spiritu de nepartinire, acellasi zelu in desvoltarea problemelor etnografice, nici sub raportulu geografiei statistice, nici sub raportulu istoricu, alu moravuriloru, traditiuniloru, datiniloru, mitologiei, conformatiunei fisice, raporturi de filiatuione; fenomenele psihologice si fisiologice urmate d'in timpii cei mai departati, atatu de nedispensabile pentru cunnoscinti'a u-nui poporu, suntu unele in mare parte, altele cu totulu neatinse.

Elementulu limbisticu, cellu mai decisatoru in sciinti'a etnografica, fiindu ua ramura importante in anthropologi'a psihologica si cá astu-felu, chiamatu a verificá rezultatele investigatiuniloru onomatologice, statistice, fisiologice si istorice, precumu si a inlaturá multe dificultati si induoieli fia aparinte fia serióse séu factice, merita unu locu de distinctiune intr'ua carte merita a face epoca in republic'a sciintieloru; inlaturarea lui ne surprinde si ne mahnesce cu dreptu cuventu.

Omagiulu si veneratiunea nóstra pentru geniulu mariloru scriitori: *Mommsen*, *Diez*, *Schaffarik*, de asemenea recunnoscinti'a nóstra pentru câte ne-a datu d^{-lu} Iung, nu voru perde d'in valóre déco ne permitemu in interesulu sciintiei se atribuimu nereusit'a investigatiuniloru pe terramulu etnograficu, lipsei de cunnoscintia a limbei române, lipsa care a facutu pe multi séu se inlature studiulu limbisticu, séu se pecatu-ésca prin a inaintá celle mai neiertate erroru in clasificatiunea numelor, in divisiunea si filiatuinea popóreloru, dandu nascere la dubietati, la controverse neintemeiate in sarcin'a origini si limbei române, care plina de archaisme póte deslegá multe enigme limbistice, onomatologice, epigrafice.

Cee'a ce criticulu Roesler prin ajutorulu limbei tinea cá stabilitu si lamuritu in contradictiune cu veditulu adeveru istoricu, nu serva de cátu a invederá ua absoluta necunnoscinti'a de limb'a româna.

La locul seu, vomu cautá se indicâmu unu micu specimenu in acestu punctu, spre a se cunnósce catu de profunda este observatiunea marelui filosofu Herder, candu ne spune co «*fora limba nimicu nu se póte cunnósce*».

Se dâmu pasulu d^{-lui} Iung.

Partea cea mai momentósa in ope'ra d^{-siei}, este metodulu comparativu allu sistemulu de colonisatiune la Romani si la natiunile moderne.

Fora induoiala procedimentulu Romei Cesariene in colonisarea Daciei cu raportu la celle-l-alte tierri cucerite si provincialisate, este cellu mai culminante punctu de plecare pentru istori'a nóstra.

Unu studiu analiticu si comparativu pe acestu terramu ne aru face se intiellegemu fora greutate catu de minima este valórea acelei ipotese care, intemeiata pe escerptele lui Fl. Vopiscu, conchide la desiartarea Daciei.

Invetiátulu Iung are pentru sine veritatea istorica, candu sustine co Rom'a Cesariloru nu s'a pututu multiami in giurstàrile din acei timpu cu ua Dunare ca hotaru despartitoru. Ca si Rhinulu, Dunarea urmá neaperatu se devina unu riu romanu!

Déco ne vomu amintí ce a fostu Rom'a pe timpii mariloru sei Cesari si care i-a fostu sistemulu de organisatiune in tierrele cucerite pe totu malulu Dunarei, începundu de la sorginte si pene la gurile uriasului fluviu, se va puté intiellege nu numai co n'a pututu fi vorba despre infintiarea unei colonii disciplinare in aceste regiuni si adeco in valea Dunarii de josu, dupe cumu presupune unu domnu Henke in cartea sa «Land und Volk» 1877, dero co neaperatu urmá cá spiritulu acelei Rome atátu putinte se se resfrânga asupr'a intregului continentu european.

In adeveru natiunile modernei Europe traiescu, dupe trecerea de 2000 anni, numai cu legile si credintiele romane; popórele Europei de astadi isi datoiescu esitenti'a numai acelloru epoce de la care insasi religiunea nóstra si are inceputulu ei. Aceste vederi le avemu si in dissertatiunea nóstra d'in 1857.

Acolo (pag. 78), noi diceamu : «Urmédia se esaminámu care a fostu scopulu lui Traianu cu ocuparea Daciei si colonisarea ei, sistem'a Romei in puntulu colonisatiunii asemenând'o cu sistem'a puterniciloru Europei din dilele nóstre»; la pag. 93 : «Maxim'a Romei, sistem'a ei de colonisatiunea, legislatiunea poporului domnitoru a servitu lumei intregi de modelu. Lumea diplomatilor d'in dilele nóstre totu se mai tine de principiile metropolei uriasé etc».

Cercetându d-lu Iung cauzele de varietate in modernele sisteme de colonisare, se intréba cu dreptu cuventu pentru ce rezultatele colonisatiunii in Americ'a suntu, fora rapportu, mai infforitóre de cátu in Mexicu si Indii ?

Cautându unu rézimu pentru metodulu seu comparativu, spre a-si esplica cumu de in Britanni'a si in Pannoni'a nu dámu peste urme romane, precumu le avemu in Spani'a, Galli'a si Daci'a; pentru care motivu psychicu dispáre in Noricum si Reti'a incetu cu incetu reminiseintiele romane ?

Spre a respunde cu succesu la tóte aceste întrebári, d-lu Iung incepe prin a esaminá cauzele eficiente si a le esplicá prin differenti'a in sisteme si in scopulu ce fiecare putere colonisátóre lu a urmaritu, abatendu-se mai multu séu mai pucinu de la principiile Romei in acestu puntu.

In citat'a opera, «Dissertatiune istorico-critica assupr'a origineloru române,» (pag. 77-81 si 93-98), folosindu-ne de metod'a comparativa, amu analisatu si noi tóte acelle cauze si efecte, obtinendu dreptu resultatu faptulu positivu allu continuitáti nóstre in Daci'a Traiana, allu originei nóstre latino-romane, si in fine, faptulu co: coloniele depurtate in acésta Dacia, n'au pututu fi simple adunaturi d'in Asi'a, Afric'a si Europ'a; asiaticii romanisati (!), just ificându astu-feliu pe deplinu conclusiunile lui Engel din appendice : «Hujus nationis genus ex Italia profectum esse lingua arguit»; a lui Katantsich (de Istro) : «Hodie quidem nullis præter Valachos sunt Italici apud nos Coloni»; alle lui Reichersdœrfer, in Chronografia Transilvaniei: «Romanos tamen se—dum scilicet per barbaros totaliter ab imperio Romano avulsi fuissent—appellare non desinerunt, partim quod revera sanguinem Romanum in venis fluere sentirent!»

Prea fericitu a vedé dupo trecere de 20 anni, aceasi desvoltare si in precios'a scriere a d-lui Iung, voiu trece la indicatiunea cellor l'alte puncte mai insemnate.

Ca si *Castelar, Cantù Mommsen, Diez*, d^{lu} Iung crede co nu s'a rostitu ultimulu cuventu despre viati'a, urmele de cultura romana, si despre institutiunile strabune in Daci'a nóstra.

Epigrafi'a, numismatic'a si limbistic'a voru avé ua insemnata chiàmare intru restabilirea adevverului istoricu, concernendu originea si petrecerea neintrerupta a poporului românu in tierrile dunarene.

Ne place a crede, dimpreuna cu d^{lu} Iung si mai allessu cu d^{lu} Thunmann si Grisellini, co acellu adevveru stabilitu va imprumutá ua radia din a sa lumina si pentru luminarea istoriei apusane.

Dupo ce ni se pune in vedere marea importantia si acellu interesu de viuétia care a decretatu cucerirea Daciei, ne satisface aflându de la luminatulu professore Iung, cumu co cultur'a romana a fostu petrunsu in Daci'a cu multu mai inainte de supunerea si colonisarea ei.

Ua marturisire de ponderósa insemnatate etnografica, mai cu séma pentru cei ce se vedu indemnati a descoperí in tóte particularitátile române, remasitie si urme de ua cultura absolutu Daca, si prin deductiune thraco-daco-lituana.

Acestu puntu cunnoscutu, usioru ne va conduce la surprindietorulu necunnoscutu in viuéati'a si particularitátile natiunei române, totu atâtea enigme pentru cei ce se marginescu in admiratiunea unoru copii, mai multu séu mai pucinu reu verificate.

Ua data admissu co mai multe se vedu trecute de la Romani la Daci, din timpii cei mai indepartati, bunulu simtu vulgaru cautá se ne predispona a recunnósce cá unu ce firescu, cum co neapperatu multimea de coloni adussa in Daci'a a regassitu acf elemente d'in viuéti'a romana, dacisate póte in forma, déro anse nealterate in fondu.

Espansiunea puterii dacice, incursiunile loru pe territoriulu romanu limitrofu, legaturile de federatiune cu alte triburi ostile dominatiunei romane, care devenira — dice d^{lu} Iung — unu pericolu in permanentia pentru Rom'a, pururea intaritata, au fostu suficiente cá se decida sórtea Daciei, punendu neintardiatu in lucrare decretetele urbei sempiterne.

Juliu Cesare, proiectasse cucerirea; mórtea subita a marelui imperatore a mai prelungitu dillele poporului dacicu. Déco temerea si gelosi'a lui Domitianu nu impedicá mersulu energicului beliduce Tertiu Iulianu spre Sarmisegethusa, dupo invingerea stralucita repurtata asupr'a Daciloru, sórtea poporului si a regnului dacicu s'aru fi decisu cu multu mai nainte. Domitianu, neineredietorulu cá toti domnitorii de felulu lui, temetoru de succesele si reputatiunea marelui strategistu Iulianu, mai multu de cátu de puterea Daciloru, a preferitu ua pace rusinósa, déro mai pucinu fragmentaria pentru unu spiritu timidu si invidiosu.

Acésta fiindu unu adevveru recunnoscutu de toti cugetatorii seriosi, istori'a va cautá se renuntia la versiuni necorrecte, facundu pe multi a presuppone scaderea valórei romane in acea epoca...

Intinderea teritorialea Daciei supussa dominatiunei romane, cuprindea — dupo d^{lu} Iung — regiunea resaríténa a Tibiscului (Timisiu) si portiunile nordice la Dunare, adeco: Moldov'a, Munteni'a, Transilvani'a, párti din Banatu, Basarabi'a si Un-

gari'a, tóta periferi'a incepundu de la partea septentrionale a Dunarei pene in Balcani.

Organisatiunea acestoru diverse tinuturi a urmatu intr'unu modu fórté sistematicu. Fiacare din elle avea unu feliu de representatiune judetiana (cantonale), dupo cum sub-sista pene astadi in Elveti'a.

Institutiunea comitatelor in Ungari'a datédia d'in timpulu marelui Constantinu.

Pliniu ne spune co comunele muntene, municipale si coloniale, aveau ua autonom-ia comunale.

Interesele fiscale erau reprezentate prin Procuratores aurariarum, Dispensatorii tabulari in Sarmisegethusa.

Veniturile tierrei se compuneau din capitatiune, dare fonciare, patente, erbaritu si altele, cee'a ce denota ua stare de proprietate fonciare, de agricultura si crescerea vitelor cea mai importante ni se pare darea de victuale (in natura), unu usu pas-tratu in Ungari'a pene la 1851, invederându co óstea romana se aprovisioná in ce-reale d'in productiunile tierrei.

Impartirea agriloru prin agrimensori ne conduce la urme de hotarnicia si statistica regulata in Daci'a.

Mommsen, Rottek, B. Mohl (Sciintiele de statu) si Iung aveau asia déro mare cuventu a dice co Europ'a moderna traiesce cu institutiunile mostenite de la Romani.

Cu privire la organisatiunea militare, amu avé de insemnatu co afora de legiunele compuse din armate permanente asiediate in unele centruri : la Rhinu si Eufrate, in Britanni'a, Spani'a, Galli'a, Iliri'a, Panonni'a, Moesi'a si Daci'a, se radicau d'in fia-care provincia contingente ausiliare, áperarea provinciiloru remaindu incredintiatá militiei teritoriale in felulu graniceriloru de ieri (in Ungaria si la noi) si a militieloru de astadi. Intre tóte cohortele ausiliari, celle mai de valoare si mai considerate erau con-tingentele d'in Daci'a Traiana, apoi d'in Reti'a si Noricum.

Provinciile asimilate, si prin eminentia celle colonisate, primiau dupo gradulu de cultura inaintata, si in raportu cu progresulu de asimilare, unele, asiediaminte muni-cipale cu dreptulu italicu, altele, numai unu felu de organisatiune pe triburi; popórele cucerite nu se bucurau de immunitatile colonieloru compuse d'in cetatiani romani.

Daci'a — dice D^{nu} Iung — incepundu de la Traianu, ocupa unu locu esceptionale intre celle mai favorisate tierri romane, bucurându-se de institutiuni vechi latine cu dreptulu italicu.

Judecându dupo tierrele de unde s'au adusu colonii pentru impoporarea Daciei, «ad agros et urbes collendas», anume : Dalmatia, Apulia, Gallia, Noricu, Retia, regiuni-le orientale alle Italiei, asia numite insule latine in Oriinte; considerându energi'a desvoltata spre a se inradeciná viati'a romana in Daci'a; avendu-se in vedere datinele si credintiele conservate; judecându dupo inscriptiuni lapidare, table cerate si alte elemente onomatologice si etnologice, amu puté cu multa probabilitate conchide la nationalitatea loru asiatica romanisata (?)

Conclusiunile puse astu-felu, ni se paru a fi in contradicere vedita nu numai cu celle premise, dero si cu desvoltările anteriore.

Cum? Ua poporațiune ridicata din atâtea insule latine, asiediatá intr'ua tíerra de

cea mai mare importantia pentru Rom'ă, intr'ua tíerra unde petrunseser de multu spítulu romanu, chiamata a complectá oper'a romanisàrei, se apartina unui elementu hibridu romanisatu ?

Pe ce se întemeiédia ua asemenea presupunere ? Ea nu pote fi adecuata principiului domnitoriu la cucerirea si colonisarea Daciei. Neinteliésa revîâne dero pentru noi sententios'a conclusiune despre pretins'a nationalitate romanisata.

Dⁿⁱ Iung recunoscendu: «co Dacia se distingea de tóte celle-l-alte tierri cucerite, «prin caracterulu ei de colonia, co diferenti'a între provincie assimilata si colonia era «fórte mare, de ore-ce provinciile se prefceau in centruri de asiediaminte numai pen-
«tru veteranii congediati, pe candu coloni'a primea in senulu ei poporatiune civile care
«facea parte din ense-si natiunea domnitóre, in calitate de Cetatiani romani», ne dà ua deplina satisfactiune.

Colonia : *Napoca, Dobretæ, Tibiscu*, (Caransebes = Cavarau), *Dierna, Potaisa, Apulum* (municipiu si colonia), *Ulpia Trajana* (residenti'a conciliiloru provinciale) trecute in Digeste : «In Dacia Cernensium Colonia a divo Trajano deducta juris italicæ est, Pataviensium vicus qui a divo Severo jus coloniae impetravit»; Colegiile de corporatiuni (Aediles colegii) in diverse centruri; ateliere de fabrici, asiediaminte de comerciulu si industria, tóte indiestrate cu dreptulu italicu, conferitu numai unei poporatiuni romane, respingú veri-ce mistificatiune vatematore si opussa adevèrului istoricu.

Insu-si eruditulu Iulius Iung afirma co aru fi ua grave eroare a se admite comparatiunea si confusiunea între sistemulu de colonisare la Romani cu cellu in usu la statele Europei moderne.

Cultulu lui *Mitra* si *Isis*, deitatile din *Emesa, Doliche, Tavia* si *Eriza*, regasite la colonii Daciei, ne autorisa — dice dⁿⁱ Iung — a conchide la ua provenintia *siriaca* a poporatiunei deurtate in Daci'a, si este necontestabilu co tóte acele insule latine din Oriinte au fostu ocupate de nationalitài retice, (raseno-etrusce), illyrice, celto-thracice, romanisate in urma cá si Mæsi'a, cá si regiunea Balcaniloru, de unde urmédia co vechii locuitori erau de vitia thraco-geta séu mai bine, «romani asiatici», si de ora-ce remasitiile poporului autochtonu s'au respanditu între coloni, ne-mai infaciásiundu ua unitate nationale, apoi neaperatu coloni'a lui Traianu erá compusa din Románi asiatici. Hic Rhodus, hic salta !

Ce se întiellegemu prin Romani asiatici? provenintia geografica séu etnica? vechi'loru patria ori resiedintia, séu pe vechii congeneri cu Dacii? In acestu ultimu casu, întrebàmu : Ce se va alege de acuisitiunea Daciei populata totu cu triburi Dacice ?

Despre alti barbari din regiunile Asiei nu póte fi vorba; poporeloru invinse séu si aliate nu s'au datu pamenturi, «*jure italicu*» si nici mercenariloru «*more colonico*»; n'avemu asemenea esemple in istori'a romana din acei timpi. Nu este óra aci ua mistificatiune care face sa ne invertimu intr'unu cercu vitiosu ? !

Cultulu lui *Isis* si *Mitras*, adoptiunea deitàtiloru siriace, potu dá nascere la diferente in conclusiuni fora ca se justifice ua deductiune in sensulu de mai susu. Noi vomu aminti la acestu locu «per tangentem» cum co din cei mai vechi timpi erá

massima de statu la poporulu domnitoriu a-si insusi divinitãtãle si datinele natiunelorucucerite, dându-le anse atribute romane.

S. Laur. Mosheim in «Institutiunile istoriei ecclesiastice», si S. Petitus, in cartea sa «Ad leges Athicas» ne spunu co Quiritii Romani, Luceri si Titieni, Italii si Etruscii, anco din timpii lui Numa au imprumutatu reciproc in institutiunile religiose pene si divinitãti egyptiene: «Quirites enim ut instituta taciam a Numa et aliis res-publicæ causa inventa, Italica quodam et Hetrusca comenta Græcorum fabulis addiderant, Aegyptiorumque diis inter suos locum dederant».

Mai fi-va de folosu se-observãmu co dieulu Mitra, identicu cu Apoline, erã vechia adoptiune in Itali'a cá si in Greci'a; insusi onor. d-^{lu} lung recunnosce co Romanii, toleranti fiindu prin fire si sistema, primeau mitulu strainu; co dieitatea Celtiloru si cultulu Reto-etruscu au fostu introduse in Daci'a, fora a se precisã bine epoc'a introducerei, si noi ne credemu in dreptu a intrebã care ramura d'in uriasiulu trunchiu «Ariacu» a fostu autochton'a Greciei si a Italiei? Unde si d'in ce timpii erau asiedati Meonii, Peonii, Agatursi-Tursi, Bastarnii, Peucinii etc.? Cine suntu vechii Iiri, Bisenii si Reto-Etruscii? Ce raporturi etnice s'aru putea admite intre S'Citi (Dahi),-Ce(l)ti,-Geti,-Tsidi-t(r)aci,-Daci, intre: Myr-Geti si Meti-Keti; intre Karki-niti Scitiei si Carpi-niti Galliei?

Remãne a ni se dá lamuriri cumu acei Romani asiatici de vitia thraca, deputati in Daci'a si mai allessu in Transilvani'a — coloni'a cea mai classica—nu s'au unitu atãtu cu remasitiile poporului autochtonu, disperse intre colonii Romei câtu si cu cei retrasi, emigrati in regiunile vecine, despre care ne dice D-^{lu} lung co si-au conservatu neaternarea si unitatea nationale? Cumu dupe caderea imperiului romanu nu s'au unitu ei toti spre a reconstitui vechiulu imperiu dacicu?

III.

Starea sociale, miscarea si viuéti'a Romãniloru in suta IV si V pe pamentulu Daciei, facilita deslegarea problemei despre continuitate pene in sut'a XIII.

Ipotesele despre parasirea si desiartarea Daciei de vechii coloni fiindu intemeiate numai pe interpretatiuni eronate, pe traditiuni mutilate si pe inscriptiuni apocrife, inventate pentru trebuintiele causei, in interesu politicu, suntu si remãnu cadiute.

Original'a solutiune a goticului M. Proetor care confundendu, cá multi altii, pe Daco-Getii cu Gotii, infruntãndu veritatea istorica, atestata prin monumentala-columna, prin inscriptiuni, table cerate, desfiintiédiã cu ua singura trasura de condeiu, faptululu despre cucerirea Daciei, infacisiãndu-lu ca unu simplu mytu si sustienundu co podulu de peste Dunare erã construitu numai spre a se aperã Mœsi'a si Iiri'a de incursiunile Getiloru, ne face se intiilegemu si mai bine valórea unoru asemenea combinatiuni.

Nu voimu a condamnã acestu specimenu de rívna, nici macaru la contrarii celloru mai stabilite veritãti istorice; ea pare a fi in firea geniului novatoru; essemple surprindetore intempinámu chiaru in dilele nostre, la invetiãtii multu doritori a se illustrã cu ori-ce precu, prin noue descoperiri; zelulu loru vede simple legende acolo unde

patru sute de ani erau pentru unu intregu poporu cea mai ortodoxa credintia intemeiata pe cellu mai santu adevèr istoricu.

Déco fiinti'a acelei gigantice opere n'a pututu ferì lumea de ipotezele alucinatiunei, apoi desfiintiarea uriasului monumentu neaperatu avea se dea si ea locu la probleme si combinatiuni totu asia de imaginare, lipsite de temeiu cá si de constiintia privitoru la continuitatea noastra.

Desi nu se póte negá — dice D^{lu} Iung — cumu co, dupo ridicarea podului lui Traianu, de cotra imperatorele Adrianu, Daci'a, cea mai insemnata intre provinciile imperiului, precumu Transilvani'a erá coloni'a cea mai classica, devenise prin izolarea ei, forte strimtorata si espusa; cu tóte acestea anse nimicu nu s'a schimbatu in mersulu regulatu allu vietiei sociale, in nimicu nu s'a alteratu institutiunile tierrei. Comerciulu continuá a fi representatu prin celle mai insemnate casse, atátu in centruri cá Sarmisegethusa si Apulum, cátu si prin celle-l'alte municipii; importulu si esportulu avea cá si in trecutu la dispositiune callea cea mai mare a Dunarii si flotil'a romana spre a protege si observá miscàrile.

Invetiementulu si cultur'a romana in Daci'a ca si in Panonni'a nu sufferiá de locu prin sporadicele incursiuni barbare in regiunile limitrofe; limb'a latina -si mentineá deplin'a dominatiune in tóta viéti'a publica si sociale: biserio'a, scolile, comerciulu, administratiunea, abecedarulu si càrtile didactice latine descoperite in Panonni'a, suntu probe nerecusabile.

In scrierile lui Edypu despre vietia St. Sava si Niceta avemu pucine urme pentru starea bisericeii d'in annulu 272; cee'a-ce cunnóscemu d'in epigrafe in acestu puntu, este co cultulu pagánu se impacá cu cellu crestinu; cultulu celto-reto-truscu se confundá cu cellu syriacu.

Colonii tierrani, conservatori prin eminentia, tieneau cu taria la datinele si credintiele strabune.

Dreptu conclusiune, D^{lu} Iung, intemeiatu pe actele lui *Hieronimu, Silvianu si Priscu*, afirma ca Romanii au statu nemiscati in Daci'a pe totu timpulu migratiuniloru medi-evale pene in sut'a XIII.

Ce'a ce a determinatu pe Romanii plugari si industriali, mass'a poporului, se stea pe locu, a fostu — dice D^{lu} Iung — nepasarea lui pentru dominatiunea romana, de ora-ce ellu purtá numai sarcinele dominatiunei, fora a se bucura si de folosele ei, cuvèntu pentru care acestu poporu dacicu, devenitu tributaru nouiloru cuceritori, u'a conservatu d'in acea epoca de cátu numai dialectulu romanu. (1)

Cu alte cuvinte ni se spune co acestu poporu, meritu a conservá si aperá conquist'a Romei, erá compussu d'in Daci mai multu séu mai pucinu romanisati, strainu de gintea romana ca si de semintiele barbare; co Daci'a parasita de Romani a trecutu sub dominatiunea Getiloru, Vandaliloru, Huniloru, Gepidiloru etc. !

(1) «Die Masse des dacischen Volkes aber die nur die Lasten, nicht auch die Vortheile der römischen Herrschaft gefühlt hatte... blieb sitzen auf der Scholle, dem neuen Herrn Zins zahlend wie früher dem alten, aus der römischen Epoche seines Daseins nichts bewahrend als den romanischen Dialekt.»

Concórda óra teori'a Dacismului romanisatu cu conclusiunile trasse d'in sistem'a de colonisatiune la Romani? Cucerirea Daciei de cotra acelle soiuri barbare, se fia ora unu adeveru istoricu?

Prin metod'a comparativa, invetiatiulu Iung, argumentându de la Ladinii Retiei la Români Daciei Traiane, declara co aceste doue ramure consângene, occupa ua positiune esceptionale in sinulu familiei romane neo-latine, unu cuventu pentru care ambele au atrasu de timpuriu asupra-le privirea sapientiloru germani.

Care este ultim'a ratiune a sciintiei etnografice, despre genesea Ladiniloru?

Slavi séu Germani romanisati, erau acei Ladini, numiti Welschi?

Care este vechia loru tulpina? Se fia cea thraco-geto-daca, comune Daciloru romanisati?

Popórele inrudite cauta se aiba aceiasi tulpina vechia, de unde urmédia séu co Ladinii suntu de provenintia Daci, séu co Romanii suntu Slavi ori Germani romanisati.

Confusiunea Goto-geta, temeli'a ipotesei lui Iornande, Grimm, Schultzer etc. nu intra in vederile D^{lui} Iung, si mai pucinu anco se conforma cu sistem'a de colonisatiune romana, atátu de apreciata in scrierea d-séle. Ipotezea slavismului, prin deductiunile impinsa pene la estremu, a speriatu nu numai pe Roesler, dero pene si chiaru pe marele slavistu Miklosich.

Procedimentulu eruditiloru slavisti Schaffarick si Iricek d'a slavisa totu globulu pamentului si, in ce'a ce ne concerne, a ne rapí si pe divulu Traianu, cautându-lu, pe temeulu unoru apocriphe, între divinitátile slave si pretíndiendu-se co primele notiuni despre fiinti'a divinului imperatore s'aru fi transmisu poporului romanu, prin baladele slaviane, a facutu se se recunosca co multe d'in pretinsele veritáti istorice suntu simple imitatiuni mytice. Miklosich, condemnându sistemulu etimologicu allu ilustrului slavistu Schaffarick, nu s'a sfiitu a declará cumu co printr'unu assemenea procedimentu s'aru putea slavisa nu numai Mec'a si Medin'a, dero intrég'a lume cunoscuta.

Mec'a, Medin'a si Rom'a (: rum'a) suntu in adeveru totu asia de slave, precumu suntu Gotii lui Matea Prostore, Daci séu Geti, veri-cátu ne-arú spune cucerniculu gotistu co ai sei Goti au tinutu in a loru stapanire tierr'a Daciei si in urm'a lui Traianu pene la venirea Huniloru.

Acellu ultimú cuvêntu etnicu nu 'lu avemu in scrierea D^{lui} Iung; prin urmare comparatiunea între Dacii romanisati si Valschii ladini, remâne neintiellésa sub raportulu sciintiei.

Ni se mai afirma co in Daci'a s'a lucratu cu tota energi'a, intr'unu sistemulu rationalu, spre a se inradaciná pentru toti timpii domni'a si viéti'a romana.

Cu tote acestea se sustiene co colonii asiediati in acea tíerra, pentru acellu determinatu scopu, erau Romani asiatici, poporatiune d'in Syri'a fora unitate etnica.

Trei idei suntu, dupo cumu s'a vedutu mai susu, bine pronunciate in oper'a distinsului docente: un'a privitore la parasirea Daciei urmata in annulu 274; alt'a la dominatiunea Gotiloru in Daci'a, si a trei'a, la continuitatea acelloru Daci romanisati

— strabunii poporului român — pe pământul Daciei, începându din sut'a III—IV pene în allu XIII secolu !

Unitu cu Sultzer, Engel, Eder, Roesler, Bidermann, Lorenz Kronnes, assupr'a primului si secundului punctu, D^{1a} Iung respinge ide'a unei posteriore imigratiuni si afirma co Romanii, mijlocitori între Rom'a muma si ordele incalcato're, avându ua misiune civilisatore, chiamarea se fia purtatorii culturai romane în sinulu selbaticiloru asiatici, si-au indeplinitu sarcin'a, cultivandu atâtu pe Goti câtu si pe Huni, cari la rondulu loru au sciutu se precie'sca — dupo cumu afirma Wietersheim — valorea si bine-facerile acelei culturai române, continuata prin Romani, în orasie si la tierr'a.

Imposibilu a conciliâ cu afirmatiunea de mai susu, ide'a incoherente despre ua stare de subiectiune, ineptia si neapasare presupusa de insusi D^{1a} Iung la Romanii remasi în Daci'a.

Ce intiellesu pôte avea ua misiune de cultura la unu poporu, despre care se dice co cee'a ce a primitu de la Romani a fostu ua spoitura, cumu este românismulu nostru de astadi ?

Fiindu astu-feliu, nu intiellegemu érosi cumu se pôte sustine co nationalitatea romana a prinsu radacini în Daci'a, cumu nici pene astadi nu s'a perdutu cultur'a romana, la a cărei distrugere au lucratu în desiertu déro necurmatu XVIII secole !

Amu spusu co este faptu constatatu pentru Sultzer, Engel, Miklosich, Roesler, Hunfalvy si altii, desiertarea Daciei în sensulu lui Vopiscu reu intiellesu si eronatu reprodu's; faptu constantu, reimpoporarea ei cu Români, dupo unii în sut'a V prin Atila, dupo altii în a IX sut'a prin Bulgarii lui Crumu, dupo ua a trei'a versiune în secolulu XI prin Pecenegi (Pacinati) si în fine dupo Sultzer si Roesler, plagiatorii lui Zamosciu, în sut'a XIII, prin Comanii lui Cuten de pe timpii regelui Bela IV; de asemenea nu mai pucinu stabilita pare a fi si ipotesea ibridismului etnicu referitoriu la originea poporului român.

Insisi Schaffarick, Mommsen, Diez, Iung — ca se ne marginimu la venerate somități — nu numai co inclinu spre versiunea care cauta în tóta fiinti'a nostra preeminenti'a unui elementu slavu, déro adopera fia care se cuceré'sca pene si propri'a nostra consciintia, silindu-se a ne face se intiellegemu co nu representâmu de câtu remasitie dacice romanisate dupo unii, éro dupo altii, ua progenitura d'în Romani asiatici-syriani, ua syntese thraco-geto-daca spoita cu romanismu, si în celle d'în urma inpestritiata cu slavismu !

Ce cuvinte, ce temeiori bine lamurite, bine decernute ni se dau ?

În dreptulu nostru a cere se ni se spuna pe ce repausa enigm'a marelui Niebuhr; amu remasu si remanemu fora respunsu.

Pentru ide'a prea invetiatalui Iung, despre unu fondu asiaticu si ua spoitura romana, nu avemu cea mai mica desvoltare, si nici macaru unu începutu rudimentaru de indice.

Intiellegemu pene la unu ore-care punctu, reservele marelui romantistu *Mommsen*, de óra ce bazele investigatiuniloru selle suntu principalmente monumentele epigrafice, si noi vedemu câte dificultâti presenta, câta assiduitate si cunnoscintie reclama unu

assemenea importantu studiu, déro nu ne putemu esplicá cumu valorosulu filologu Diez, atátu de competente in materie, se pune pe terrámulu necriticului Sultzer, sustienendu, ca si acestu renumitu profanu, cumu co a lipsitu limbei romane principiulu de assimilatiune, si dreptu consecuentia, a mantinutu in organismulu ei cuvinte si sunete slave nealterate, astu-fellu co in definitivu limb'a rustica nu mai presenta nici macaru pe jumătate unu foudu si typu latinu.

Nevoiti a respunde si la acestu locu in prea pucine cuvinte, ne intrebàmu deco ua assemenea straina deductiune dupo noi, pôte fi luata dreptu resultatu allu unui studiu profundu istoricu si limbisticu ?

Cu tóta veneratiunea si sfiál'a ce ne impune autoritatea marelui scriitoru, vomu spune co syntesea ni se pare precipitata.

Semnele grafice se croiescu, pareni-se, la fia-care poporu dupo sunetulu cuventului. Fonetic'a da nascere grafiei.

Nu este demonstratu si nici macaru disu, co acellu materialu de cuvinte slave care —in daun'a nóstra si a sciintiei— a pututu surprinde asiá dicendu credinti'a ilustrului filologu, face parte integrante in organismulu limbei române, de care natiunea nu se pôte dispensá ?

Ua alta intrebare, de cellu mai capitalu interessu pentru luminarea cuestiunei : Este óra bine constatatu, in modu neinduoiosu, co tóte acele cuvinte suntu neaperratu proprietàti slave ?

Déco da, care e criteriulu ? déco nu, cum remâne cu syntesea de mai susu?

«Erde, woher hast du dein Gesetz?!» intrebá odinióra nemuritorulu Herder.

Totulu in natura 'si are ua lege a sea propria.

Candu ni se va probá impossibilulu, adeco co tóte acele cuvinte mantinute fora alteratiune in sunetu si semne, ortepia si ortografia, suntu in adeveru proprietàti slave, vomu cere a ni se aretá legea dupo care se pôte judecá, pe acestu unicu temeiu despre noi, cu rigórea si in sensulu verdictului pronunsiatu de *Sultzer, Eder, Diez, Neugebauer, Roesler, Jung* si alti adepti.

Autoritatea celloru mai culminante celebritàti in istori'a si filosofi'a limbei, in istori'a si filosofi'a geniului omenescu, cum suntu : *Herder, Leibnitz, Gibbon, Schleicher, Cantú, Thierry, Castelar, Diefenbach, Michelet, Edgard Quinet, V. Ruscalla, Cipariu, A. Treb. Laurianu* etc. ne vine in ajutoru spre a convinge pe criticii nostri despre cauducitatea ipoteseloru sustinute cu multa vigóre, déro fora valóre sciintifica.

Consultate vederile si opiniunile celle mai autorizate in cauza, ne va fi iertatu a sustine co, fora a cunnósce bine limb'a unui poporu, nu se pôte afirmá nimicu cu possibilitate despre originea lui, fiindu stabilitu co, numai prin limba, se pôte transmite urmasiloru geniulu si traditiunile strabune, spiritulu timpiloru trecuti.

Multe ni se spunu, cu cuventu si fora cuventu, despre slavismulu, thracismulu, dacismulu limbei române, déro óra nu va fi utile, nu va fi timpulu se se consulte, pentru luminarea adeverului, istori'a acestui poporu atátu de frementatu, se se consulte istori'a si filosofi'a limbei selle?

Ce s'ar dice cându prin studiulu profundu allu limbei române, amu dá peste remanentele dialecteloru ausone, truse, umbre, celto-pelasge ?

Cum ? cându prin cercetări istorice minutióse assupr'a emigratiunei si classificațiunei familiei indo-europene pe pământulu Europei, s'aru obtine alte lamuriri mai positive, despre acellu thracismu in limb'a româna, séu si despre germanismu in limb'a slava, si vice-versa, neaperatu cu totulu abatute de la ipotesele si sistemele datorite investigatiuniloru de pene acum ?

Geniulu unui Leibnitz a resturnatu ua vechia eresia sustinuta de cunnoscutul C. Ogerio, care stabilisse maternitatea limbei hebraice pentru idiomele eleno-latine. Se sperâmu co sciinti'a filologiei comparate, — judecându dupo avântulu ce-a luat — întemeiata pe istori'a si filosofi'a limbeloru, pe rezultatele studiului etnograficu, imbracisându epocele preistorice, ne va spune intr'ua di cu privire la afirmatiunile renumitului *Fallmerayer* si *Steub* despre elementele slave in limb'a elena, care este imprumutatorulu, care imprumutatulu între Slavi si Greci, stabilindu caus'a, epoc'a, si modulu cumu si cându a urmatu acea operatiune !

Luându-se ca punctu de plecare, material'a veritate istorica despre prim'a aparițiune a familiei celto-thraco-latine sub nume de Meoni, Pelasgi, Tursi, Biseni, Cutini, Pæoni, Aborigi etc. urmata in sut'a V nainte de era crestina pe pământulu Europei, va fi cu atâtu mai greu a se admite neconditionatu conclusiuni limbistice si etnice favoritoare germanismului si slavismului in sensulu invetiatiiloru Iockel, Kopitar, Grimm, Falmerayer, Steub s. a., cu câtu nimicu nu pôte pune la induoiéla unu altu faptu istoricu care spune co ramulu ario-pelasgu s'a afirmatu pretutindeni in toti timpii cá vitia si cá limba in deplina neaternare de Germani si Slavi.

Atâtu collectiunea «barbarorum leges antiquae», datorita parintelui Cauciani, aparuta la Veneti'a in anulu 1781, câtu si vechiulu manuscrisu in limb'a greco-barbara si itala, descoperitu la 1490, cu care se ocupa pene astadi Academi'a de Inscriptiuni d'in Paris, facu si mai apriata credinti'a espusului faptu istoricu, demonstrându-ne in acellasi timpu cumu co impreună cu institutiunile legislative, politice si eclesiastice, au trecut si limb'a vietiei areo-pelasgo-latine la navalitorii barbari veniti d'in regiunile scandinavice.

Nu pôte fi in cugetulu nostru a sfârâma idoli si altare, coci tienemu pré multu la pietate si credintie inradacinate; nu noi vomu atinge susceptibilitătile pe cându ne facemu aperarea pe unu terrâmu istoricu; déro anse nu va fi fora utilitate a relevá si la acestu locu, afirmatiunea unei autorități neconditionate, cumu între altii este, celebrulu filosofu *Herder*, care ne spune co numai ua Mediterrana a datu lumei ua *Venicia*, ua *Grecia*, ua *Etruria*, ua *Roma*, ua *Spania*, ua *Cartagine* si co limb'a poporului indo-europeanu s'a formatu acolo unde s'au infintiatu primele colectivitâti politice (state).

Remâne a se lasá cuventulu filologiei comparative si istorice spre a se precisá epoc'a si regiunea, cându si unde s'a operatu prim'a incuscrire ematologica séu ideale, fia numai între limbele romanice anterióre evului romanu, derivate d'in limb'a arica, si dupo *Schleicher*, a nume din greco-italo-celtic'a, fia între aceste si cea slavo-germana !

Referitoru la poporul român, vomu observá cu tota rezerv'a impusa de gingasi'a causei, co pe câtu timpu, dupo marturirea istoriei, pamentulu Daciei a vediutu pe Celti, Pœoni, Agathirsi, Bastarni, Peucini, mai nainte de a se face mentiune despre thraco-geto-daci, pe câtu timpu ei au lasatu urme nesterse la Dunare, ca si in Albania, si noi pastramu in tóta fiinti'a nóstra archaisme dintr'ua vietia preistorica gallo-pelasgo-latine, in ale caroru idiome si credintie fia-care di descopere urme punice si syriane, conservate d'in acei timpi peristorici, nu credemu co este bine a se admite neconditionatu ipotesele slavismului si ale dacismului. Aceste vederi resumate, ne vomu încercá se punemu in faci'a loru argumentatiunile domniloru Rœsler si Iung. Petrecerea neintrerupta a poporului romanu in Dacia Traiana, care preocupu tota cugetarea valorosului docinte de la Inspruck, pare a fi pusa la induoiala chiaru si d'in partea d'^{séle}, candu ne spune co acestu puntu importante este «*sub iudice lis*», adico nedecisu.

In asemenea stare de lucruri ipotesea d'^{lui} Rœsler evidentu co aru fi pe jumătate resolvata, nu mai remâne de câtu a se pune in acordu variantele asupr'a epociloru, de óra ce nu s'a pututu pene acumu mijloci unitatea de vederi in acestu puntu.

Neunirea asupr'a celui mai essentialu puntu chronologicu are ua insemnătate, cu multu mai mare de cumu pare a i se atribui in totu casulu. Ea descépta atentiunea nostra si ne da dreptulu a presupune unu anachronismu acolo unde criticii nostrii vedu ua certitudine istorica probabile, déro anse din alti timpi.

D'^{lu} Rœsler, sustienendu cu vigórea care lu distinge, ipotesea discontinuității, invoca in prima linia autoritatea lui Vopiscu, se refere apoi la silentiulu scriitoriloru Istoriei Auguste, releva selbateci'a pustiitóre a Humiloru si Arpadieniloru, terminându prin a luá in ajutoriu câte-va elemente limbistice si date topografice restalmacite *ad usum Delphini*.

D'^{lu} Iung multu mai metodicu, tinendu séma de importanti'a elementului chronologicu, amu vediutu cumu imparte seri'a materiei selle pe epoce si le coordona datele de probatiune, intemeindu-se pentru primii trei secolu, pe inscriptiunile classate si analisate de marele magistru Mommsen pentru secolii IV, V si VI, pe literatur'a poporana bisericésca si pe decreteloru lui Atila, scrise in latinesce, si pe interesulu barbariloru invasionari — a càroru petrecere in valea Dunarii a fostu trecatóre, — de a cruța ua populatiune agricole si in acelasu timpu mijlocitóre intre densii si acelu *orbis romanus*; in fine pentru sut'a IX, X si XIII, pe analele bizantine si in specialu ale lui Cedrenu, pe marturisirea Notariului anonimu, pe decreteloru regiloru Ungariei, analisându in fine elementele onomatologice cu raportu la regiunile Daciei locuite de Romani.

In faci'a unui procedementu atátu de sistematicu, noi in desiertu cautámu unu respunsu adecuat pentru acea demonstrativa ecuivocitate «*sub iudice lis*», care nu concorda de locu nici cu desvoltările nici cu conclusiunile d'^{lui} Iung in punctulu continuității.

Si mai straina, si mai pucinu concordante ni se pare afirmatiunea care cautu a descoperi in Romania remasi in Dacia si adopostiti in munti, ua neputinciósá adunatura de Asiatici dacisati, cu ua spoitura romana, ua massa indolente, neculta, mul-

tiumita se schimbe jugulu dominatiunei romane pentru unu jugu nou, alu barbariloru cuceritori !

Recunoscemu co unitatea de vederi la d⁻ⁿⁱ Iung si Teutsch in acestu punctu, ne surprinde cu atatu mai multu, cu catu ea serva a pune mai allessu pe cellu d'anteiu, in flagranta contradictiune cu intrega sintese rezultata d'in escelent'a sea opera.

Deco asemenea vederi potu ave cea mai mica valoare istorica, apoi intrebamu : cu ce scopu se face comparatiune intre Ladinii Rhetiei si Romanii Daciei ?

Cum acelu vulgu nepasatoru, a pututu se aiba chiamarea de a transmite Gotiloru, Huniloru, Gepidiloru, cultur'a occidentelui romanu ?

In muntii Daciei s'a completatu procesulu de romanisare si totu in sinulu acestoru munti, Slavii pe acela-si timpu, surprindiendu pe Romani intr'ua stare de imbecilitate, le-a imprumutatu limb'a si cultur'a ?

Se mai sustine co, dupo retragerea Germaniloru spre apusu, Slavii inaintandu spre Dunare si Balcani in sut'a VI—VII, s'a operatu prefacerea etnica in aceste parti; d^{-lu} Ieriček afirma anse cu multa autoritate co in sut'a IX si X, Slavenii tineau ocupate tote locurile devenite mai in urma in posesiunea Turciei!...

Nimicu nu ne autorisa se intiellegemu prin «acele parti» ale d^{-lui} Iung, regiunile ocupate de Romani. Calea cea mare de comunicatiune cu occidentele si cu posesiunile romane d'in Thraci'a si Iliri'a, cale deschisa ordeloru nomade, se scia co nu trecea prin muntii Daciei si nici prin susu-mentionatele provincii.

Roesler a copiatu pe Sultzter, Eder si Engel; elu confunda, ca si premergetorii sei, timpii lui Aurelianus cu epocela d'intre anii 1000 si 1708, epocela din sut'a XIV-XVII, dar in acela-si timpu, punendu-se cu sine in contradicere, sustine co in sut'a VI, Romanii Transilvaniei au respinsu pe Rutenii din Biorea, co mai inainte de sut'a XIII, tierrile de la Dunare, Transilvani'a si Marmati'a, erau in posesiunea poporului romanu.

Fabul'a despre Rutenii d'in Biorea, nu desputernicesce intru nimicu marturisirea faptului istoricu, referitoru la siederea Româniloru Bioreni d'in sut'a VI. «Utile per inutile non viciatur» si cu dreptu cuventu observa d^{-lu} Iung co, mai allessu in sut'a XII, nu locuinti'a ci felulu isvóreloru s'au schimbatu !

Simulacrulu plagiatu n'a folositu in nimicu d^{-lui} Roesler; cu atatu mai pucinu serva elu a convinge lumea, despre vechimea Sasiloru si Maghiariloru pe pamentulu Transilvaniei.

Se trecemu la unu altu argumentu de ua valóre si mai minima, care militédia cu acela-si nesuccesu pentru ipotesea d^{-lui} Roesler.

Este vorba despre argumentul «ex silentio», intemeiatu pe tacerea lui Priscu si Edypu; allu duoilea argumentu despre termenii «terra deserta» si «nova plantatio» usitati in documentele anniloru 1223 si 1243.

Privitoru la reticenti'a scriitoriloru bizantini, despre fiinti'a si actiunea poporului românu, mai cu séma intre sut'a V si X, se scia co era in deprinderea loru a confunde fora scrupulu si chiaru cu precugetare, geneasa popóreloru, luându pe Bulgari si Germani dreptu Huni, pe acestia dreptu Bulgari, pe Daci dreptu Scyti, pe Români dreptu Daci si Scyti, pe Unguri dreptu Turci; a deforma nume proprii pene la desfiintiare,

dupo cum insu-si Bonfiniu observa, spaimentatu de ignorantî'a lor limbistica, dicundu: «Quippe qui ob linguæ diversitatem nomina ita confundunt ut historiæ veritatem sæpe invertant».

Nu era óre bisantinulu Chalcocondila care in sut'a XV chiaru, numea pe *Români* cându *Daci*, cându *Pæoni*, cându *Tribali*?!

Argumentulu «ex silentio» cu tóte acestea, nu'si are in faptu cellu mai micu temeiu.

Nu insemnédia a vorbi despre Români, cându Hieronimu, Silvanu si Priscu afirma, co in sut'a V Români au statu nemiscati la vetrele strabune, in Daci'a?!

Cu tóte co, dupo cum bine este cunoscutu, bizantinii, ca si statisticii unguri d'in dilele nóstre, seáfereau a face mentiune despre Români, avemu urme la Anna Comnena, Leon Gramaticulu, Zonara, Cedrenu si altii, cari vedescu contrariulu; d^{lu} Iung, respundendu la acestu punctu, releva naratiunea lui Cedrenu, despre caletori'a unoru Romani din annulu 976, observandu in acela-si timpu co, essemble de reticentia despre fapte multu mai insemnate, intelnimu si la scriitorii latini.

Concernendu secundulu punctu, avemu pentru argumentatiunile d^{loru} Roesler, Teutsch, Sultzer, Engel, unu respunsu peremptoriu asia dicundu, in erudit'a scriere a d^{lu} Hasdeu (Istori'a Critica), si chiaru la d^{lu} Iung, care face a se invederá nu numai pucin'a seriozitate, dar si neinsemnatarea unui argumentu radiematu pe unu pleonasmu insolitu.

Aceia-si lipsa de seriozitate, acelea-si isvóre, prin urmare acelea-si cause si efecte, avemu la Hunfalvy, Sultzer, Eder, Miklosich, Engel si Roesler, de-si in multe cuestiuni de mica insemnatarea altu-cumu, ii vedemu desbinati. «*Vlahii*» pentru Sultzer suntu pe jumetate Slavi, veniti in Transilvani'a (Daci'a) pe timpulu lui Bella IV, cam pe la mijloculu sutei a XIII, d'in preuna cu Comanii lui Cutenu, intr'unu timpu cându Ungari'a era devastata de Mongoli; veri-ce alta ipotese se pare neadmisibile de óra-ce nu s'aru putea intiellege cum unu poporu, care asta-di intrece prin numeru, pe tóte celle-l-alte némuri d'in Transilvani'a, a pututu se resiste in decursu de VII secole la atâtea potopuri, infruntandu pustiirile nomadiloru selbatici; nu se póte intiellege cum acei Vlahi au petrecutu vécuri intregi, in mijloculu celloru 20 soiuri de popóre barbare, fora a priimi nici unu singuru cuventu strainu in limb'a loru, si fora a fi transmisu istoriei unu faptu, prin care s'aru invederá ua vechime mai adunca, si adeco pretins'a continuitate. Dupo Engel, colonii lui Trajanu, parasindu Daci'a s'au retrasu in Mœsi'a, unde pe timpii lui Eracle, s'au incuscritu cu Slavii, priimindu de la acestia si limb'a. In sut'a IX, annii 811 — 813, Bulgarii lui Crumu cucerindu Transilvani'a, Munteni'a si Moldova au ridicatu d'in Thracia pe Vlahi, Daci romanisati — deveniti sclavii Bulgariloru, — si i-a reasiediatu in vechi'a Dacia.

Ce alt'a sustine Miklosich cându afirma, in felulu lui Sultzer si Engel, Teutsch si Roesler, nu numai co Dacia a fostu desiertata, nu numai co Români (vechii coloni) au fostu readusi in secolulu V, éro nu in allu IX séu aliu XIII, in Daci'a, déro co Slavii au condusu trei sute de anni, desvoltarea statului si a bisericeii române!

Noi amu vediutu care este idea d^{l^{ui}} Iung in acestu puntu. Intr'unu locu afirma, co nimicu n'au priimitu Romanii de la Slavi, in altu locu releva causele cari au tinutu pe Români desbinați de tôte popórelê barbare, pe cându in alta parte a scrierei, sustine cu taria, déro fora intiellesu pentru noi, co Slavii, gasindu in Români ua natiune inculta, i-a imprumutatu si limb'a si cultur'a. Contradictiunea este pipaita, flagrante si cu atâtu mai surprindietóre, cu câtu ensusi eruditulu docinte afirma despre aceiasi Români, cumu co ei au cultivatu pe Goti, Huni si Gepidi, impartasindu-le cultur'a romana, la a cãrei distrugere s'a lucratu XII secolu, fora succesu.

Dupo retragerea Gotiloru, au inaintatu Slavii si Avarii; ei au schimbatu relatiunile etnice, dice d^{l^{ui}} Iung. — In care pãrti ? in ce sensu ? care suntu probele ? Avemu cumu va inscriptiuni, elemente d'in literatur'a bisericesca, urme topografice, archeologice, in sustinerea acestei straine deductiuni ? Nimicu !

Cee'a ce se scia, cee'a ce va recunnósce si d^{l^{ui}} Iung, este co numai pãrtile Daciei traiane ocupate de Romani, nu au pututu servi Slaviloru séu Avaro-Bulgariloru dreptu asilu, co numai in Balcani si la gurile Dunarii nu s'aru puté presupune acea pretinsa prefacere etnica, care ni-a lasatu pré pucine urme.

Parasirea si desiartarea Daciei nu pare a fi neinduoiosa in cugetulu d^{l^{ui}} Roesler, de-si tóta scrierea sea este intemeiata pe unu asemenea faptu problematicu.

Cuvintele lui Eutropiu si Vopiscu n'au greutate pentru istoria, si d^{l^{ui}} Roesler nu pune multa valóre pe acele cuvinte reu intiellese, reu copiate.

Ce dice Vopiscu ? ce ne spunu conclusiunile lui Roesler ?

«Quum vastatum Illyricum et Moesiam deperditam videret, Provinciam trans Danubium a Trajano constitutam, sublato exercitu, Provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri: abductosque ex ea populos in Moesiam collocavit, appellavitque suam Daciam quæ nunc duas Moesias dividit.» Aceste suntu cuvintele biografului.

«Priimindu-se mai din tôte pãrtile sciri rele, dice Roesler, si urmându a se su-prime rescularea in Oriente, Cesarele a preferatu se inchiaia pacea, cu care ocaziune «nu se póte sci déco se va fi stipulatu séu nu, desiartarea Daciei.» (1)

Cautà se recunnóscemu co ambele traditiuni oglindite un'a prin alt'a, sântu de unu misticismu raru, cee'a ce se esplica si mai multu prin absolutu'a lipsa de claritate.

Cu tôte acestea noi, judecându dupo faptele de notarietate istorica, sustinemu co Vopiscu, reprodusu astu-felu in pucinulu ce ne-a lasatu prin traditiunea de mai susu, n'a pututu se afirme in buna consciintia unu neadeveru vulgaru. Se ne silimu a talmaci mai pe intiellesu, pe celu d'anteiu, spre a ne puté apropia de cugetulu celui d'in urma.

Va se dica Aureliianu, vediendu Iliriculu devastatu si Moesia in pericolu a se perde, scose legiunile d'in Daci'a traiana, lasându acésta tierra provincialiloru, de

(1) Doch da auch von anderer Seite her böse Kunde eintraf, und der abtrünnige Orient noch zu überwaltigen war bevor sich Aurelianus wieder als den Herrn der ganzen Monarchie ansehen durfte, zog es der Kaiser vor den Frieden einzugehen. War es eine Bedingung desselben das er Dazien räumte? Wir dürfen es nur vermuthen.

óra-ce numai avea speranția pentru mântinerea ei; populațiunea ridicată de aci a fostu asiediata în Mesia.... Doue idei, doue fapte bine distinse, ni se presenta în na-ratiunea biografului imperatescu :

I. Co Iliriculu si Mesia erau incalcate de ordele barbare, erau devastate si per-dute pentru Romani.

II. Co spre a le recuceri a fostu nevoitu imperatoarele Aurelianu se redice legiunile d'in Daci'a Traiana, lasendu acésta provincia pe sém'a coloniiloru.

În acésta stare de lucruri, póte fi de crediutu co Iliriculu si Mesia incalcate, deva-state si perdute, ofereau garantiile unui asilu pentru cetatenii Daciei traiane ? «*Provinciam sublato exercitu, provincialibus reliquit*» va se dica lamuritu si la intiellesu, co tierr'a a fostu lasata provincialiloru, ridicându-se numai legiunile, cee'a-ce cou-corda perfectamente cu situatiunea desperata d'in Iliricu si Mesia !!

Ni se va cere esplicatiuni pentru frasea «*desperans eam posse retineri*», referitóre neaperatu la Dacia ; dreptu respunsu vomu întrebá : ce a pututu intiellege Roesler prin «*abtrunige orient*—orientulu revoltatu, si déco în acestu orientu revoltatu in-trá în regiunea Daciei traiane ? Mesia si Iliricum erau invadate, pustiite, în periculu a se perde, déco si Dacia Traiana era în aceleasi conditiiuni, adeco incalcata si pustiita, s'aru fi pututu óre ridicá legiunile ?

Efectulu desperatiunei pentru mantinerea Daciei, urmá se aibe alte cause , si noi redimati pe traditiunile lui Lampridiu si Capitolinu, sustienemu si aici opiniunea nó-stra, emisa în disertatiunea istorico-criticá (1857) la pag. 157, unde diceamu co ua resculare póte a coloniloru romane d'in Dacia, va fi silitu pe Aurelianu se-si retraga legiunile; cu care occasiune fora induoiala, plutocratismulu si biurocratismulu nesuferitu populațiunei, isi va fi cautatu scapare si adapostu sub scutul legiuniloru peste Du-nare, cee'a-ce nu va se dica de locu co orasielile si campiele au fostu parasite, fiindu bine cunnoscutu, co tóta tierr'a erá organisata militaresce, pentru scopulu apararii ; mer-sulu regulatu allu afaceriloru n'a suferitu catu-si de pucinu nici înainte de sut'a III, nici în urma de sut'a V—IX !

Despre parasirea Daciei sub domni'a lui Aurelianu nu póte fi nici vorba; neunirea comentatoriloru lui Vopiscu assupr'a celui mai insemnatu puntu, intiellegemu epoc'a pretinsului evenimentu, este în sine ua proba isbitóre pentru tóte conjecturile con-trariloru nostri. Descoperirile archeologice, numismatic'a, inscriptiunile, tablele cerate, diplomele militare si însasi situatiunea geografica, politica si sociale a diferi-teloru soiuri barbare de pe acellu timpu, se oppunu acelor combinatiuni, lipsite altu-cumu de fundamentu.

Mai remâne se vedemu ca ce felu de poporu erá cellu ridicatu d'in Daci'a si asie-diatu în Mesia, dupo disele lui Vopiscu : «*abductosque ex ea populos in Moesiam collocavit.*»

Se scia co rebeliunea Gotiloru si Marcomaniloru, «*gentes omnes ab Illyrici limite usque in Galliam conspiraverunt*» a fostu suprimata; Vandalii si Gotii sufferindu mari perderi pe drumulu între Thracia si Iliria, au fostu respinsi pene la vechile loru locuintie (palus Meotis); captivii si refugiatii priimira cu multumire pamen-

turi parte in Panonni'a, parte in Mesi'a si chiaru in Itali'a: «Forum nonnulli in «militiam recepti sunt;... ex captivis ac transfugiis, quidam agros partim in Panonnia, «partim in Daci'a, partim in Mysia et ipsa in Italia consecuti sunt.»

Urmedia déro co acea vorbire (abductosque ex ea populos) nu se refere la poporulu Daciei, adeco la colonii lui Traianu, acést'a resulta din tóte faptele istorice, posterióre lui Aurelianu si acelei catastrofe.

Unu citatu analogu celui d'in Vopiscu, reproducu in opulu d'in 1587 intitulatu : «Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lithuanorum libri VIII; Cracoviæ», referindu-se la acela-si evenimentu dice : «Quamquam illas legiones italicas Aurelianus postea reduxit, tamen coloni et alii qui oeconomiam jam auspicati erant, «istic remanserunt», luminedia si mai multu acestu controversatu punctu, invederendu co, in testulu si cugetulu lui Vopiscu nu póte fi vorba despre o populatiune romana, ridicata d'in Daci'a lui Traianu, spre a fi asediata intr'ua regiune pustiita (Mesia) si aprope perduta.

IV.

«Pentru sut'a V—IX avemu urme in literatur'a bisericasca, despre petrecerea Româniloru pe pamentulu Daciei; in sut'a XI—XIII s'au schimbatu numai felulu isvovoreloru nóstre, éro nu locuinti'a Româniloru» — afirma distinsulu profesore Iung!

«Procesulu de romanisare, — dice d-sea, — a facutu progresse, dupo perderea Daciei, la tóte populatiunele adapostite in sinulu muntiloru.»

Acestu faptu recunoscutu, la ce felu de conclusiuni etnografice ne-aru pute conduce ?

Numai bine calauditi, numai desfacuti de veri-ce preventiuni, ne va fi cu putintia se strebatemu prin negur'a chausului din acei timpi, si se invingemu atâtea greutâti uriase spre a descoperi purulu adevéru istoricu, dupo cum forte nemeritu observa illustrulu Mommsen, cându dice co : «Ieder Versuch die Zustände eines Landes in «jener Zeit zu schildern unterliegt den Schwierigkeiten!!»

Noi amu vediutu la ce se reducu tóte acelle factice silintie si neintemeiatele combinatiuni d'in partea criticiloru nostri, incependu de la Sultzter si inchieiandu cu Roesler si Hunfalvy, fora a ne mai opri la essageratiunele lui Henke, Bauer, Waldstadt si Fliger, infacisiate sub amagitórea forma, de : rezultate alle studiului analiticu, etnograficu, psihologicu si fisiologicu, déro cu atâtu mai neadmissibile in sciintia, si condannate chiaru de cellu mai simplu bunu simtiu comunu.

Ca unu ce nedubiosu si prin urmare certu, se póte admite co Dacia — judecandu dupo institutiunile tierrei — n'a pututu fi ua simpla colonia disciplinaria, precumu o voiesce d^{ln} Hencke; co d'in inrudivea Româniloru prin sânge cu poporulu lui Israelu, nu s'aru puté deduce originea loru latina, dupo cum presupune d^{ln} Fliger, inspiratu fora induoiala de halucinatiunele lui Benjaminu d'in Tudela.

În premisele noastre amu fostu disu, co : in cugetulu si textulu lui Vopiscu nu pôte fi vorb'a despre ua populatiune romana d'in Dacia Traiana, stramutata in cea Aureliana.

D^{na} Iung observa cu multa dreptate ca toti acei'a cari se silescu in aparentia, a impune lumei dissele lui Vopiscu, mutilate cum suntu, au defectulu a nu crede ei in-si-si in valôrea acelloru fabule.

Scriitorii istoriei Auguste, ca simplii biografi ai Cesariloru, aveau — dice investiatulu docinte — tote viciile timpiloru in care au traitu, fora se aiba si virtutile istoriciloru romani; fiindu astu-feliu, se întiellege de sine, co thesea lui Roesler, concerendu faptulu desiertărei Daciei, nu va gasi ua voce autorisata in scrierea lui Vopiscu.

Reumitululu Turotz, care nu pré are dispositiuni bine-voitóre pentru caus'a româna, nu se sfiesce se afirme co pe timpululu Huniloru chiaru, numai Romanii au statu locului, atâtu in vechi'a Dacia câtu si in Panonnia : «Solis Valachis sponse in Panonnia <remanentibus> — recunoscundu in acellasi timpulu co Panonia (Pano-Dacia) numai, erá trecuta sub dominatiunea huna.

Ce alt'a constata celebrulu Katantsich, cându sustine co afora de Romani, Daci'a n'are alti coloni Itali : «hodie quidem nulli præter Valachos sunt italici apud nos <coloni.>

Déro, viati'a romana erá bine întemeiata in Daci'a ca si in Panonni'a; limb'a ausona — româna — devenise comune in Panonni'a pene si Huniloru incalcatori !

Marturi'a lui V. Paterculus 'si are greutatea ei si unu fondu istoricu; ellu ne spune co in tóta Panonni'a romanisata perfectamente, se vorbea numai limb'a poporulu romanu. «In omnibus Panonniis non disciplinæ tantum modo sed linguæ quoque notitia romanæ plerisque etiam literarum usus et familiaris animorum erat exercitatio.» — Unu argumentu a fortiori pentru viati'a romana in vechi'a Dacia, si in acellasi timpulu pentru thesea continuitătiei !

Disparitiunea urmeloru de inscriptiuni numismatice, urmata cu inceputulu annulu 257, nu pôte fi unu argumentu pentru perderea Daciei, si cu atâtu mai pucinu pentru aservirea poporulu romanu. Ua lacuna cam analoga ne presenta si istori'a bisericesca între annii 451—553; cu tôte acestea nu se pote concluda cumco viati'a bisericeii nostre nationale a fostu suspensa, séu co si-aru fi perdutu neaternarea in Daci'a strebuna.

Incredintiarea lui *Amianu Marcellinu* : «Sub Valente Quadi cum Sarmatis transgressi Danubium magnam in plebe roman'a circa agrestam messem occupata, prædam egere etc.» — Relatiunea lui *Priscu* : «Edecon vir Scythia venit iterum legatus cum...» — n'au remasu isolate; chroicicele acelloru timpulu ne spunu co imperatoarele Caracalla, 215, a respinsu pe campiele Caracalei, incursiunile Gothiloru de la Boristene; aceeași stare de lucruri — adeco ua posesiune neintrerupta — interpinănu in dillele lui *Filipu*, *Traianu-Deciu*, *Claudiu-Goticulu* pene la Aurelianu.

Sub *Galienu* — 261 — predecesorele lui *Claudiu* se resculase poporatiunea ro-

mana ca se infrunte anarchi'a si pradeciunea celloru 30 de tirani; imediatu anse *Claudiu* restabilindu subiectiunea, respinge prin ajutoriulu coloniloru Dacieni, incursiunile sarmate; Gothii alungati se retragu spre riulu Tyras, la marea Négra si devastandu malurile d'in drépt'a Dunarei, trecu in Mesi'a, silindu astu-felliu pe Aurelianu a'si retrage legiunile d'in vechi'a Dacia, spre a operá in acelle pàrti calcate si amenintiate.

Imperatorele *Probu* «invingetoriulu Bastarniloru celtici», *Caiu*, «spaim'a Sarmatiloru, 279—294», marele *Constantinu*, nimicitoriulu barbariloru, mantinu cu vigóre dominatiunea Romei in Daci'a. Anulu 374 ne infatiseadia aceasta dominatiune in florea puterei, pene in malurile Tisei.

Cumu déro s'aru puté sustine co pe la 370—72 ocupatiunea Avariloru si Schiaviloru au schimbatu, in aceste regiuni relatiunile etnice?

Daci'a Traiana n'a vediutu pe acei Ayari si Schiavi, precumu nu vediuse pe Goti — ale càroru siedintie, dupo Iornandes, erau la marea Baltica si la marginea extreme a marei Negre, — precumu nu vediuse ceva mai tardiu pe Huni, Gepidi si Bulgarii, ca domni ai pamentului romanu.

Nu parasita, nu desiertata de poporime, déro intarita prin noui coloni romani, asediati in timpulu lui Clodiu, pe malurile Siretului, fost-a Daci'a divului Traianu!

Lips'a de inscriptiuni numismatice relevat'a de celebrulu Mommsen si distinsulu Iung, se vede cu prisosu inlocuita prin alte urme de ecuale valore istorica, cari ne conduc la dominatiunea infloritóre a Romei (Sempiterne) in vechi'a Dacia, cellu pucinu pene la 374, annulu in care Hunii, veniti d'in fundulu regiunelor Sarmate — Bosforulu Cimericu — au infrantu si supusu pe Gothii de la Meotis. «Hunni «traiecto Bosphoro Cimerico repente in Ostro-Gothos impresiones faciunt, eosque sibi «subjiciunt.» — Aci standu aproape 50 anni Ostro-Gotii-Vandali, remâne invederatu co domni'a romana in Daci'a nostra trece si peste annulu 382, fora contradictiune.

Cumu co in sut'a X si XI se face mentiune despre Romani sub numele loru genericu, si la scriitorii byzantini, nu incape cea mai mica induoiala; invetiatalulu Thunmann observa co *Cedrenus*, *Anna Comnena* si *Cinamus* stabileseu faptulu continuitàtei, in modulu cellu mai convingetoriu.

Se vedemu acumu pene la ce puntu literatur'a bisericésca ne vine in ajutoriu pentru acelle epoce — intre sut'a IV si IX — spre a constatá si continuitatea si viati'a sociale romana, sub raportu de neaternare, a strebuniloru nostri.

Vomu cautá mai presusu de tóte se statorimu, intru câtu acelle isvóre consemnate in cartea d'lu Iung, attingu relatiunile coloniiloru romane d'in vechi'a Dacia, si déco elle potu autorisá unele conclusiuni, privitóre la ua pretinsa dominatiune *huna*, *gota* si *gepida* in acest'a strebuna tierra, séu si la ua stare de subiectiune, sustinuta cu atât'a convinctiune in erudit'a scriere a invetiatalulu istoriografu.

D'lu Iung crede co Aurelianu, parasindu Daci'a, a inchiaiatu conventiuni cu Gothii-Vandali, mai in urma cu Hunnii, prin cari li se conferiá dreptulu a face comerciu, nu numai pe Dunare, dero si prin porturile principale.

La altu locu (p. 131) se dice co despre relatiunile d'in vechi'a Dacia, abandonata

Gothiloru anco d'in annulu 272, déro anse populata cu Romani, gassimu monumente istorice in actele si viati'a cuviosiloru parinti-martiri : *Sava* si *Niceta* : «für die Zustände im alten Dacien dass seit 272 den Gothen eingeräumt war, aber zugleich doch auch romanische Bevölkerung enthielt, bieten die Vitæ S. Sabæ et Nicetæ, wichtige wenn auch spärliche Aufschlüsse.»

In acellu-asi sensu si scopu ni se punu in vedere : viati'a goticului *Ulfla*, scrierile lui *Eugippu*, despre actiunea si viati'a lui *Severinu*; scrierile lui *Salvianu* «de gubernatione dei» — presbiteriulu din *Massilia*, contimporanu lui *Severinu*.

In desiertu — dupo noi — se voru consultá indicatele scrieri spre a statorí ua pretinsa possessiune gota, huna, gepida in vechi'a Dacia, si cu atátu mai pucine urme descoperimu in analisea d^{lⁿⁱ} *Iung*.

Viati'a si actiunea apostolica a cuviosului *Ulfla*, se refera, dupo incredintiarea d^{lⁿⁱ} *Iung*, la miscàrile Germanismului si alle puterei romane in tierrile dunarene : «ferner ist zu nennen das Leben des ehrwürdigen Apostels der Gothen, des *Ulfilas*, dass Bischoff *Auxentius* von *Dorostrum* uns hinterlies und das die wichtigsten Aufschlüsse gibt über Romanenthum und Germanenthum in den untern Donauländern während des VI. Jahrhunderts.»

Tierrile Dunarei de josu incepu de la gurele betrânului *Istru*, si cuprindu ambele maluri.

Dupo tote incredintiarile istorice, s'aru puté sustine co regiunea Daciei, neprofana de ordele barbare, remasa in possessiunea romana si in deplina neaternare, a fostu intre Dunare, *Oltu*, *Muresiu*, tiermurindu-se intr'ua parte pene in *Tissa*, in alta parte la extremitatea *Carpatiloru*.

Activitatea parintelui *Severinu* cuprinde — dupo *Eugipu* — partile litorale d'in *Noricum* si regiunea *Retiei* secunde. «Das Leben Severins lehrt uns das gleichzeitige Treiben der Bewohner in den kleinen Landstädten an der Donau kennen;» — de unde resulta co nu in vechi'a Dacia 'si facea *Severinu* apostolatulu.

Care erá regiunea ocupata de *Hunni*? Legatiunea bizantinului *Priscus* (an. 448) o pune intre *Dunare* si *Tissa*, adeco in *Pannoni'a*; aci dice se, intrecea numericu, elementulu germanu pre allu *Huniloru*, de-si ambe unite erau in absoluta minoritate facie cu poporatiunea romana; urmedia déro co pene in aceste pàrti numai se intindea apostolatulu lui *Ulfla*, si co la ea se refere pote numirea de *Goti'a*, *Gepidi'a* etc. Aci la *Tissa*, fiulu lui *Chagan*, facendu incursiune, nimicesce pre *Gepidii* d'in annulu 619!

Noi cáuta se punemu cu atátu mai multu temeiu pe indicatiunile lui *Priscus*, cu catu insusi d^{l^v} *Iung* vede in raportulu legatiunei selle, unu monumentu literariu de cea mai mare valoare pentru acei timpi.

Mai inainte de a ne rosti asupr'a activitatei parintiloru *Niceta* si *Unila* la *Romanii* Daciei traiane, ori si asupr'a monumentelor literaturii eclesiastice cu privire la subiectulu nostru, ne credemu datori a resume si vederile reposatului profesore *Rösler* in acestu punctu.

In opositiune cu d^{lⁿⁱ} *Iung*, citatulu autore allu scrierei «*Romanische Studien*»

este de parere cum ca literatur'a bisericésca nu milità cãtusi de pucinu pentru continuitatea Romaniloru in vechia Dacia. «Was sich auf diese Fragen antworten lässt «will ich hier sogleich bemerken, dass es für die Annahmen einer Continuität romanischer Wohnsitze im Norden nicht gunstiger lautet als das bisherige» — p. 88, Rom. studien — A se sustine — dice d^{sea}, cum ca *Niceta* aru fi operatu in calitate de episcopu allu Romaniloru, in Dacia traiana, este a se confunde acésta Dacia cu cea Aureliana; semintiele barbare d'in regiunele sudice alle Daciei, a càroru conversiune 'lu preocupa, erau Gotii si Sarmatii, asediati in sut'a IV pe malulu dreptu alu Dunarei; unu altu tribu alu Gotiloru despre care se dice ca alergá la dinsulu, erá din cei emigrati in regiunea Huniloru (p. 89); resiedinti'a lui episcopale e fostu in Remisiana d'in interiorulu Daciei. Cee'a ce se afirma despre ua actiune in Daci'a, subintiellegendu-se Transilvania, nu pote avea intiellésu de cãtu numai, inlocuindu-se numele Daciei prin Mesia. De asemenea este eronata si istoricarente neadmisibile — continua Roesler — credinti'a despre vieti'a si nationalitatea lui *Unila*; elu fiindu episcopu alu Gotiloru si nici de cum alu Romaniloru, nu i se pôte atribui origine romana; avendu'si eparhi'a in Crimea cu resiedinti'a in Caffa, remane invederatu co nu a pututu operá in vechi'a Dacia.

Doce fapte de interesu pentru noi se potu deduce din acestu resumatu alu sistemului de argumentatiune, prin care escelá scrierea multu laudata in castrele seculariloru nostri adversari; primul faptu este recunnóscerea d^{lui} Roesler co siediemintele aceloru diferite soiuri nomade, nu erau in Daci'a nostra; secundulu faptu co, sub numele de Daci, n'au pututu fi ei intiellési, nici chiaru in acei timpi, toiulu migratiuniloru d'in evulu mediu.

Pute-s'aru ore contestá adevèrulu istoricu, care ne spune co, crestinismulu a petrunsu in Daci'a d'ua data cu legiunele și coloniile romane? Nu! proba chiaru marturi'a d^{lui} Roesler, care afirma co multu mai nainte de Aurelianu, tierra strabuna avea crestini in sinulu ei: «Schon vor Aurglianus konnte das römische Dacien so wenig «wie eine andere Provinz des römischen Reiches, christliche Elemente ganzlich entbehren und so mag auch eine rethorische Stelle bei Tertulianus als genügendes Zeugnis gelten.» — Va se dica intr'ua epoca in florire a Daciei, crestinismulu se inradacinase pe acestu clasicu pamentu.

Tertulianu, ua celebritate recunoscuta in literatur'a eclestiastica, dicendu : «et *Dacorum* et Germanorum et Scytharum etc.—et multarum gentium — in quibus omnibus locis Christi nomen qui iam venit, regnat» — n'a pututu intiellege prin «*Dacorum*» de catu ua poporatiune romana din vechi'a Dacia, acést'a cu atátu mai positivu, cu cãtu ua confusiune intre doue Dacii nu'si avé locu in acea epoca, pentru simplulu cuventu, co nu esistá ua Dacia Aureliana.

Remane se vedemu pene la ce puntu adevèrulu pôte fi in partea adversariloru nostri.

Lips'a de claritate si precisiune in literatur'a bisericésca, care altu-cum ni se pare naturala pentru acei timpi, neaperatu co este forte propria nu numai a marí dificultatile, intunecându si mai multu starea de lucruri, déro si a dá locu la credintie retécite.

Nu este vorb'a a veni cu unu testu precisu d'in acea literatura, spre a stabili ma-

tematicesce faptulul istoricu in cestiunea bisericeii române; ajunge se avemu unu puntu bine lamuritu, spre a purcede la descoperirea veritătii.

Unu asemenea puntu de ua certitudine si autoritate istorica, ni'lu da faptulul recunoscutu, care atesta co primele base ale crestinetatii, au fostu asiediate in vechi'a Dacia, prin legionarii si colonii romani.

Toti căti s'an interesatu de noi si ale nostre, au avutu recursu la ajutorulu, la mijlocele literaturei eclesiastice; astu-fellu scrierea d^{lui} Jung, luându de temeiu marturi'a lui *Heronimu*, *Silvianu* si *Priscu*, afirma co Romanii au petrecutu fora intre-rupere in strabun'a Dacia si co, impartiti in comune si enorii, intocmite dupo regiunile de unde au venitu, ei au conservatu cu santienia tote asiediamintele nationale, introduse la descalicarea loru in nou'a patria, pastrându neatinsa organisatiunea comunale si religiosa, pene la Aurelianu.

Acestu simtiu de conservatiune a facutu ca nationalitatea si cultur'a romana, se prinda radecina in Daci'a, si amesteculu cu popórele barbare se fia inlaturatu.

Se cere unu testu positivu in literatur'a bisericesca, referitoriu la Romanii Daciei Traiane, de óre-ce pare a fi induoiosu cumu co prin «*Geti si Daci*» se intiellege poporatiunea romana.

Ua asemenea essigentia nu pote avé ratiune in faci'a cu usulu constantu la scriitorii bisericesci, d'a intiellege prin traditionalulu nume de: «*Geti si Daci*» poporatiunile d'in vechi'a Dacia si d'in Mesia.

Paulinu de Nola, salutându reintórcerea lui Niceta la scaunulu arhierescu in Dacia, dice: «*Te patrem dicit plaga tota boreæ et Getæ curunt et uterque Dacus!!!*» Cine suntu acei *Getæ*? Cine acelu: «*uterque Dacus*?

Ce erau acei «*Chorepiscopii, id est, agri et ruris episcopi*» din sut'a II si III, despre cari se face amintire in institutiunile istoriei eclesiastice?

Nu resulta óre din aceste vechi asiedieminte, co populatiunea rurale, imbracisiasc in mare parte legea crestina anco de la inceputulu secolulu II^{lea}? In consecintia, nu resulta óre in modulu celu mai patentu, co intru adeveru crestinismulu a fostu introdusu in Daci'a, prin colonii si legionarii Divului Traianu?

C. Baronius ne spune—in Annalele selle eclesiastice de la nascerea lui Cristu pene la 1198—cumu co in cohortele marelui Cesare Traianu se aflau 14,000 crestini; *Moshemi* afirma co in castrele romane erá ua multime de crestini! Cându acésta? In sut'a II a erei crestine! «*In exercitu romano Christianos haud paucos stipendia «tum meruisse» sunt cuvintele lui Moshemi.*

Infrangerea Marcomaniloru prin legiunea fulminatrix, a lui Marcu Antoninu, atribuita pertinentemente unei minuni ceresci, implorata de acea crestina legiune, este inregistrata in annalele bisericesci, ca unu monumentu de mare valoare.

Asupr'a acestui puntu, imposibile ua controversa. Adversarii nostri cei mai neimpacati recunoscu co numai Romanii se ocupau cu agricultur'a; conclusiunea urmedia de sine; acei «*Agri et ruris episcopi*» d'in sut'a II, n'au pututu se aiba alti fii bisericesci afora de Romani, singurii agricultori.

Tertulianu afirma co pe la inceputulu vécului III, religiunea crestina era respandita preste totu imperiulu Romei.

Pe la annii 260—268, sub Galienu, vedemu crestinismulu quasi incetatenitu, ca religiune licita.

In sut'a V, tote poporele aliate si supuse Romei, imbracisau nou'a religiune, in credintia co Christu, Dumnedieulu Romaniloru, i va scapá de selbateci'a Huniloru : «De Burgundionibus ad Rhenum habitantibus et in Galliam hinc translatis ex Socrate constat eos sub initium sæculi Christianis sese proprio motu iunxisse ut Christus seu *Romanorum Deus* quem potentissimum esse acceperant, ab Hunnorum incursionibus et rapinis tueretur.» (in Moshemii inst. hist. eccl. p. 175).

In acei timp, si mai alesu pe la annulu 260—268, populatiunea Daciei, era fora contestatiune romana.

Pentru epoc'a Huniloru avemu, pe lungu multe alte monumente istorice si bisericesci, marturi'a cunoscutului Schwardtner, unu scriitoru care, de-si numai spiritu de partinire n'are pentru Români, afirma co in adeveru Români au statu la vetrele loru strabune in vechi'a Dacia, cultivandu pamentulu.

Facie cu atâtea fapte de valoare istorica necontestabile, nu intiellegemu cumu se pote pune temeiu pe halucinatiunile lui Sultzter, Eder etc. sustinendu-se cumu co trecerea Româniloru la crestinismu aru fi inceputu dupe annulu 870 ?!

Cu atâtu mai surprindietore ni se pare presupunerea invetiatalui slavistu *Miklosich* cum co Români au fostu crestiniti prin Slavi, si co trei secole Slavii au desvoltatu statulu si biseric'a romana.

Amu ave totu dreptulu se intrebamu : pe ce se intemeiedia acêsta strania credintia ?

N'avemu se facemu istori'a aparitiunei pe pamentulu Europei, a ordelor bulgare; fazele prin care au trecutu acele orde nomade, cându robite de Avari si Hani, cându robindu pe Schiavi si primindu limb'a cuceritoru, ne suntu cu totul indiferente.

Trecutul loru a fostu unu flagelu; faca cerulu ca viitorulu acestui poporu se nu devina ua trista negatiune, ca se nu dicemu ua plaga pentru cultur'a, pacea si trancuilitatea natiuniloru europene.

Noi credemu co eruditulu slavistu Miklosich, renumitul Engel, impetuosulu Roesler, suntu in ratacire cu presupunerile si credintiele loru, mai alesu in acestu puntu cardinalu.

Romani crestiniti prin Bulgari in sut'a IX—X?! Escesu de zel!

Dupo alta versiune si mai neintiellessa, Romani devinu crestini prin Arpadiani!

Se nu fia óre contrariulu?!

Cucernicul : *Niceta* 'si facea apostolatulu in Goti'a—dicu adversarii continuitatei; prin urmare, dupo tote probabilitatile cáuta se fi fostu de vitia gota si nici intr'unu casu de origine romana; intr'unu cuventu elu n'ave a face cu Romani.

Moshemii, intemeiatu pe *Tertulianu* (libro adv. Iudaeos c. VIII. 212), *Eusebiu*, si *Hieronimus*, numesce tóte regiunele in care au petrunsu religiunea crestina in sut'a II^a si III^a. In fruntea acelor regiuni este Orientele : «adsunt qui docent (Tertulianus

«Eusebius, Hieronimus) in universo fore Oriente inter Germanos, Iberos, Celtas, Britannos et alios populos Christum pro deo cultum fuisse!»

Pe acelu timpu cându marele imperatu Traianu ocrotea pe crestini: «nolebat Traianus conquiri Christianos, vetebat etiam libelos in eos sine auctore propositos aliquo loco haberi», dupo cum dice Moshemii, scutindu'i contr'a denunciatiuneloru anonime «sine auctore vero propositi libeli nullo crimine locum habere debent», dupo cum afirma Pliniu; cându pene si durulu Hadrianu, i suferea: «Paulo durior Hadrianus nec tamen malus plane et injustus»; candu blandeti'a lui *Antoninu* le era ua garantia puternica: «Antoninus pius penam etiam in accusatores eorum statuebat,» dupo marturi'a lui Eusebiu; cându cu unu cuventu, religiunea crestina devenise licita in totu imperiulu, si *Cristu* trecea in ochii barbariloru ca ua divinitate romana, numai populatiunea Daciei, cu enorii organizate, cu «Episcopii ruriis et agri,» populatiune care neaperatu va fi avendu fii, nepoti, frati, veri, afini in acea legiune de viteji, se fi remasu nepasatore, facie cu noua lege?!

Dacia era cuprinsa in imperiulu resaritului, in acelu Oriente despre care ne vorbesce Tertulianu, Eusebiu si Hieronimu.

Despre Goti, Gepidi, Huni, Bulgari, Arpadiani, nu póte fi vorba; remasitele vechiloru Daci contopiti (?) séu resfirati intre Goti de la Moetis, nu potu intrá in acésta combinatiune, si daru urmédia co numai poporimea curatu romana, d'in vechi'a Dacia, representá societatea crestina in Orientele lui Tertulianu si Hieronimu.

De ce prin Bulgari si nu prin Goti se se fi operatu pretins'a conversiune?

In toti timpii si in tóte giurstarile, noutatea unui lucru este mai petrundietóre, mai gustata, mai lipiciósa.

Pentru care popore, pentru care cuventu cuviosulu Ulfila, hierotonitu de Eusebiu in annulu 340, asediatu cu Gotii sei in Mesia («Gothorum in Moesia degentium episcopus hoc saeculo IV celeberrimus Ulphila etc.») propaga invetiatur'a lui Cristu in limb'a greca, latina si gotica? «Ulphilas XXXX annis in episcopatu florens apostolica gratia, graecam et latinam et goticam in una et tota Ecclesia praedicavit.» — A. d'in Dorostrorus.

In sut'a IV marele Constantinu avea sub alu seu sceptru tóte tierrile Orientelui; totu camu pe atunci ua mare parte d'in Gotii lui Fritigernu n'au fostu imbracisiatu crestinismulu; urmandu Valente pe scaunulu domniei, i s'a cerutu pamenturi in Misia si protectiunea romana pentru supusii lui Fritigernu; Imperatorele le-a invoitu cererea sub conditiune d'a se crestini si a se supune legiloru romane: «Magna tamen gentis pars aliena manebat a Christo usque ad Valentis imperatoris tempus qui quidem cum *Istrum* traicere atque in Dacia, Moesia, Tracia vivere permitebat hac conditione ut romanis legibus viverent atque Christo nomen darent», ne spune *Lequien* in *Oriens Christ*: t. 1 p. 1240.

Va se dica, in sut'a IV—V numai legile romane aveau deplina dominatiune in imperiu. Crestinismulu era religiune de statu. Vechi'a Dacia isi mantinea hotarele pene la gurele Istrului; urmedia co populatiunea romana erá neaperatu crestina.

Urmele literaturii bisericesci din sut'a IV—V ne conducu, precumu se va vedé, la

ua stare de lucruri bine organizata in cele bisericesci, mai alesu in Dacia occidentala (Banatu) si centrale (Transilvania) supranumita fora cuventu intemeiatu, candu *Gotia*, candu *Scythia*, candu *Dacia* si *Gepidia*, conformu unui usu care a datu locu la triste confusiuni.

Sozomenus, *Athanasius* si *Socrates* ne spunu co *Teofilu*, disu Metropolitu alu Gotiei (intiellegendu Transilvania), episcopu alu Scythiei si Daciei (vechi'a Dacia pene la gurele Dunarei), representá in conciliulu de la Nicea (an. 325) biseric'a lui Christu d'in Thracia, Mesia si Dacia, alaturea cu episcopulu Mariu alu Comesiei—de ginte romana, precumu afirma Lequien, Eusebiu si Danielu Papobrochiu.

Crestinetatea, intemeiata nu numai in tóta Dacia anco de la mijloculu secolului II, dar si in Panonni'a cu inceputulu celui de alu IV, dupo cumu ne incredintiedia *Lequien* si *Tertulianu*, va trebui se recunoscemu, se admitemu co preotimea, clerulu de susu si de josu urmá se fia d'in sinulu poporului romanu, elu fiindu celu d'anteiu care a imbracisiatu nou'a religiune anco in vechi'a patria, dandu elu pe cei d'antei martiri si transportandu crestinismulu in Dacia traiana.

Neaperatu co Banatulu timisianu, primul locu de descalicare si colonizare, a infintiatu anteia biserica si comuna crestina, in consecuentia va fi fostu celu d'anteiu care a datu d'in sinulu ei pe primii misionari.

Este pré usioru de intiellesu, pareni-se, cum co numai prin faptulu conversiunei operate la cetatininea romana, a *pututu* strabate nou'a lege in imperiulu romanu, de ora-ce nu erá in interesulu Romei se provoce turburari prin rigorea mesurilor de proibitiune, si cu atátu mai pucinu se sacrifice propriulu seu poporu.

Conversiunea, luandu proportiuni mai mari in lumea romana, numai erá cuventu se se considere religiunea crestina ca periculosa statului seu si tranquilitei publice, motivu pentru care ea trecea pene aci ca unu «maleficium», unu «odium generis humani, inimicam et ad bella civilia cienda aptam» dupo dis'a lui Tacitu (An. libr. XV c. XXXIV) si Suetoniu (in Nerone, cap. XVI. p. 31).

Acestei stari de lucruri se póte datorá curmarea persecutiunelor. Clementi'a lui Traianu, toleranti'a lui Hadrianu, protectiunea lui Antoninu Piu, ecuitatea lui Severu, Probu, zelulu marelui Constantinu si Valente au pusu temeli'a crestinismului.

Primii preoti, primii archieri si missionari, essiti d'in mijloculu pleiadei clericiloru romani, au facutu apostolatulu la Galli, la Goti si in urma la Bulgaro-Slavini.

Noi amu vediutu parerile diverginte ale domniloru Roesler si Iung, privitore la viati'a si actiunea parintelui Niceta, presupusulu episcopu alu Gotiloru.

Ca si in timpii nostri, apostolatulu desbracă pe missionarii aceloru vécuri, de totu ce era lumescu, consacrandu'i numai bisericei!

Nu alu Gotiloru apostolu erá Ulfila, ci alu bisericei lui Cristu «in *Una et tota Ecclesia*».

Istorici demni de tota credinti'a, cum sunt: *Tertulianu*, *Eusebiu*, *Lequien*, *Griselini*, *Petru Maioru*, *Samuelu Miculu*, *Siaguna*, ne spunu co acelu parinte *Niceta*, nascutu intre Romani, numitu apostolulu Daciei, (Rômnicului), si veneratu de cotra Huni, ca unu Dumnedíeu alu Romaniloru, a intemeiatu Metropoli'a de Argesiu, numindu-se si Metropolitu alu Milcovului.

În sinodul de la Chalchedon (451), biserică română din vechea Dacia, a fost reprezentată prin episcopi naționali, după incredințarea istoricului Teodoricu.

Cronicile acelor timpuri, corespondințele și actele sinodale adevărate, cu scaunul arhiepiscopiei române în patrie stăruitoare, erau întrerupte, în tot cursul secolilor, ocupate de prelați români; vom aminti aici pe *Sevila* (384), pe *Unila* (404) și *Moduarin* (404).

Crestinismul, introdus fiindu-le de gotii prin captivii din Grecia și Asia mică, anume din Capadocia, între cari era și *Ulila*, precum ne încredințează *Philostorgiu* și *Bessel*, susținându-l pe fostul sântit (hierotonit) de *Eusebiu*, avem totu dreptul să ținem cu tărie la spusurile noastre de mai sus.

Avându-se în vedere locul de plecare și direcțiunea excursiunilor, precum și connumele său atributului de «Bosporitani», înșurubit triburilor gotice din Crimeea, se înțeleg de sine cu primele începuturi de conversiune la acele triburi, s'au făcut prin captivii și clericii Capadociei, ridicați din *Bythinia*, Capadocia și Galatia, cu ocaziunea expedițiunii vandalice, întreprinsă de *Wisi-Gotii* în unire cu *Ostro-Gotii* și *Herulii*.

La acești neofiti bosporitani a fost trimis și *Unila* de către *Crisostomu*; în conciliul de la *Nicea* (325) ei sunt reprezentați prin *Teofilus*, surnumit *Bosporitanul*, *Metropolitul* al *Gotiei* (probabil *Gotia Bosporitană*). Totu în acele părți și-a făcut și *Ulila*, succesorul lui *Teofilu*, apostolatul, între anii 340—348, cându alungat de *Atharic*, s'a văditu constrins a trece Dunarea cu credincioșii săi, spre a se asedia în părțile *Mesiei* de jos (*Nicopolea de astăzi*), unde au statu mai multu timp, sub numire de *Meso-Gotii*.

Intemeiați mai ales pe autoritatea lui *Tertulianu*, *Le Quien*, *Eusebiu*, *Sosomenu*, *Philostorgiu*, *Palmann*, *Ascoleu de Thesalonica*, *Asbach*, *Bessel*, *Siaguna*, amu susținutu și susținemu cu ei primii apostoli, primii misionari au essitu din sinul poporului român.

În unire, deși cu ôreși care variante, somitățile literaturii bisericesti ne spun cu nu numai *Niceta*, *Unila*, *Moduarin*, daru și *Uranu* și *Silvanu*, nascutu din părinți români, au fostu între primii demnitari ai bisericii române; în acestă calitate ei au predicatu *Evangelia* la diferite triburi gotice, unde *Niceta* și-a priimitu martiriul pe cruce, și *St. Sava*, în undele mării.

Dreptu concludsiune, vomu sustine în resumatu cu ei, prin ajutoriul literaturii bisericesti, se poate afirmă: I. Cu dominiunea *Gotilor* n'a fostu stabilită în vechea Dacia, deși se crede cu numele de «*Gotia*» se raporta și la regiunea centrală, — *Transilvania*, — ua ipotese, care stă în legătura, păreni-se, cu atributul de «*Bosporitanu*», conferitu unora demnitari ai bisericii române. — II. Cu religiunea creștină n'a fostu introdusă în patrie stăruitoare prin *Gotii*. — III. Cu conversiunea triburilor gotice s'a operatu prin apostoli din sinul gîntei române, domnitore și creștine ancu de la întemeierea creștinatatei în Dacia *Traiana*.

Românii sîntu creștini greccești!

Vechea Dacia a luat parte la dezvoltarea creștinismului!

Aru fi se intram in amenunte nefolositorie, desbatendu puntu cu puntu atâtea obiectiuni si ipotese de unu interesu minimu.

Biseric'a lui Cristu, devenindu unu centru de intelnire si cugetare pe acei timpi, si prin eminentia, pentru primele societati crestine, ce mirare déco schimburi de vederi, imprumuturi de forme s'au operatu intre elle? Resulta ore d'in asemenea raporturi forte naturale in acele epoce, co Romanii suntu crestini grecesci séu Grecii crestini romanesci?

Pene la separatiune, ua biserica esistá pentru tóta lumea crestina, si noi credem a fi demonstratu co primul inceputu in vechia Dacia s'a facutu prin Romani. In sut'a IV-V populatiunea autoctona in Tracia si Hemu — dice Iung — a tinutu cu taria la totu ce este romanescu, pentru ca se'si conserve puterea si autoritatea, facie cu ordele barbare.

Neapara tu vechi'a Dacia — dupo tóte isvorele bisericesci, — primindu in sinulu ei pe cei d'antei coloni si legionari crestini de ginte romana, si devenindu apoi focariulu propagatiunei, focariulu misiuneloru, a trebuitu se participe virtualmente la dezvoltarea bisericeii crestine, in ecuale mesura cu Bithiua, Capadocia, Galatia, Pontulu, Paflagonia, Caria, Missia, Cilicia etc. cu tóta biseric'a grecesca.

Mi se pare co aru fi mai nemeritu a se admite, a se recunnosce co totu ce biseric'a si-a insiuisitu, erá unu patrimoniu comunu intregéi societati crestine.

Limb'a bisericeii crestine a fostu, la resaritu ca si la apusu, latin'a si grec'a.

Insasi limb'a lui Ulfála in traductiunea Noului Testamentu, nu este óre unu amestecu din latina si greca?

Acestu faptu necontestabile, de valoare istorica, aru fi in sine de ajunsu se autorise respingerea ipoteseloru slaviste, referitore la originea si dezvoltarea bisericeii romane

Credintiele marilor iuvetiati Miklosich si Iricek in acestu subiectu, nu ne surprindu de locu, elle fiindu consecuinti cu doctrinele si traditiunile scolei slaviste; cu atatu mai multu anse ne pune in nedumerire felulu de apreciare allu d'ia Iung.

Scol'a slavista sustine co dezvoltarea statului románu, politicu si bisericescu, este oper'a si meritulu Bulgaro-Slavniloru; co, prin allu loru indemnu numai, s'a pututu introduce la Románi religiunea crestina, dupo annulu 807 allu erei nóstre.

Cuvintele d'ia Miklosich suntu: «Terminologia bisericeii románe si indelungat'a in-treuintiare a cartiloru slavone, facu invederata participare bulgaro-slavina, la in-terdiat'a opera de conversiune a poporului románu.» — «Ich will nur bemerken, dass die christliche Terminologie der Rumunen so wie der bis in eine ziemlich späte Zeit fortgesetzte Gebrauch slavischer Kirchenbücher, auf einen Antheil der Slawen an der wol ziemlich späten Christianisirung des rumenischen Volkes einen Schluss gestattet.» Altslov: Formenlehre, 1874.

In acelasu simtu se pronuntia si d'ia Iricek, motivandu-si conclusiunile pe faptulu posesiunei teritoriale d'in sut'a IX—X, a poporului bulgaro-slavinu, in actualulu imperiu allu Osmanliiloru: «Die Bulgaro-Slovenen hatten im IX und X Jahrhundert sämtliche von Ostromanen bewohnten Gebiete inne.» Geschichte der Bulg.

Distinsulu elevu allu celebrului Mommssen on. d'ia Iung, punendu ca premissa, afir-

matiuinea, cumu-co atatu Româniî din Daci'a nostra scutiti in sinulu muntiloru, catu si cei din peninsul'a balcanica, au resistatu in totu timpulu cu succesu la puterea de asimilatiune a elementului slavu: «*Die Rumanen widerstanden in den Gebirgen von «Dacien und der Balkanhalbinsel zum gutten Theile der Assimiliationskraft de Slawen»*», conchide prin a dice co, in cursu de secolu Slavi au determinatu formatiunea limbei române, desvoltarea statului politicu si bisericescu alu Româniloru dunareni d'in regiunile ostice: «*So bestimmten auch Jahrhunderte hindurch die Slawen, die ganze Entwicklung in Kirche, in Staat und in Sprache jener ostlichen Donau-Romenen. Das «Slaventhum hat mit einem Worte der ganzen walahischen Race, recht eigentlich «die Signatur aufgedrückt.»*

Acésta sintese se vede a fi intemeiata mai multu pe autoritatea istorica si filologica a invetiatiului capitanu Sultzer, pe care *Engel* ilu numea necriticu, nepricepetoriu in alle istoriei, ero ellu insusi recunoscea co nu posede nici limb'a româna, nici pe cea slava, si co forte pucini autori a consultatu d'între cei ce au scrisu despre Români.

Dreptu corolariu d^{ta} Iung ne mai spune co, in sut'a IX serviciulu divinuu se oficiâ chiaru si la Româniî d'in peninsul'a balcanica in limb'a slava, prin elevii fratiloru Cyrilu si Metodiû, cari alungati d'in Moravi'a, s'au fostu adopostitu la Bulgaro-slavini, sub a caroru dominatiune au statu d'in candu in candu, (zeitweise) si Romaniî Daciei traiane.

Inlaturandu neplacut'a impresiune ce ne face veghiat'a contradictiune, si neconsecuentia la care se espune gratuitu unu scriitoriu de valorea d^{ta} Iung, — pe respunderea lui Sultzer, — ne marginimu a observâ cumu co premise si conclusiuni nu suntu de locu in raportu cu adeveratele fapte istorice.

Sintesea scolei slaviste resumata este acest'a :

I. Româniî crestiniti prin Bulgaro-Slavini in sut'a IX.

Proba :

a) Terminologi'a bisericeî romane. b) Usulu cartiloru slavone bisericesci in cursu de mai multi secolu.

II. Limb'a slava a fostu introdusa in biseric'a româna, d'odata cu religiunea crestina), prin elevii fratiloru Metodiû si Cyrillu.

Proba :

a) Lips'a de legende nationale. b) Lips'a de santi nationali.

III. Statulu românu politicu, ca si cellu bisericescu, s'a formatu prin Bulgaro-Slavini.

Prob'a :

a) Fiinti'a unei multimi de inscriptiuni si documente bisericesci. b) Fiinta de cristsove domnesci, scrise in limb'a slava.

Essageratiune, anachronisme, lipsa de analise si criteriu, confusiune, necunoscintia de limb'a romana si alte traditiuni nationale, au potutu dá nascere la ua credin-tia retacita, care constitue fondulu sintesei slaviste.

Intre anii 867-866 s'au indeplinitu crestinirea Slaviloru, de-si multi voru a crede cum-co in sut'a VII (640) Croatii au fostu familiarisati intru catu-va cu nou'a religiune;

faptu istoricu este, co între 820—826 ua mica parte imbraciasie crestinismulu, nu inse pentru multu tîmpu, coci indata la 827, a fostu reintrodusu cultulu idoliloru, dupo cum incredintiéza C. Porfirogenita.

Fiindu astu-felu, întrebàmu : pote fi veridica assertiunea lui Engelu, despre pretins'a unire a romàniloru cu bulgaro-slavini, între anii 679—824 ?

Cartea dⁿⁱ lung «Anfänge der Romanen» reproduce la pag. 55, unu estrasu d'in martirologiulu metropolitulu Teofilactu (scrisu in limb'a greceasca), in care cetimu, co : «Bulgarii unu poporu nomadu fora lege, selbaticu, venindu din partile Scytiei, au «trecutu Dunarea si ocupàndu Panoni'a, Daci'a, Traci'a, Iliricu, si ua mare parte d'in «Macedoni'a si Tesali'a, unde s'au si asediatu de sinesi, respàndea in tote partile terroare, ca uà adeverata plaga cereasca.

Dupo Daniel Farlati Slavini aparu in Europ'a in sut'a VI.

Ammianu Marcelinu, Zonara, Cedrenu, punu aparitiunea Bulgariloru între 499 — 502.

Cantemir, in chroniculu M-Vlahiloru dice co, prim'a cunoscintia între Romàni si Bulgari, s'a facutu in regiunea de peste Nistru, de unde s'au pornitu in Traci'a pe la anulu 502 si 504.

In adunc'a vechime, regiunea locuita de Scytii agricultori, incepea la gurele Nistrului.

Petru Maioru, sustine cu taria, in contra lui Luciu Dalmata, Zonora si Cedrenu, co Bulgarii n'au incalcatu pamèntulu Daciei, si co partea ocupata de acesti nomadi, erà regiunea între Tiss'a si Dunare, din faci'a Panonniei; aci Slavinii, cuceriti de Bulgari, uniti cu ei, au infintiatu asia disulu statu bulgaru, sub domni'a lui Salanus, cu resiedinti'a in Titelu ; aci Ungurii Arpadiani, dau peste dînsii, dupo incredintiarea lui Ammianu Marcelinu.

Faptu positivu si istoricamentu constatatu este, co nici Slavinii, nici Bulgarii n'au fostu asediati in Daci'a Traiana, propriu dissa.

Allu douilea faptu asemenea veridicu, ne spune co, chiaru in sut'a XI—XII, tóta Tesali'a cu siesurile si inaltimile Pindului, cunnoscuta sub nume de Valahi'a mare, Mes-si'a si regiunea d'între Hemu si Dunare, surnumita Valahia alba, nu numai se afla in deplin'a posesiune a Romàniloru, dar co, populatiunea romàna din acelle terri, impunea barbariloru prin ua insemnata marime numerica si prin masse compacte. — Facia cu asemenea stare de lucruri, va fi greu a se sustine acea suridietóre tese slavista.

In «Sacra Moraviae historia l. I. c. II. p. 94. I.» Geor. Stredovsky ne spune, co : cei doi monachi greci : Metodiu si Cyrilu, tramisi la Constantinopole de cotra Teodora Augusta, au propagatu ua jumatate secolu aprópe invetiatur'a lui Christu, la Bulgari si Cazari, apoi la Boemi si Moravi. «Bulgaros, Cazaros, primum deinde et «Bohemos et Moravos medio fere sæculo, duo græcii monachi Methodus et Cyrillus, «Constantinopoli a Theodora Augusta missi, fictis Diis renuntiare, Christumque reci-«pere docuerunt.»

S'a vediutu mai susu co in anulu 827 se reintrodusesè idolatri'a chiaru si la acea parte familiarisata de multu tîmpu cu invetiaturele bisericiei crestine.

Déco se admite co frati *Cyrlu* (autorele alphabetului glagoliticu) și *Metodie* (gramaticulu), dascalii Bulgaro-Slaviniloru, au fostu nascuti in annulu 850, nasce in-trebarea : cum mai pôte fi vorb'a despre ua actiune anteriore acestui annu ?

Apostolatulu loru incepe, dupo tôte probabilitățile, cu annulu 866, ellu se marginesce in *Moravi'a*, *Mesi'a* si *Pannoni'a*; se termina la 868 fevr : 14, pentru *Cyrlu*, prin incetarea lui din viétia, éro pentru *Metodiu* la 884, annulu decesului.

Totu cam pe acestu timpu, intre 863—866, se introduce crestinismulu la ua alta cêta de Bulgari, prin cuviosii parinti *Clementie*, *Naum* si *Sava*, condusi si insociti in misiunea loru, prin episcopii *Formosu* si *Gordicu*, tramisii ponteficelui romanu *Adrianu II*.

Acestu faptu reese din biografi'a lui *Metodiu*, scrisa de unu discipulu allu seu, unde se mai dice co *Rotislav*, *Knézulu* Slaviniloru, a primitu la sine multi invetiatori de la Vlahi, Greci si Nemti. (Cipariu : Suplementu la sintactica p. 25 *Blasiu*. 1877.)—fiindu astu-felu, se complica si mai multu ipotesea, despre conversiunea Romaniloru prin apostoli bulgari, séu si prin parintii *Cyrlu* si *Metodiu* !

Creștinarea Serbiloru se presupune a fi urmatu intre anii 867—886.

In tota literatur'a bisericeii bulgaro-slavine, atâtu de copiosa in fabule desierte si apocrife, nu se face cea mai mica mentiune despre Romani, fia d'in vechia Dacia, fia d'in Valahi'a mare, in sensulu ipotesei slaviste; spre mai buna incredintiare tinemu a recomanda istori'a bisericesca, scrisa de invetiatul *Al. Stoiacicovici* la 1847, in *Neoplanta*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

V.

Se trecemu la terminologi'a bisericesca, spre a ne convinge si mai multu câtu de ne'ntemeiata este sintesea slavista, chiaru si sub acestu raportu, si câtu de eronate, suntu aprecierile si deductiunile adversariloru nostri, in acestu subiectu meritoriu, avendu de base cati-va termini, mai multu séu mai pucinu accidentali, a caroru in-troducere la Români, — amu putea dice in biserice'a domnesca — datedia din timpii mai recinti.

Terminologi'a bisericesca de provenintia slava :

I. Utrenie, Vecernie, Odajde, Slujba, Strana, Maslu, Prestolu, Cazanie, Molitfa, Spovedanie, Cadelnitia, Pomelnicu, Pocaintia, Ispita, Preobrajenie, Blagoves-tenie (disparute de multu), *Blagoslovenie, Ispasenie, Pravoslavnicu* (asemenea disparute). *Postu, Praznicu, Jertfa, Mucenici.*

Caracterulu loru accidentalu, fora cellu mai micu raportu la vechimea bisericeii crestine, séu si la elementele ei constitutive, servu a ne convinge pe deplinu, co acesti termini sunt ua formatiune a timpiloru mai noui, de unu interesu cu totul secundariu, ca astu-felu, *evidentu că n'au* pututu contribui câtusi de pucinu la fiinti'a, ori desvoltarea, nici chiaru a bisericeii bulgaro-slavine.

II. De provenintia Greaca : Catechismu, Heruvimii si Serafimii, Simbolu, Evangelia, Liturgie, Amvonu, Potiru, Aiazma, Anafora, Prescura, Patrafiru, Catape-teasma (templu), *Irmos, Tropariu, Psalmu* (lat. psallere) si *Psaltirea, Parastas, Da-*

nii, Catavaselle, Tipicu, Mineiu, Octoichu, Diacon, Candella (si latin) Iadu, Catihumenu, Docsologii, Iconostasu.

Daca cele slavine, se potu inlocui in biserică natională — precum de multu timpu in cea mai mare parte sunt si inlocuite — prin ua terminologia pură română, fora cea mai mica alteratiune, fia in form'a estera, fia in fondulu religiunei crestine, cum de essemplu : *Utrenie* si *Vecernie*, prin *rugaciunea* de *diminētia* si *sēra*; *Odojde* prin *Vestiminte* — reamintindu pe vechi preoti, *Vestitores* —; *slujba* prin *oficiu*; *strana* prin *scaunu*; *molista* prin *rugaciune*; *spovedania* prin vechiulu terminu archaicu : *comunicare* sēu si *marturisire*; *pomelnicu* prin *amintire*; *pocaintia* prin originalulu *penitentia*; *ispita* prin *incercare* ori *tentatiune*; *Preobrajēnie* prin *Schimbare la facia*; *Blagovestēnie* prin *Buna-vestire*; *Prasnicu* prin *serbare* sēu *ruga*; *jertfa* prin *ardere* (prototipulu *jertfei* slavine); *Mucenici* prin *Martiri*; *Raiu* prin *Ceriu* (simbolisātu); *postu* prin *ajunu* = *Iejunium*, *Cadelnitia* prin *temaietore*; etc. — Nu inse totu astu-felu se pote inlatura in biseric'a Slavina, terminologi'a greaca, fora care ea, nu 'si-aru avea fiintia, unu argumentu care nu'si pote avea aplicatiune si la biseric'a română pentru simplulu cuvēntu, cā : precum idiomele elleno-pelasge si italo-pelasge, au in vechea limba etrusco-pelasga, unu trunchiu comunu, de asemenea si bisericelē su-rori, nascute si desvoltate impreuna, au intru tōte unu inceputu comunu.

In faci'a celloru doue registre de mai susu, va fi bine se dāmu aici, numai de cātu, unu micu specimenu de terminologia română, in urmatorele : *Legea* crestina, *Dumnedieu*, *Dumineca* — dioa Domnului — *Biserica*, *Altariu*, (Santele Santeloru) *Templu* (desparte altariulu dechorulu sēu aforulu *sisitinda*), *Botesiu*, *Credintia*, *Creditiulu*, *Marturisire*, *impartasire*, = *Cuminicatura*, *Craciunu* = *incarnatiune*, *Nascere*, *Bo-boteasa*, *Pareseme* (quaresima d'in quadragesima) *San-Iuane* (sēu *San-Zuene*) *Casilegi* (Carnileges sēu *Carnevalu*), *Floriele*, *Ajunulu* (*Iejunium*) *Septemāna* *patimiloru*, *Vinerca* *mare*, *Restignire*, *Pascele*, — *Invierea*, *Cruce*, *Dioa Crucēi*, *Rusalie*, *Dio'a mortilor*, *Pomana* — pro *Manes*, *Dio'a santiloru*, *Adormirea*, *Santa-Maria*, *Ruga* — *prasnicu* — *rugaciune*; *Mormentu* = *Monumentu*, *Mormenture*, *morminte*, *Bine-cuventare*, *Buna-vestire*, *Serbare* (*Salvare*), *Coliva* = *Libatiune*, *Popa* — *Victimarius* — *Ardere*, *Preotu* = *pre-votus*, *Cununia*, *Cununa*, *Mire*, *Mireasa*, *Nune*, *Psalmu* = *psallere*, *Martiriu*, *surori aducatore de Miru* (*Mironositele*) etc.

Archaismele bisericēi comune. Impartirea Bisericēi : in Altariu, Chorul si Tinda.

I. *Obiectele d'in Altariu : Schevofilachion sēu Proscomidia* (*Vitleemulu*, *Pescerea*, *Ieslea*), *Sānta Massa*, *Chivotulu*, *Antimisulu*, *Crucea* mica si cea mare, *Tronulu Archierescu*, *foculu*, *sāntele vasse*, *Diaconulu*, *Sāntelle Vesminte*.

II. *Sāntele Vasse* : *Disculu*, *Potirulu*, *Antimisulu*, *Lancea*, *Buretele*, *Asterisculu* (*Stea*).

III. *Celle siesse Sānte Vestiminte* : *felonulu* (*Sfita*) *Stihariul* (*Stixu*), *Epitrafirulu*, *Briulu*, *Mānecarele* (*Επι Μαλικα* = *Maneca*), *Orariul* (*Orarion*), *Omoforulu*, *Epigonatulu* (*genuncheirulu*) *Mitra*, *Crucea*, *Chirjia*, *Sacosulu* = *Sacu Camesia*.

Ceas ce milita si mai multu pēntru vechimea crestinatātii române si neaternarea

bisericeii noastre, este precumu vedemu, in sa-si terminologi'a si legend'a nationale, vechia ca si crestinismulu poporulu romanu in Dacia Traiana.

Archaismele acestei terminologie si legende, nu numai co vedescu ua adunca vechime a crestinismulu romanu, dar elle ne facu se intiellegemu, cumco numai prin simbolisarea Politheismulu romanu, nou'a religiune s'a pututu incetateni, mantine si desvolta in imperiulu romanu.

Acele Archaisme, suntu peno astadi conservate in terminologi'a si legendele bisericeii romane.

Invetiatur'a lui Christu a pututu fi introdusa numai ca ua «*lege romana*»; poporulu romanu intrebatu despre religiunea sea, va responde astadi, precumu a respunsu nainte cu aprope XIX secole, cum-cà legea lui este «*legea romana, Crestina*» séu si simplu : «*legea româna !!*» Crestinatatea, pentru dinsulu fiindu ua «*lege romana*» éro nici de cumu : «*Zakonu*» ori «*Vera*» Slavismulu.

In totu decursulu vécuriloru, cu tote nefastele timpiloru de durere si suspinuri, poporulu romanu ingenuchiatu chiaru, n'a schimbatu «*Beserica*» sea romana (identica cu Basilica-greaca) pentru «*Tierkow'a*» bulgaro-slavina.

Prin archaiculu «*Têmpla*» «*Templum*» imprumutatu din terminologi'a etnicismulu, poporulu romanu a conservatu bisericeii nationale, insemnulu vechimei si allu hybridismulu ecclesiasticu, representându simboliculu decoru, cellu mai semnificativu pentru bisericeii lui Christu, adeca «*Sanctuariulu*», cu care n'are a face intru nimicu «*Hramulu*» bulgareseu, forte departe de adeverata semnificatiune simbolica, a «*Têmplei*» classice.

Combinarea terminulu : «*Dumme-dieu*», compusu d'in «*Dominus*» si «*Deus*», infatisându prim'a parte pe salvatorele lumei, si secund'a pe vechiulu «*Zeus*» etnicu, este totu ce pote fi mai classicu, mai caracteristicu, mai archaicu in «*legea romana, crestina*». — Ea ne indica modulu si form'a, cu care s'a operatu transitiunea dela vechi'a stare de lucruri, la ua alt'a noua, ceia ce neaperatu face si mai invederata vechimea Chrestinismulu la români.

Pe candu «*Tierkow-a*» bulgaro-slavina, se vediu nevoita a forma din terminulu «*Hristianin*», sinonimelle : «*Krestenic*» si «*Krest*» spre a denota si Crestinismulu, si botesulu, si Crucea, Beserica romana vechia ca si Crestinismulu, a sciutu se le distinga d'in capulu loculu, simbolisându prin «*Cruce*», supliciuulu, si prin «*Botesu*» introducere in senulu bisericeii.

Fia-care terminu d'in registrulu prezentatu, este in sine ua idea religioasa, de cea mai antica origine, si fia-care idea represinta simbolulu legei crestine, in combinatiune cu tainelle (arcanelle) etnicismulu, d. e. : Cartile sybiline, Misteriele Auguriloru séu alle *Aruspicioloru «Etrusce»*, infatisându-ne ua intréga mitologia romana, sub forma Crestinismulu.

Dumineca *floriloru*, serbarea *Rusalicloru*, simbolisându, un'a intrarea lui Christu in Ierusalimu cu flori, cea-l-alt'a representându descinderea Duhulu Sântu, in mijloculu Apostoliloru, pe timpulu cându vechiulu etnicismu serba pe Dinelle floriloru si alle rozoloru, suntu doue monumente preciose pentru vechimea Crestinismulu romanu.

Pantheonulu deitătîloru mitologice, a căroru amintire se conserva neatînsa pene în dillele nostre numai la romani, ilu avemû de asemenea simbolisatu prin Dio'a tuturiloru sântîloru, si eternisatu prin terminulu crestinescu : Săn = Diane-le, adeca Sântelle Dine.

Craciunulu = incarnatiunea, propriu dissa — inchipuindu genesea fiului Dumnedieescu, ne infatisieza fru. museti'a naturei prin acea maretia idea mitologica, despre formatiunea Venerii d'iu spum'a mării, cellu mai piosu omagiu pentru immaculatiunea Maicei Domnului, immaculatiune assimilata cu spum'a mării!

Déca introducerea crestinismului la Români, s'a efectuatu prin Bulgaro-Slavini. — dupo cum se pretinde, întrebâmu : pentru ce terminologi'a slavina, se marginesce a indica puru si simplu numai faptul materialu, rare ori nemeritu séu adecuatu.

Pentru *Serbatorea florielloru* si *sântele Pasci*, noi vedemu că beseric'a bulgaro-slavina, are unulu si acelasu terminu tehnicu : « *Voskresenie* » (inviere), *Verbnoe-Voskresenie* (florii).

Prosaiculu : *Piati-desetnitia* séu si *Duhov-den* infatisiedia *Rusaliel*, si *Rojdestivo-kristowo* : *Craciunulu*, nascerea lui Christosu.

Sânt'a Inviere la români, denotata prin vechiulu terminu *Pasca* (*Pascelle*), simbolisându inocenti'a mielusielului Dumnedieescu, reamintesce salvarea inocentului poporu Israeliteanu, si infatisiedia sub ua forma figurata, intemeierea besericei lui Christu.

Unu glossariu allu terminologiei romane, aru esige volume întregi ; pucinulu ce amu pututu da in acestu subiectu, serve ca unu simplu indemnu pentru penne mai autorisate in materia; noi oprindune la indicatiunelle de mai susu, conchidemu prin a sustine, cumcă anticuitatea crestinismului nostru, 'si are unu puternicu sprijinu mai allesu in terminologi'a besericei nationale.

Limb'a slavin'a a festu introdusa, dice-se, in beseric'a româna d'odata cu religiunea crescina, unu faptu prin care se esplica lips'a de *Legende* la români, si nationalitatea bulgaro-slava séu si greceasca, a sântîloru recepti in pantheonulu besericei române. (?)

A pune probleme, este cû multu mai comodu de câtu a le resolve!

Nu întrebâmu care a fostu nationalitatea celloru doui frati apostoli : Metodiû si Curillu, unulu patronu allu bulgaro-slaviniloru d'în Mesi'a si Panonni'a, altulu patronu allu Moraviei.

De unde au venitu ei, care a fostu scol'a loru, de cine si pentru cine au fostu trimisi cu misiunea apostolica, in ce regiuni si-au facutu apostolatulu ? Sunt fapte cunoscutu si opusse sintesei slaviste.

Déca aru ñ vorba se respundemu si noi prin probleme, n'amu avea de câtu se ne întrebâmu puru si simplu, care a pututu fi starea de cultura a limbei Bulgaro-Slavine, din acelle epoce, si déca ea era in forma si fondu, aceea ce este astadi ?!

Istori'a ne spune, co alfabetulu Glagoliticu Cyrilianu, era calcatu dupo cellu grecescu, si nu incupe cea mai mica indoiala, co form'a ieroglifeloru de atunci, nu sémena intru nimicu cu cea d'în dillele nostre.

Essenti'a terminologiei crescine, incetatenita in beserica bulgaro-slavina, este de origine greco-latina.

Dar mai înainte de fote, urmedia șe cunnôscemu, in ce limba s'a inauguratu primul începutu de conversiune, la acellu poporu bulgaro-slavyu ?

Parintii literaturii ecclesiastice afirnu, co numitii missionari avea: insarcinare se propage cultulu divin, introducându formele, principiile si institutiunile grecesci: «quum *Graeci* essent doctores, illi quos diximus, græcorum etiam sententias, Deum «collendi formam cæteraque instituta teneris istis Christi discipulis comendabant.»

Câte-si trelle cestiuni de mai susu, isi priimescu in espusele ronduri, deslegarea istorica.

Limb'a besericeii era pe atunci numai latina si greaca, pentru tote poporelle crescine «Vel in latina vel in græca lingua sic ut Ecclesia Dei cantat» observa Pontificelle Ioanu VIII, intr'ua pastorală cotre cucerniculu Metodiū.

Pe la anulu 879, aflându-se la Roma cã parintele Metodiū s'a incercatu a oficia intr'unu jargonu barbaru, adeca Slavinu, i s'a interdisu numai de câtu Apostolatulu. «Audimus etiam quod missas cantes in barbara hoc est slavina lingua etc.» dice Ioanu VIII, in bul'a pontificale de revocare.

Se scie despre Ulfila, co fora intreruptiune se servea in misiunea sea apostolica de limb'a latina, greaca si gotica: «græcam et latinam et goticam linguam sine intermissione, in una et sola Ecclesia Christi predicavit».

Prototipulu curatu latinu allu terminologiei besericeii Germane, ne dă mesur'a cea mai drepta si pentru goticismulu limbei lui Ulfila, si pentru slavismulu limbei lui Cyrilu si Metodiū.

Pentru ua mai giusta apreciere, fia-ne permisu se dămu aci unu mica specimenu, in urmatoriulu registru allu veneratului parinte T. Ciparu :

Religion «religio», *Abt* «Abas-egumenu», *Altar* — «altare» —, *Chor* — Chorus —, *Firmung* «firmatio», *Hostie* «Hostia», *Kanzel* «cancelum», *Kelch* «Calix-potiru», *Messe* «Missa», *Oblate* «oblatum», *Opfer* «ofertum», *Sacrament* «sacramentum», *Priest* «presbyter» *Benedeien* «benedictio», *Vermaledieien* «maledicere», *Segnen* «signare», *Teifel-Deivel* «Diabulus» etc.

Spre a inlatură veri ce indoiala, ne credemu in dreptu a cere ca se ni se determine epoc'a, când se presupune cum cã limba Slavina, era in mesura de a fi practicata cu folosu, ca limba de invetiatura, chiaru si pentru semintiele Bulgaro-Slavine; se ni se certifice acestu faptu, si se se constate cã, poporulu românū — despre a cãrui limba se scie cã avé ua intindere si influentia atâtu in vechi'a Dacia, peno in estremele'i hotare, câtu si peste tóta peninsul'a balcanica, de la Marea-Negra peno aprópe la marginele Italiei de susu sau alle Galiei Cisalpine — nu numai isi uitase ori parasise sonora'i limba, dero cã era cellu pucinu initiatu in vre un'a d'in multele si diferitele idiome Bulgaro-Slavine ? !

Pêne ni se voru da cerutele lamuriri si probe, bine intemeiate, noi vomu staru a crede, cã nu se potu presupune despre unu poporu, mai allesu in conditiunile cellui romanescu, fapte lipsite de consciintia, si fora esemplu in istori'a natiuniloru antice si moderne.

Cum? *Metodiū si Cyrillu*, elevii scólei grecesci si romane, trimisi ai Romei pontificale, se aiba crudimea sacrilege facia cu unu poporu latiuu, propriulu lorū sânge, a

le desprețui limb'a, pe cându in acellasiu timpu, cându era vorba de Bulgari, evlaviosii parinti împingu zelulu apostolatului peno la escesu, si, preocupati numai de sântieni'a missiunei, ei primescu a se espune la urg'i'a pontificelui suveranu, pentru ca se serve biseric'a lui Christu cu mai multu sporiu, propagându legea mântuitorului intr'ua limba barbara, proscrisa de la altariu, de si era ua simpla combinatiune d'in greac'a si latin'a biseric'esca, dero inse mai apropiata idiomeloru Slavine?!

Abia pe la annulu 1080, vedemu facendu-se la Cechi, unu inceputu de intrebuintiarea limbei nationale, prin ajutorulu acelloru compilatiuni dela fratii Metodiusi Cyryllu.

In annulu 1347, sub domni'a imperatorului Carolu IV, se face prim'a incercare cu stabilirea unoru regule de gramatica, pentru usulu limbei Slavine.

Eco dero greutăți seriose, pe care le intimpina naturalmente veri-ce cugetare abata de la legile unei sanatoșe judecâti.

Cine nu scie co dupo caderea imperiului apussénu, limb'a latina perdiendu'si in oriente dominatiunea, a fostu inocuita la Curtea Byzantiului, in administratiune, justitia, biseric'a si scôla, prin cea greceasca?! Dero totu asemenea este recunoscutu, cum că poporulu romanu, mai allesu d'in vechi'a Dacia, isi concentrâ tota viet'i'a si activitatea in conservarea limbei strebune, care constituindu titlulu nobilității romane, pastrâ cu sântienie archaismele dialectelor : Umbro-Etrusco-italice, d'in vechimea clasicității.

Eusebius Renaudotus in dissertatiunea sea, de : «Liturgiorum Orientalium origine et antiquitate, — dicundu-ne la C. 17 pag. 44 f. co : «Romanorum vero lingua una cum dominatione eorum paulatim sublata et extincta, æquissimum et rationi consentaneum erat, ut suo quaelibet gens sermone in sacris uteretur» ne autorisa a presupune cum co, d'in acea epoca incepe pentru diferitele popore, *quaelibet gens*, — ua noua era, prin introducerea limbei nationale in alle besericei, «æquisimum erat ut suo sermone, quaelibet gens, in sacris uteretur!»

Nestorele istoriei eclesiastice române si a filologiei nationale, veneratulu parinte *Cipariu*, ne spune in *Analecte* p. XII, că la inceputulu sutei VII, limb'a romanésca mai totu un'a era cu cea italiana de pre atunci, si forte aproape de limb'a rustica latina, afirmându, cum că de la acea epoca incepe si independenti'a limbei romanesci, de cotra limb'a latina.

Nu sunt si nici că potu fi monumente literarie in limb'a dissa vulgara, de ore ce in sut'a VII, dominatiunea limbei latine era in plina vigore, la resaritu ca si la apusu.

Ce a survenitu pe timpulu lui Fotie, in urmarea fatalului edictu? Nimicu certu, totulu problematicu! Versiunea care admite cum că, limb'a Bizantiului usurpatoriu, limb'a serviloru de odinora—«*Servorum servi*» precum le dice *Muratori* — s'a fostu impusu si Romaniloru din Daci'a traiana, atunci imediatu, n'are dupo noi, unu temeu sanetosu.

Déro inse, ceea ce in alte conditiuni, s'aru putea sustine cu ua umbra de probabilitate in favorea græcismului, devine imposibile pentru limb'a bulgaro-slavina, cu raportu mai allesu la beserica romana d'in vechia Dacia. Nu numai starea de subiectiune, dar mai multu absolut'a lipsa de cultura la nomadulu poporu bulgaru, din imperiulu Byzantiului, face ilusoria veri ce combinatiune a scôlei slaviste, si ei se pote

respunde cu vechi'a *assioma latina* : «*Contemnitur quidquid a recentiori, sine vetustioris auctoritate profertur*».

Se nu se uite oà, primulu monumentu literariu Boemo-bulgaro-slavinu, nu se urca mai sus de anulu 1347, epoca de la care dateaza, dupo versiuni autorizate, prim'a incercare de traducere a bibliei in limb'a frasiloru : Cyrillu si Metodiù.

Fiindu astfelu, urmeaza se cautàmu ua alta epoca pentru acea ipotesa slavista, luându ca punctu de plecare, starea de lucruri d'in sut'a XIII, cându incepe constituirea natiunilor—in adeveratulu sensu allu cuventului,—pe ambele tiermuri ale Dunarei de susu, precumu si in peninsul'a balcanica.

Fiinti'a imperiului bulgaro-romanu d'in sut'a XII, cuprinsu de durerile nascerei; diferitele republice si ducate române, formându centriuri si traindu in strebun'a Dacia cu vechile institutiuni; (A. Gebhardy *ist. univers. part. VIII p. 267* —» Andere «*Walachen die weniger aus einander gebreitet waren und in ihrem alten staaten am Almus, Marmaros, Fogoras ihre republikanische vesfassung beibehalten, etc.*») Séu si, regatulu nomadismului arpadianu, au avutu partea loru de iniurire in acellu uriasiu procesu.

Evulu mediu, fiindu mai multu evulu barbariei si allu distrugerei de câtu allu formatiunei de state si nationalitài, nu se pote dice cumuca, nefastulu procesu de selectiune s'a terminatu nainte de sut'a XIII.

A se pretinde, cà pe acellu timpu, si in atari conditiuni, limb'a bulgaro-slavina era formata,—«*Cultura linguæ et Cultura nationis pari passu ambulat*»,—sèu cà ea fiindu âncu in fasia asia dicându, a pututu fi introdusa la unu poporu cu vechi radecini, care, plini de vigore, taresi prin reminiscentiele marirei, isi apera custrebun'a vitejia, *caminulu, limb'a si credinti'a*, contra incalcatoriloru selbatici,—este mai multu decâtu vanitate!

Nu vomu fi avându la dispositiune monumente literarie, nici pentru intervalulu d'intre sut'a IX si XIV, dar avemu marturi'a lui Constantinu Porphyrogenita, pentru românii peninsulei balcanice, precumu avemu incredintiarea, afirmatiunea marelui nostru linguistu si istoricu Cipariu, cum cà pre acellu timpu, intre sut'a IX—XII, limb'a româna nu numai cà era formata in tóta puterea cuvântului, dar cà a imprumutatu si bulgaro-slaviloru formelle limbei române; faptu recunoscutu atâtu de *Katantsich* cat si de *Schoffarich*.

Intemeiati pe autoritatea renumitiloru nostri Cronicari : *Urechia, Sincai, Petru Maioru, S. Clainu* (Miculu), sustinemu fora sfiela séu reserva, cumcà pe acelle timpuri, românii peste tótu au scrisu numai in limb'a romaneasca, cu literile strabune, de si caracterele grecesci erau introduse in unele pàrti apusane, si in alle imperiului byzantin.

D'in tote resulta la evidentia, cà limb'a besericei române, a fostu limb'a poporului românu.

Nu avemu Legende, nu avemu Sânti ?!

Acesta obiectiune nu póte fi seriósa.

Este prea adeveratu cà, nu se va descoperi in literatur'a besericei române, documente apocrife d'in acellu mediu-evu, allu fabuleloru si halucinatiuniloru; totu ce se

refera inse la primele si rudimentalele inceputuri ale crestinismului, totu ce stă in strinsa legatura cu fiinti'a bisericeii lui Christu, dela nascerea ei, s'a pastratu cu santienie, mai allesu la poporulu românû.

Ne place a crede, că prin legende nu suntu a se intiellege numai traditiunile, despre vieti'a sântiloru parinti martiri, nascute in acellu vécu de mijlocu si transmise generatiuniloru, fia prin viiu graiu, fia prin apocrifele clericiloru visatori, d'in sect'a Bogomililoru.

Adeveratele legende, avendu de obiectivu martiriulu si actiunea sântiloru parinti, d'in sut'a IV—VII, insarcinati cu misiune apostolica la poporele barbare, suntu unu feliu de compilatiuni biografice, cunnoscute subt numire de martirologiu, si consemnate numai in documentele besericeii grecesci séu latine; acestu faptu istoricu, ignoratu cu precaugetare de sustinetorii ipotesei slaviste, este cu atâtu mai insemnatu, cu câtu ellu ne pune in positiune se iatiilegemu motivulu, pentru care legendele gothice chiar, au fostu transmise poporulu germanu in limb'a greaca, si se recunoscemu in definitivu că limb'a besericeii, pre acelle timpuri legendare, voimu se dicemu alle martiriului, n'a pututu fi de câtu limb'a greaca si latina, apostolii ei fiindu greci si romani.

Cea mai vechia legenda, la cellu mai scuturatu si mai emancipatu intre diferitele triburi slavine, dateaza d'in sut'a XII, dupo incredintiarea anonimului Sazaviensis. «*Оскему томе үберокамо се мин ѣзъ най старіе, изъ XII и доцнии столѣтіа легенда, тако анонимѣс: Газовиенскі кодъ космо говорін. (A. Stoiacovicu. Istoria Vostocino Slavenscog Boguslojenia 1847—*»

Cei mai insemnati sânti parinti, martiri si patroni ai besericeii boemo-bulgaro-slavine sunt : *St. Sava* (tiarulu Serbiei si infintatoriulu primei monastiri in Sirmia), *Nicodim*, *Wenceslai*, *Procopiu*, *Ieronimu*, *Nepomuc*, si corona loru : fratii *Cyriilu* si *Metodiu* (de origine romana).

Istori'a besericeii crestine este in acellasiu timpu, istori'a legendei române; poporulu romanu imprumutandu besericeii lui Christu vechiulu Pantheonu si traditiunile etnicismului 'i-a asecuratu triumfulu definitivu. Acellu Pantheonu si acelle traditiuni simbolisate traiescu pentru biserică, numai prin vieti'a poporulu imprumutatoriu; in acestu punctu cardinalu fiindu noi despartiti de totu ce constituie exclusiv'a proprietate slavina, in sensu bisericescu — rămâne invederatu, că n'amu pututu primi de la correligionarii nostri, nici registrulu muceniciloru, nici legendele mostenite de la vestit'a secta a Bogomililoru.

Sân-Toder, *Sân-George* (San-Jorjiu) *Sânta-Mercure*, *S-ta-Vinere*, *Sân-Dienelle*, *Dinelle* : *passiuneloru*, *Campieloru*, *Apeloru*; *Muma Codriloru*, *Ursitelle*, *Iehle*, *Paradelle*, suntu celle mai semnificative legende, transmise bisericeii crestine d'in pantheonulu etnicismului romanu, si conservate la intregulu poporu romanu.

Primii apostoli, Sânti parinti : *Petru* si *Pavelu* suntu fora contradictiune, parintii intregii lumi crescine, de la resaritu si apusu, média di si média nópte.

Legend'a despre vieti'a si actiunea *Sântului Petru*—sutasiulu romanu, discipulu nedespartitu alu Mantuitoriului, pêne in momentulu supliciuului, primul patriarchu alu bisericeii crestine, pétr'a credintiei, cellu cu cheile raiului in mâna, cu patieniel' si ca-

latorielle legendare, nu pôte fi proprietate exclusivă a nici unui-a d'in popóre, dar este tot atât de vulgarisat la poporul român ca și la cellu slavu, la poporul germanu ca și la cellu elinu etc.

Ceia ce nu pôte avé unu caracteru de proprietate comună, apartinendu numai bisericeii române, suntu legendele despre *Sân-Töder*, *Sân-Georgiu*, *Sântu-Ilie* etc.

Primulu, identificatu cu *Jupiter tonans*, este serbatu in cea de 'ntâi'a Jonia dupe Pasci, cerându-se ocrotire pentru semenaturelle de primavéra.

Sântulu Ilie, reamintesce si pe vechiulu Apolone si pe Jupiter tonans, cu aceleasi atribute si cualități.

Intre tôte, mai allésa si mai archaica ni se pare legend'a despre «*San-Georgiu*» simbolisându pe Ercule, patronulu semidieu allu divului Traianu.

Allegori'a poetica despre uciderea Hydrei Laerne, prin acellu Erculeanu, semi-dieu Rimleanu, a fostu receptu in sênulu bisericeii române, indata la nascerea ei.

Ca si Ercule, simbolu allu puterei, sutasiulu nostru romanu «*Sân-Georgiu*» si-a allesu regiunea Cernei (Dierna) pentru minunele salle; traditiunea bisericeasca ni spune că lui se datoresce repunerea uriasului balauru, intre stâncele riului Cerna.

Imaginatiunea poporului ilu vede si astadi repedindu'si callulu pe malulu «*Nerei*», si urmarindu d'in stânca in stânca capulu hidosului monstru — ce mai remasese nesdrobitu — pêne in undele acelei «*Nere limpedie*», dar aci ellu se perde d'in vedere si, scutitu de incretiturelle stâncelor, se retrage pe furisiu in pescerea Colibaciului, de unde dreptu resbunare, tramite asupra poporului, d'in timpu in timpu — flagelulu musceloru otravitore de la Colibaciu (cataractele intre Drâncova si Baziasiu).

Cu acesta vechia credintia legendara stă in legatura si ua alta legenda profana, care prin limba'i alegorica, reporta cugetarea si inim'a intregului poporu romanu, la maretulu faptu istoricu de cucerirea Daciei, si in acellasiu timpu la descoperirea thermelor Erculane de la Mehadia, in Banatulu temisianu; elle au eternisatu memori'a semi-dieului — Capitanu-Rimleanu, precumu divinulu geniu allu bardului nostru V. Alexandri, a perpetuatu prin balad'a — cap d'opera — Erculeanu, suvenirea traditiunei, sapându cu litere de focu in anim'a fia-cărui român.

Ce se mai dicemu despre «*Dinele Ursite*, ne iertatorele Parce: Cloto, Lachesis si Atropos, care ni torcu firulu vietiei? — Ce, despre acelle Dine relle — Dire — (malum omen), *Ielelle-Nimfe*, atât de temute la poporul nostru?!

Papa-rudele nu ne reamintescu elle ôre pe fratiu Arvarii ai lui Romulu, (fratres arvales) d'in vechimea cea mai adâncă? bisericea română, Bisericea lui Cristu, mai bine disu, serbeaza amintirea loru prin procesiuni — esirea cu Crucea — pentru apararea semenatureloru si prosperitatea agriculturii!

Crestinesculu nostru Pantheonu femininu, nu s'a marginitu se adaposteasca numai pe sânt'a Anna, S-ta Maria Magdalina, S-ta Pulheria, pe sântele surori aducatoare de myru; ellu a scutitu cu pietate in Arc'a sea, intregulu patrimoniu aviticu: pe S-ta *Mercure* si *Vinere*, pe bunicea *Dochia*, pe sântele Dine tutelare alle turmeloru, Sântelle «*Paresemi*» (Lupercale) rezervându locul de onore dinei «*Diana!*»

Tôte aceste dieitati legendare, ne-au insotitu cu credinti'a in Etnicismu, precumu ne insotiescu cu tôte reminiscintiele timpiloru vechi, in nou'a vietia crestina.

Dupe acestu restrinsu cadru de legende voimu a incheia cu un micu registru din martirologiulu bisericeii române spre a se vedea cum că nu toti sântii si martirii nostri suntu greci, și cu atātu mai pucinu Bulgari, ceia ce mai allesu aru si fi cu neputintia.

Sântii imperati romani : Constantinu si Elena, patronii crucei, fruntasii crestinatătii nu pôtu fi sânti Grecesci, si cu atātu mai pucinu bulgaresci.

Sântii Martiri : *Gordie, Gordinu, Longinulu* Sutasiu, *X. Romanu, Trifon, Savinu, Titu, Aculeu, Lupp*, cuviosulu *Ioniciu*, marele martiru *Placidu* si *Areta*, (dupe numele unui orasiu in Italia), sânta *martira Macrina* (Dia mater), profetulu *Osie* etc. sunt fora contestatiune proprietatea esclusiva romana, si anco forte vechia.

Asia dara : *Legendariu, Martirologiu, Terminologia*, stau facia spre a ne proba in modulu cellu mai convingatoriu, cum că sintesea slavista este lipsita de fundamentu; remâne prin urmare invederatu, demonstratu si pe acestu teremu că : români n'au pututu fi cresciniti prin Bulgarii Slavini, că limb'a bulgaro slavina n'a pututu fi introdusa in biserica româna, nici prin parintiui Cyrillu si Metodiui, nici prin elevii lor; si in definitivu că, formarea statului nostru bisericescu ca si acellui politicu, n'a pututu fi determinata prin nomadii si selbaticii pagâni uralici, sclavi ai Huniloru, Avariloru, despartiti de acestia in sut'a VII.

Ucigasii pusniciloru *Marinu* si *Anianu din 750*, pe carii renumitul scriitoru «*Koch*» i gratifica cu epitetulu «*Crudelissima gens vandalorum s. e. slavorum etc.*» pe când *Dobrovsky* si *Karamzin* 'i asemena cu selbaticii din Afric'a si Americ'a, iar *Wenelin* contestându-le originea indo-europeana, ii pune ca si pe Bulgari in seri'a Huno-Avariloru «(Drevnije i nynjesnije Bulgare, Moskva 1823. 8)» nu puteau avé misiune civilisatore in sensulu Europei !!

Aveti chisove domnesci in limb'a Slavina, ni se dice !!

Asia este ! Daru inse fiinti'a lor, marginita intre sut'a XV—XVI si datorita vicleniei, séu si unoru giurstări neaternate de vointi'a poporului, nu pôte giustifica intru nimicu ipotesea slavista, in acelle conditiuni neadmisibile.

Va fi bine se nu se ignore, cum că limba Curtii si a statului domnescu, nu era in acellasiu timpu limb'a natiunei române, precumu limb'a bisericeii domnesci nu era nici macar proprietatea cellei mai mici fractiuni d'in crestinesculu poporu românu.

Nu pote fi aci loculu se intrâmu mai aduncu in essaminarea evenimentelor d'in acelle timpuri, — consacratu armelor si aparârei nationale, — spre a desbata ipotese cu ipotese, faptu cu faptu, securi de succesulu bunei nôstre cause; ne aperatu urmându acestu procedimentu, lumin'a s'ar face, dreptatea nostra ar esi radiósa, d'in nefastulu Chaosu la care au lucratu cu zel^u titanicu, prin emulatiune incordata, multime de eruditi, fora a se intreba unulu macaru d'in acei sapienti, daca a fostu séu nu vre o cauza imperiosa, peremptoria, intetitore pene la 1439, mai allesu in urm'a conciliului d'in 1274 (de la Lyon) pentru ca *limb'a terrei* si *literele* strebune se fia inlaturate si in loculu lor introdusse celle bulgaro-slavine ? !

Precum n'amu intiellesu a sustine in modu absolutu, ca tese generala, essistenti'a de monumente literarie — vulgare — inainte de sut'a VII, pe cându domni'a limbei latine era in putere, de asemenea nu cugetâmu a pune la indoéla faptulu comerciui-

lui nostru cu bulgaro-slavini, d'in Daci'a Aureliana, pe la finea sutei a XII, iar in cea Traiana pe la mijloculu sutei a XV; tinemu inse nu numai a vedé inlaturate essageratiunile, anacronismelle si confusiunile atâtu de vatematore sciintiei, dar si a se recunosce, cà acellu comerciul nereusindu a pune in strinse raporturi poporimea româna cu elementulu bulgaro-slavinu, fia pe teremulu bisericescu, fia pe cellu socialu, s'a vediutu nevoitu a si margini succesele ibridismului la curtea si biserica domneasca, cuvântu pentru care *limba, credintie, moravuri*, au scapatu nealterate in forma si fondu, ca d'intr'unu diluviu, prin *virtutea, taria si puterea de conservatiune a poporului român* de la tiera!!

Daca prin contingere neevitabila, imprumuturi de cuvinte voru fi mijlocitu intre doue popore, unite adesea pe câmpulu de lupta, contra Byzantiului ca si contra Arpadianilor etc., nasce intrebarea: pene la ce punctu va fi influintiatu unu elementu asupra celui-altu?

Cu tóta iniurierea limbei neo-grecesci si slavine — observa ilustrulu nostru linguistu, veneratulu parinte *Cipariu*, — totu dialectulu romanu a remasu nestremutatu in formele'i gramaticale si sintactice, asiá in câtu limb'a romaneasca si astadi este totu aceea care se vede in primele editiuni d'in seculu XVI.

«Nimicu slavienescu in sintascea româna (!)» afirma distinsulu confrate, eruditulu filologu d. Hajden.

Pe de alta parte, zelosulu slavistu Kopitar, recunosce cà influentia limbei romanesce asupra celei Bulgaro-Slavine, fu atâtu de mare, in câtu o constrinse se imprumute pene si articlii de la români, pospunendu'i ca si acestia!

Fiinti'a unor remasitie de cuvinte slavine, cu totul accidentale, in limb'a româna, nu numai de provenintia recenta dar si diformate, perdate in bogatulu vocabulariu allu romanitâti, nu pôte indreptati la conclusiuni patimasie, mai allesu fiindu lipsite de adeveratulu obiectu.

Este cu neputintia a se determina genesea *Daco-Getiloru, Scytiloru si Agatyrsiloru*, séu originea *Sarmatiloru* lui *Ovidu*, ori nationalitatea *Iazigiloru* lui *M. Aureliu*, numai pe temeulu acelloru; cuvinte accidentale, de presupusa provenintia Bulgaro-slavina, popasite la români.

Unu parallelismu intre limb'a Gotica si cea Bulgaro-slavina, ni-ar da rezultate surprinditoare prin specimine bogate in identitea cuvinteloru esentiale si de prim'a necesitate, cum suntu spre esemplu si urmatorele: Kyril: *dl'g* (debitum) Goticulu: *dulgs*; Kyril: *plesati*, polon: *plasac* (saltare) Goti: *plinsjan*; Kyril: *Mr'zjeti* Goti: *Marjan*; Kyr. *Solgeysi* (melior) Gotti: *Sels* (bonus) combina cu mgiarul. *Szeled* — Kyril: *Kladex* rus: *Kolodjan*, Gotti: *Koldigs* (puteus); Kyr: *Warati*, Gotti: *Farjan* = lat: falere (proficeisci-insiela); Kyr: *Nety* serb: *Netjak* Gotti: «*Nittyis* (nepotu, cognatus); slav: *pronja, pronjarevit*, (dominium) Germ: *frohnen*» etc. fora ca sa indemne la conclusiuni etnografice, ca celle herezite gintei române, cu multa generositate d'in partea unor ilustratiuni in republic'a sciintieloru!!

Déca in cercetâri etnografice si filologice, s'ar fi despartitu strinsu, precumu urmeadia a se desparti, cestiunea despre originea si natur'a limbei, de cotra cestiunea

despre originea și sângelile unui popor — dupe întiellépt'a indicațiune a veneratului parinte Cipariu — multe scrieri de necontestată erudițiune și valoare, ar fi fostu ferite de preventiuni, patimi, contradiceri și atâtea alte scaderi, pronunțiate prin excellență în operile lui Engel, *Sultzer*, *Eder*, *Neugebauer*, *Rosler*, *Hunfalvy* etc.

Utilitatea unui asemenea procedementu devine și mai simțită, cându vomu cugeta la greutățile câte se întrepunu, voindu a mesura cu compasulu limbisticeii, gradulu de înrudirea poporeloru prin sânge «Es ist schwer fest zu stellen welcher grad von «satigung einer Sprache mit elementen einer anderer, uns berechtigen eine fleischliche «Vermischung zweier Volker anzunehmen!» — dice renumitulu slavistu *Miklosich*!

Noi credemu că punendu-se mai multa iubire de știință pentru limb'a și istoria româna, ar fi de ajunsu unu micu paralelismu între limb'a românească, cea latină veche, și roman'a rustică, spre a face se rămâna înlaturate definitiv, tote acelle ipoteze slaviste care, în numele științei, fremânta lumea sâpiențiloru, fora folosu pentru știință.

Pe acesta salutară calle, însăși autoritatea marelui *Diez*, ar fi fostu ferită și în neputința de a încuraja hereziile unoru simpli muritori, a căroru suficiență neavendu limite, nu cunoste nici datoria, nici conștiința, dupe diss'a nemuritorului *Horatiu* «Nihil mortalibus arduum est etc... Coelum ipsum petimus stultitia».

Verdictulu autoritariu, pronunțiatu de cotra ua ilustrațiune de greutatea marelui *Diez*, este pentru unu popor ca cellu românescu, cu atâtu mai durerosu și mahnitoriu, cu câtu ellu n'are pentru sine de câtu suveranitatea arbitrariulu și puterea seducțiunei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cându autoritatea celebrului Decanu «Altmeister, der romanischen Philologie — afirma că: «limb'a româna nu era bine dospită pe cându începuse materialulu strainu «se abunde, și lipsindu'i, d'în fatalitate, principielle de asimilațiune, a trebuitu se «conserve fora cea mai mica alterațiune în sunetu, flesiune și ortografia, totă acea «multime de cuvinte, luată d'în vocabulariulu slavu, ast-felu că în celle d'în urma, «nici jumătate d'în vechi'a limba rustică nu mai infatisă unu tipu latinu» — a pututu pré bine și distinsulu docinte *Jung* se sustina că, în adeveru slavii dându peste unu popor necultu, urma se-i impuna cultur'a și limb'a slavina !!

Întrebarea este: unde, și cându a datu peste acellu popor rudimentalu? Care a pututu fi, pe acellu timpu, gradulu de cultură allu limbei și allu poporulu Bulgaro-Slavinu, despre a cărui proveniență, valoare, calități și miscări, avemu minutioase și secure informațiuni în voluminoșele opere alle invetiatiloru *Koch*, *Dobrovsky*, *Karamzin*, și *Wenelin*?! — Că specimine de paralelismu ni se dau între vechi'a limba rustică și cea românească de astadi? între B.-Slavina de atunci, și cea d'în dillele noastre? între cuvintelle vechi românesce, presupuse slave, și archaismele celto pelasge, etrusco italice séu latin'a preistorică?!

Suetoniu, *Muratori*, *Maffei*, *Herder*, *Leibnitz*, *Pott*, *Bopp*, *Schleicher*, *Curtius*, *Cipariu*, ni-au datu multe și însemnate deslegări asupra problemelor și principiilor limbistice, contribuindu la limpedirea perioadelor, dupe cumu forte giustu observa și onor. nostru Collegu d. Hasdeu.

Reymond — ua autoritate filologica — recunosce că, latinitatea vulgara arhaică, temelii'a nationalismului nostru, are ua preeminentia chronologica si genealogica asupra latinității literare, si suntu a se considera ca fontâne glotologice pentru limbele romanice.

Invetiatulu *W. Wilkinson*, a cărui memoria este scumpa româniloru, petrecându mai multu timpu in mediloculu poporului nostru, avusese si ocașiunea si zelulu barbatului de sciintia, spre a studia d'in temeiu *limba, datine, moravuri, temperamentu, aptitudine*, cu unu cuventu tôte cualitățile, tôte particularitățile natiunei române d'in tierile dunarene; rostindu-se asupra limbei, ellu constata in erudit'a sea opera: *Tableau historique géographique et politique de la Moldavie et Walachie* că: «*nimicu «n'a pututu schimba geniulu primitivu allu limbei romane, si că peno astadi ea este «totu acea vechia limba, nu a lui Cicerone si nici cea d'in timpii lui Augustu, ci limb'a «veteraniloru lui Romulu.»* La langue Moldave est la derniere trace de l'inflexibilité du caractère romain. Elle s'est enrichie des mots de toutes les langues du «Nord et du midi sans changer ni ses anciennes expressions, ni son génie primitif, elle est encore la langue romaine, non celle de Ciceron et du siècle d'Auguste; elle date de beaucoup plus loin. La langue Moldave est celle des soldats de «Romulus.»

Consultându acellu tesauru de monumente — datoritu mariloru gen'uri limbistice si istorice, — aru fi pussu chiaru si pe unu illustru Decanu allu filologiei romanice, in placut'a positiune, demna de prestigiulu celebrului *Diez*, a nu'si intemeia precipitatulu verdictu, numai pe fatalulu numeru de cuvinte dela *litera B*, d'in allesulu d sale vocabulariu.

Tote vederile opusse adeverului materialu, indreptate cu scopu si prin ua trista deprindere, contra nostra; tote acelle ellemente adunate in sarcin'a nationalității si a vechimei romane, au ua singura sorginte de pasiuni si veninu.

In strinsa legatura cu ipoteza slavismului, cautatu la Traco-Geto-Daci (Katancsich si Schaffarick) séu si la Sarmati, Agathyrsi, Iazigi, Tribali, Scyti; cu problemele *Dacismului si romanismului nostru Asiaticu*, stă sintesea slavista sprijinita pe terminologi'a Pantheonulu si Martirologiulu bisericeii române, precum asemenea si pe chrisovele domnesci d'in sut'a XV—XVI.

Ca resultatu allu ingenioselloru conjecturi ni se dà, in forma de conclusiune, sintesea hibridismului, dupo care Bulgaro-slavii au condusu trei secole, destinele statulu românû: politica si bisericescu; nici mai multu, nici mai pucinu!!

La intrebarea pussa: cu ce s'au allesu românii d'in acea conducere? Ni se respunde: cu chrisovele Domnesci!

Unu statu nationale se concentra ellu ôre, numai in Curtea domneasca?

Credinti'a nostra era peno aci, că Domnu si Curte, nu suntu Statulu!!

Statulu poporului Germanu, Anglu, Francesu, allu poporului Slavu ca si allu cellui maghiaru, trait'au secolu intregi nu numai cu limb'a latina, dar mai allesu cu legile si institutiunile Romei, fora a deveni latine respectivele popore!

Care au fostu legile si institutiunile imperiului bulgaro-romanu subt *Assani*?

Care, legile Byzantiului?

Cu ce legi si institutiuni au esitu tierrile române dunarene — odinora divise in republice si mici domniate, d'in chaosulu evului mediu?

Institutiunile si legile puternicei Russie, nu suntu ôre imprumutate de la Germani'a prusiana?

Actual'a Serbia, nu traiesce cu legiurile austriace?

Corpulu de legiuri Germane si Austriace, nu'si are prototipulu si fundamentulu in dreptulu romanu?

«Viele der wichtigsten Bestimmungen unseres heutigen zustandes rühren von der «stadt an der Tiber, und kaum gibt es eine europäische nation, deren Geschichte «verständlich ware ohne jene Rom's» (1).

D^{nu} *Iung*, ni-a declaratu fora reserva, cà dupo a sea convingere, tôte poporele europoi moderne traiescu peno astadi, cu legile si institutiunile acellui poporu regè, de la Tibru.

Fiindu astfeliu, întrebàmu : la ce se reduce acea pretinsa conducere?!

Cellu multu si in definitivu, la unu *sillogismu* hibridu!!

Natur'a, dice marele filosofu *Herder*, a despartitu pe omeni nu numai prin munti si Oceanuri, dar si prin limba, pentru ca se face si mai imposibile subjugarea lor!

Desierte opintiri, cându lupt'a este in contra veritatii, in contra legiloru naturei! Cu aplicatiune la subiectulu nostru, noi amu fi dispusi a sustine, cumcà unu studiu profundu allu limbei si istoriei române, in tote alle ei particularitati, va ave dreptu rezultatu, continerea unoru lupte sterile d'in partea slavismului, destulu de luminatu pentru ca se renuncia a'si consume uriasia'i putere, isbind'o de stâncele acelloru legi sempiternu si ne-stremutabile.

Resultatele procedimentului indicatu, voru mai servi a ne convinge, co in adeveru, este grava erore a se cauta in organismulu limbei române, elemente slave sèu grecesci, in proportiuni necompatible cu legile unui organismu.

Observatiunea distinsului profesore *I. Urban Iarnik*, este sub acestu raportu cu atâtu mai preciosa, cu câtu ea respunde pe deplinu la celle mai elementarie principii de limba, si in acellasu timpu la fianti'a adeverului. In micu resumatu, scrierea Dⁿⁱ *Iarnik*, intitulata : «*Sprachliches aus romanischen Volksmärchen, Wien 1877.*» incredintièza cumcà, forte pucine elemente grecesci, slave, turce si maghiare, sunt in limb'a româna, si d'in acelle pucine cuvinte chiar, celle mai multe suntu neintiellese la poporu! (2)

Se ne mai întorcemu pentru unu momentu la starea bisericeii, spre a respunde in trécatu si la tendentios'a obiectiune a dusmanosului nostru adversariu, — reposatulu Roesler, — cumu cà Magiarii si Pacinacii, n'au fostu crestiniti prin români, de si tier'a lui Actum (romanulu), se marginea in anim'a Transylvaniei.

La venirea Arpadianiloru, premergatori ai Tatariloru si Turciloru, Români tran-

(1) *Roteck Weltgeschichte.*

(2) «Mann würde sehen dass viele der von Miklosich, Roesler, Jerney, verzeichneten slavischen, griechischen und magyarischen elementen, in einem sehr geringen theile der von romaenen bewohnten Gegenden heimisch gervorden sind, viele von dem Volke gar nicht verstanden werden.»

silvaniei, «*Pacinacite*» la scriitorii streini, ave'au infintiaata episcopi'a d'in Alb'a Iuli'a!

Domnulu *Menomurut*, intemeiédia ua episcopia româna in Urbea Mare — Bidrea —dupe cum afirma cunnoscutulu *Balagianscky*.

Actele Sântului Gerhardi, adunate in operele episcopului latinu d'in Transilvani'a I. C. de Batyan, reproduse in Istori'a lui Pray, amintescu despre episcopi'a româna din *Cianad* — resiedinti'a lui *Actum*, la marginea Banatului — infintiaata de domnulu românu *Claudiu*; precumu si despre Monastirea inchinata Sântului George, (Sân Giorju), radicata de *Cinadu*, archistrategiculu domnului banatienescu Optum (*Actum*) cellu care, devenitu tradatoriulu domnului si allu sângelui seu, fugise la 1038, in castrele dusmanului de mórte allu gintei române.

Totu acolo se mai face mentiune despre ua alta monastire româna, inchinata Sântului *Iónu Botesatoriulu*, si radicata in cetatea *Muresiana*, de cotra Domnulu *Optum*, din viti'a lui *Claudiu*.

Cedrenu si *Zonora* ni spunu, cà o multime de Arpadiani s'au crestinitu prin staurinti'a domnului românu *Gellu*, cu ajutorulu archiereului românu *Ieroteu*; unu faptu de notorietate istorica, care respunde si la obiectiunile lui *Roesler*, si la indoiei'a lui *Iung*.

Judecându dupo scrisóra pontificelui Silvestru II, la adress'a S-tului rege *Stefanu* I-iu, alu Ungariei apostolice (ca tributara Romei papale, precumu afirma *Feyr*, in codicele diplomatice), in cuprinderea laconica : «*Miror in tuo regno novem græca et tantum unum latinum dari*», amu avé de inregistratu pentru annii de la 993 si 1003, noue episcopii române si numai un'a latina, pe sém'a Arpadianilor.

Pe la annulu 1234—5 biserica româna, mai alleusu in Moldov'a si Transilvania, era separata : in *opusana-latina* si *resaritèna-græca* !... *Românii opusani*, erau numiti in annalile Romei si Magiare, «*Comani*»; resaritenii, figurau subt nume de *Vlahi*.

Marele pontifice Gregoriu IX, ordona regelui Bella IV, se faca totu putinciosulu spre a converti pe Vlahii resariteni, d'in dieces'a Comaniloru «*A. Chr. 1235 idem Gregor P.P. IX. — Valachos græc : ritus, inter Cumanos habitantes, ad unionem per belam regem compeli jubet*» — dice bibliotecariulu regescu.

Din tóte aceste resulta 1), cà Neugebauer nu are cuventu cându afirma cum co, peno in sut'a XIII—XIV, nu esistá nici ua biserica in Moldov'a; 2) cu atâtu mai pucinu este nemerita conclusiunea D-lui Hunfalvy, dedusa d'in documentulu citatu de D-sa, purtandu dat'a annului 1213... 3) Prin dicerea : «*in refrigerium animarum suarum, <progenitorumque suorum qui lucem Evangelii et veritatis in Christo domino nostro amplexi sunt>*», nu se pote intelege ua conversiune in sensulu D-lui Hunfalvy, ci puru si simplu trecerea de la *biserica resaritèna* la cea *opusana* si *latina*.

Incercările mariloru pontifici romani, facute cu *Ioanitiu si Asanu*, precumu si silintiele Pontificelui Gregoriu IX, si Inocentiu IV, ni spunu co, prin : «*qui lucem Evangelii et Veritatis amplexi sunt.*» intelegea *Rom'a*, pe romani!

Strainii intiellege-au prin *Cumani*, *Peucini* si *Biseni*, de asemenea pe *romani*, caci acei *Cumani*, *Peucini* si *Biseni* erau crescini la inceputulu crestinismului in *Daci'a Traiana*, de ore ce au fostu romani! Resulta daru, co *biserica* in *Moldova*

ca si in celle-alte regiuni era despartita in apusana si resaritena, prin urmare eo, celu putinu acea parte de romani apusani, nu va fi intrebuintatu nici mai nainte, nici dupo 1235-1253, in celle bisericesci, alta limba, alta scriere, de câtu celle strebune.

In anulu 1253, Inocentiu IV, promitea romaniloru d'in stang'a Dunarei totu felulu de deslegari si folose, deco se voru uni toti cu biseric'a Romei.

Remane asia daru demonstratu co, biseric'a romana, d'in tote regiunile Daciei Traiane, si-a continuatu fora intrerumpere, intr'unu siru de secolu, viuétia bisericésca individuala, in deplina neaternare. Ridicarea aceluor monumente religiose, infintarea de Eparhii si Diecese Cumane si Vlabe: in Banatu, Transilvania, Marmati'a, Moldov'a, Munteni'a, intra si ele in sintesa slavista? Acele state, domnii si republice romane, isi datorescu ore essistenti'a si inceputulu, totu Bulgaro-Slaviniloru?

In muntii Daciei si ai Balcaniloru, romanii s'au feritu de influența Slaviloru, ei n'au primitu celu mai micu lucru de la acesti nomadi, ne spune d. Jung, pe temeiu de inscriptiuni si isvóre bisericesci.

Unu mare cuventu rostesce invetiatiulu docinte si alu nostru colegu: Iung, cându afirma, co in sut'a XI—XIII, nu locuinti'a Romaniloru ci felulu isvoreloru s'a schimbatu.

Vomu incerca se'i petrundemu adeveratulu sensu, spre a'lu pune in legatura cu evenimentele d'in epoce mai indepartate.

Inscriptiuni, diplome militare, table cerate, literatura bisericésca, ne-au condusu: unelle la starea de lucruri d'in primii IV secolu, altele la fapte petrecute intre sut'a VI si IX.

Luptele si Usurpatiunile Byzantiului, aparitiunea incalcatoriloru Arpadiani, inceputulu de constituiere a unei parti de Bulgari asedati in Mesi'a si Turci'a, revendicatiunile latiniloru apusani, cu unu cuventu, uriasulu procesu de selectiune, punendu noi factori pe scen'a Europei resaritene, si dandu nascere la noue intocmiri de Centuri, prin urmare de interese si aspiratiuni, avea neaperatu se schimbe si felulu isvoreloru, pentru istori'a aceluor timpuri.

Poporul romanu, — Santinella latina izolata in valea dunarei si in peninsul'a balcanica, obiectulu cupiditatei la acea multime de rapitori, ua stanca de care se isbeau tote pornirele de cucerire — avendu se'si apera caminulu, limb'a si individualitatea, se scuteasca in acelasiu timpu cuceririle civilisatiunei romane, nu va fi potutu se cugete si la intocmiri de cronice nationale; conservarea strebunului patrimoniulu, era in sine ua bogata sorginte, pentru anelele poporului martiriu.

Limb'a si individualitatea romana, scapate fora scirbire d'in acelu potopu, aveau se spuna posteritatei mai multu de câtu tote cronicile scrise.

Este cunnoscuta in lumea adeveratiloru sapienti, valórea acelei sorginte; cunnoscut'a si nedemn'a intrebuintiare ce s'a facutu cu dinsa, in interesu politicu, de cotra ua mare parte d'in scriitori.

Scrierile biografiloru bizantini, cronicile polone, anelele turce si magiare, stau facia spre a ne incredintia pene la ce punctu, *patim'a*, *Ur'a* si *confusiunea*, au predomnitu in multe opere privitore la romani.

Nimicu mai ingratu, nimicu mai deprimetoru — dice unu Criticu luminatu si nepartinitoriu — de câtu a intimpiná la fie-care passu, in acelle scrieri — pe longa alte multe neajunsuri artificiale — suptilitáti lipsite de celu mai vulguru bunu simtiu, lacune reu inlocuite, usiurintia culpabila, si prin escelentia, ua vedita rea credintia.

Avé temeinicu cuventu marele cugetatoru, neuitatulu cetatianu roman : *Ed. Quine*, se dica despre acei scriitori Byzantini, Nempti, Poloni, Turci, Maghiari, reu voitori, co : orbiti de patima, de interesu egoistu séu de nesciintia, ei desnaturau totu ce era romanescu, in vana sperantiá, co dupo atátea uriase incordari, dupo ce raptulu se consumase, si fie-care priimise câte ceva d'in corpulu istoriei romane, voru dispere urmele, cari mai potu conduce la originea si vechimea coloniei romane dela Dunare.

Stinsa, perita séu si numai desfacuta in bucati, acea marita *Colonie a Romei*, tóte drepturile latinitatei apusene, la Delta si Carpati, in peninsul'a Balcanica si la strimtori, remâneau cadiute.

Cugetu, scopu, calculu, Tinta, totulu se concentrá in acelu resumatu sinteticu, seculariulu visu de auru !

Nu póte fi vin'a loru déco pêne acum, dorintie atátu de pióse, n'au fostu incoronate cu deplinu succesu.

De ua cam-data remane faptu cunoscutu de toti, cumuco : Neunirea, Contradictiunile si Uluirea scriitorilor straini, au folositu in adevéru istoriei romane.

Precios'a scriere a dⁿⁱ Iung, ni da ua strelucita dovada, prin experientiele facute in acestu punctu.

Instructiva si resbunátóre cauta se fie pentru noi, nu numai Contradictiunea *Leaderului Engel*, nesciint'a lui *Sultzter* — marturisita de dinsulu, incurcatur'a lui *Neugebauer* — celu cu inscriptiuni apocrife — noconsecuentia lui *Roessler* — strimtoratu de Iung, — dar mai multu anco *Neunirea* atátu de isbitore, intre Engel, Sultzter, Hanner, Neugebauer, Eder, Miklosits si *Roessler*.

La unu altu locu amu fostu relevatu punctele de disensiune, care 'i desbina in cuestiunea cea mai cardinala, privitore la pretinsa schimbare de locuintie ; ua supositiune, intemeiata parte pe eronata télcuire de documente, — din nepricepere, dupo cum declara Katancsich si Engel, la adresa lui Sultzter, — parte pe confusiune cronologica, luandu-se fapte petrecute in sut'a IX—XI, si chiaru subt domnia lui Aurelianu, dreptu celle survenite in sut'a XIV—XVII.

Se scie co in sut'a XII, cuceritorii Arpadiani, totu mai nomadisau, traindu subt corturi, in campu deschisu, cu departare de orasie, munti si siessuri indesate cu populatiune, ceia ce vrea se dica, cumco nici pe acestu timpu, nici mai nainte, n'a potutu fi vorba despre schimbare de locuintie séu si de colonisare.

Sortea oraselor, a populatiunei rurale, si d'in Cetati, nu va fi fostu mai cruda subt nomadii Arpadiani, de cumu era subt Goti, Gepidi, Avari si Huni !

In ce regiuni erau situate cetatile distruse si reinfiintiate de catra acei barbari incalculatori ?

Germanii — dice d. Waitz (in cartea sea : *Verfassung Gchte der Deutschen*), au lasatu neatinsa starea de lucruri ; Hunii n'au pustiitu nici in Panoni'a nici in Noricum, domni'a loru a fostu trecátóre si de scurta durata.

Jornandes vorbindu despre petrecerea Hunilor în Panoni'a și Noricum, afirmă, că s'au reînființat mai multe cetăți, precum era: Sirmis și Vindomin'a, pentru infrumusețarea țării «Ornata est patria civitatibus plurimis, quarum prima Sirmis extréma Vindominia» — de asemenea și Diniza, fiulul lui Atila, ocupase cetatea Basiana «Basianam civitatem Panoniae».

Nici unu orășu d'în celele menționate de cronicari, nu se vede a fi fostu situatu în vechea Dacie, urmédia că ea, nu era cucerită nici de Goti, nici de Avari, Gepidi sau Huni, și n'ăvêu pentru că se se retrăga românii de la căminurile și Agrii lor; unu argumentu mai multu, și pentru continuitate, și pentru individualitate, și pentru neaterne.

Care a potutu fi itinerariulu arpadianilor, veniți cu drepturile lui Atila? Direcțiunea luată de la Atel-Kuzii, este pré cunoscută pentru a se mai simți trebuința de ună analiză și amintire.

Că faptu istoricu reese, că strebun'a Dacie, în tôte ale ei hotare, a rămasu scutită și de mostenitorii Hunilor, pêne aproape în sut'a XI, cându începe prin arpadianulu Tuhutum, cucerirea regiunii, la estremitatea Transilvaniei — ținutulul secuimei de astăzi — megiasă cu Moldova.

Ună veche îndatinare d'în timpuri preistorice, observată la celele mai antice popore de proveniență indo-européna, era — precum este știutu — numărul de localități, regiuni și țării, după numele diferitelor triburi și ramuri, pertinențu aceluși tulpine, și vice-versa, astu-felu spre exemplu: Italia se numea când *Hesperia*, *Opicia*, *Ausonia*, când *Aenoria*, *Argessia*, *Saturnia*; alte despartiminte erau cunoscute sub nume de: *Etruria* (Tusci și Trusci) *Umbria*, *Samnum*, *Latium*, *Picenum*, *Cuma* (Cumanorum Colonia Neapolis uit, a qua nunc sinus Neapolitanus qui olim Cumanus. T. Liviu în not. lui Duratius.

Vechiu itali, Celti d'în Siria, reamintescu regiunea Picenum d'în Italia — dice *Fick*, în vechiulu său Continentu.

Colonii de la Coma-Gene (Comanii) d'în ținutulul Siriei, și au adusu în Dacia trăiană, pe vestitulul Jupiter de la Dolicheia, cu atributul romanu!

Că în Italia, s'a urmatu și în vechea *Elada*, *Corintie*, *Cartagine*, *Tygi* — *Tygos*: «Bizanțiu» — în *Paeoni*, Tesalia, *Mesi*, *Traci*, *Geti*! Era în natura lucrurilor și în legea consuetudinei, că tôte acele numiri romane, se fie transpuse pe teremulu Daciei, d'uadată cu colonizarea ei, prin poporul rege.

Proprietatea curat romană a numelor: *Tusci*, *Ausoni*, *Argessi*, *Cumani* și *Picenum*, ideaticu cu *Bisenum*, încetatenite pe pământulu Daciei, dar necunoscute în aceste regiuni pene la descălcare romană, are pe longă însemnătatea istorică, și ună specială valoare, servindu că elementu puternicu de verificățiune, se ample golulu atâtu de simțitu în anele colonizațiunei romane, relativu la naționalitatea și patri'a coloniilor, depurtate în Dacia.

Că ce ni-aru fi pututu spune cu deplină autoritate preciosulu Tesauru de monumente, reprezentatu prin operele divului *Traianu* și ale contemporanulu său *Criton*, prin scrierile lui *Marcellu*, *Clearcu*, *Amianu Marcellinu*, *Crisostomu*, *betranulu Pli-*

niu; alle imperatoarelui *Iulianu, Tiberiu* si *Claudiu, Titu Liviu, Sull'a, Lucullu, Cicerone, Stefanu Bizantinulu, Dione Cassiu, Memnon* etc. in care noi amu fi potutu vedé Dacia intrega — dupo dissa eruditului nostru Colegu, on. d. Papadopolu, — fiindu tóte referitorie, atâtu la patri'a si genes'a coloniloru lui Traianu, câtu si la faptulu cucerirei, dar care d'in fatalitate suntu perdute, ne spunu prin deductiune, vechile numiri romane: *Trusci'a, Ausoni'a, Argessi'a, Cumani'a* si *Picenum*.

Faci'a cu unu asemenea ellementu de verificare, remâne desiérta veri ce supositiune, care cauta la colonii romani, ua provenintia asiatica-hibrida, séu cu alte cuvinte: *romani asiatici*, Geto-Daci si Traci romanisati, in sensulu invetatiloru: *Schaffarik, Kopitar, Ierecek, Teutsch* si *Lung*!!

Cu incetarea dominatiunei romane, vechiulu usu (mentionatu mai susu), a degeneratu intr'unu cumplitu si desastroso abusu, devenitu in mediulu-evu, unu Chaosu selbaticu.

Impulsulu la calamitós'a confusiune, prin care se distingu anelele d'in acelle epoce, este, fora contestatiune, meritulu Bizantiniloru.... Copiele Magiare, Polone, Russe, Germane si Slave, suntu simple plagiate.

Byzantiului se datoresce usulu reticeintiei; biografii byzantiului confundau numele poporeloru cucerite cu alle Cuceritoriloru!

Byzantiulu desfigurà, pene la necunoscere, nume proprii de popóre si tieri, in dispreciulu principiiloru onomatologice.

Totu elu incepuse a forma d'in *Celti, Scyti, Scuti* si *Cuti*; d'in *Scuti, Cuti, Guti*, ca se ajunga la *Goti*, precumu asemenea si slavii la *rondulu loru*, formara d'in acellu nume, pentru acelasi motivu de eufonie, pe *Tsudi* si *Ludy* lui Miklosich! Bizantiulu numea chiaru si in sut'a XIV, pe romanii d'in Dacia traiana, *Scyte*, iara pe cei d'in drépt'a Dunarei, *Latini*, ferindu-se cá de focu a pronuncia macaru numele de romanu! Numai in biografii bizantine figurà unulu si acelasi poporu romanu, d'in diferite regiuni, sub nume de *Mesieni, Daci, Peucini, Biseni, Ausoni*==*Usi, Cumanii* si *Vlahi*!

In sut'a XV, renumitulu Chalcocondyla numesce pe romanii: *Daci, Poeoni, Tribali*!

Bizantiulu — in fine — cautà Moldov'a in Asi'a — dice *Thunmann* — pentru cá se se atribue, cu ore care aparintie de verisimilitate, proveninti'a asiatica: *Ansoniloru*, defigurati in *Uzi, Peuciniloru*, tradusi in *Pecenegi*, si Cumaniloru==Romani d'in acelle parti.

Ce mirare déco: Magiarii, Polonii, Russii si Sassii, copiându pe magistrii Bizantini, ampleau diplome regesci, annale Rusesci, monografii Sasesci, cu numiri de *Biseni* (Burtzenlandu) *Cuni* (contrasu d'in Cumanii), si *Vlachi*, de si aveau deplina cunoscintia, cumco *Cunii* regelui *Giula*, cari inundasera la 1071 Ungaria, erau *Vlahi*, d'in Transilvania si Cumanii adeva romani, d'in Moldov'a, dupo cu u recunosc: *Ranzan, Csatory* si *Reva*!

Totu romani au fostu si *Scytii, Vlahii, Daci, Cumanii* lui *Choniates* (munteni si moldoveni), cari au dusu terórea pène la portile Constantinoplei, predându tinuturile grecesci din Traci'a.

Ce alta erau Cumanii din 1130, multu iubiti de regele Stefan II?

Ce a fostu teribilulu *Cutènu*, tata'lu reginei Elisabeta ?

Protestatiunea Dⁿⁱ *Hunfalvy* si assertiunea *distinsului istoricu Pray*, privitoare la identitatea limbei Cumane cu cea Magiara, «*lingua Comanorum... dialecto solum diferebat ab Hungarica*» ni se pare mai multu intemeiata pe ua mistificatiune, de óre ce in sprijinulu parerei, se invoca numai autoritatea unui pretinsu Cumanu, cetatianu unguru, d'in districtulu Cumaniei : «*apud nostros Cumanos, dice Dⁿⁱ Pray,*» celu d'in urma, care la 1771 mai vorbea limb'a Cumana (póte romana magiarisata), dupo cumu se pretinde.

Precum byzantinii, lipsiti de celle mai ellemantarie cunnoscinte ethnografice, nu miau la 583, Huni pe toti slavii, punendu'i la unu locu cu Getii d'in Traci'a, éro *C. Porphyrogenitu*, confundà la 949 pe Unguri cu Turci, pe cari *T. Tasso*, ei luà dreptu Traci, fiindu co locuiau in Rumeli'a, adeca Traci'a. (al fero Trace.... Cerchi ritor la grande] ingiusta preda); totu asemenea invetiatii magiari si filo-magiari, se silesecu a descoperi in acei *Cumani, Peucini, Biseni Ausonii=Uzi*, totu atâtea provenintie Mongolice.

Unii si altii scriindu cronicelle aceloru timpuri; Unii si altii avendu acelasiu interessu la stingerea numelui de românu, aceiaşu indatinare a desnaturá totulu ce pare a se opune scopului de marirea si unificarea loru nationala, au redeschisu isvórele istorice, d'in care s'a adaptatu cate unu *Engel, Schultzer, Hanner, Dorner, Eder, Roesler, Hunfalvy* etc.

Practiculu modu de purcedere, facilitá multu confusiunea schimbului de locuintia, cu alu felului de isvóre.

Annalele byzantine, cronicelle polone, diplomele de donatiune, Corpulu de legiuri magiare, care tóte infatisiau acelu nou felu de isvóre, pentru timpii d'intre sut'a XI şi XIII, nu se preocupau de interese ethnografice, geografice si istorice; tint'a si aspiratiunea era atunci, ceia ce vedemu co este astadi, la modernii *Greci, Slavi, Rusi, modernii civilisatori Magiari*, adeca : *Intunereculu* pentru glori'a si folosulu *fictivniloru*.

S'a facutu pe acei timp iistori'a byzantina, precum se face in dilele nóstre istori'a Hungariei, afirma D^l Iung.

Consideratiunea politica primà si atunci precumu astadi primeaza in Hungaria interesele ethnografice, observa Dⁱ Czoernig ! «*In Ungarn beeinflussen politische Rücksichten-oft genug die Ethnographischen Angaben.*»

Nu era óre vorb'a : ca Byzantiulu se se substitue Romei in oriinte ?

Turci'a, urmarindu acelaşu scopu, nu si-a formatu unitatea imperiului ?

Pote fi ua crima, in acestu secolu alu luminelor, pentru Austro-Ungaria, voindu a'si octroa unu statu unitaru, dupo esemplulu si in felulu Byzantiului séu alu Turciei ?

Nu mai *unitatea* poporului românu este unu *Sacrilegiu* ! Intr'ua asemenea infforatóre unitate vedea cunoscutulu *I. F. Neigebauer*, ua crima *de inalta tradare*, precumu se esprima in cartea sa : *Beschreibung der Moldau und Walachei* la pag. 287. «*wenn die Walachen in der Bukovina, die walachen in Siebenburgen, die walachen im Banat und die million walachen in Bessarabien, mit dem Moldau walachen verbinden*

«und diese auf den gedanken kommen solten gemeinschaftliche sache zu machen
«um eine nation darzustellen..... es würde verbrecherisch, es würde Hochverrath wer-
«den.» *A se uni toti românii, a face cauza comuna, si a se constitui in natiune, aru
fi inalta crima de perdueliune!!*

Principiulu de selectiune, de nationalitate si individualitate, a esistatu de cându e-
sistu popóre, ellu a fostu intiellesu chiaru si prin instinctu, d'in vechimea cea mai a-
dunca, si s'a manifestatu prin lupte sangerose.

Dintr'unu asemenea indemnu, se vede co erau (si suntu) pornite tóte cugetarile si-
nistre si ostile natiunei române, la Byzantini ca si la Turci, la Lesi ca si la Maghiari;
nu mai intrebamu : cu ce resultatu, dero va fi pote utilu a se aminti, cumu-co celle
mai vitale interese au fostu sacrificate unui perniciosu scopu politicu, urmaritu vé-
curi intregi, in alu loru propriu detrimentu!!

Multe d'in celle mai desperate probleme si au priimitu solutiune de la Suveranii
sciintieloru; se speramu co in curendu va veni rondulu si pentru deslegarea enigmei
romane.

Caderea imperiului lui Atila, a resolvatu enigm'a unitatii hunice, totu in felulu
cumu au fostu resolvate si fictiunile gotice, gepide si avare!

Disolutiunea byzantiului, a desvalitu ca prin farmecu, individualitatile nationale,
traite in acellu vanitosu imperiu, subtu usurpatulu nume de «*Romei*».

Hungaria — dice D-l Iung, este ceea ce a fostu Panoni'a subtu Goti'a, Huni'a,
Gepidi'a; aceleasi conditiuni de unitate, aceleasi raporturi ethnografice; a compara
prin urmare, globulu Hungariei cu «*Orbis romanus*,» relatiunile Romei, cu starea de
lucruri d'in Austro-Hungaria, este a nu avea cea mai mica idea despre acelle rap-
porturi.

Intiellegemu pe Roesler si Hunfalvy, precumu amu intielesu pe toti premer-
getorii dumnealoru, cându in deplina cunoscintia de fapte, pecatuescu prin anahro-
nisme, pentru satisfactiunea amorului propriu, dero nimeni nu 'i pote admirá, vedendu
co, cu preciulu chiaru d'a se perde in contradictiuni nepermise, ei se incumetu a sus-
tine cu cerbicie, unu «*nou sensu istoricu*.»

A se dice, co starea romaniloru de la dunare, neasemenendu-se cu a Ladiniloru d'in
vecinatatea Lombardiei, ei nu s'au potutu scuti in muntii Daciei, neavendu in apropiere
elemente congenere, este a pecatui contr'a evidentiei.

Iertatu le pote fi pecatulu schimbului de locuinte, cu allu felulu de isvóre; iertata
si comparatiunea Hungariei cu *orbis romanus*, nu inse totu astu-felu si lipsa de res-
pectu pentru monumente literarie, de ua venerabila betranetie, alle propriului dum-
nealoru poporu.

A declara de Apocrifu, numai d'in ura pentru poporulu romanu, — ceia ce gene-
ratiuni au santitu (sacratu) in cursu de sesse veacuri, ca veritate istorica, au vene-
ratu ca ua relicuie a literaturii nationale, este mai multu de câtu unu pecatu.

Intielegemu prin acea relicuie, cronica anonimului Notariu alu regelui Bella, scrisa
in sut'a XIII, si defaimata in cartea reposatului filomagvaru Roesler, sprijinitu de
Hunfalvy.

Judecat'a nepartinitorelui invetiatu germanu: Dumeler, asupr'a vorbitei cronice, ni arata valórea ei atátu pentru románi, câtu si pentru poporul magiaru; «notariulu <regelui Bella — dice D-l Dumeler — a desnaturatu faptele si traditiunile privitoare la magyari, in scopu de a radica valoarea poporului seu, fatia inse cu romanii, <cellu neavendu nici unu interesu se ascundia adeverulu, neaperatu co va fi reprodusu <cu fidelitate, tote traditiunile referitoare la acestu poporu. «Der notar schrieb in der <tendenz die magyaren zu erheben, und darum fälschte er die tradition, den Romae-nen gegenüber hate er keine absicht, er wird hierin die wahren Ueberlieferungen, <wie sie zu seiner zeit gang und gäbe gewesen, ausdruck gegeben haben.»

Dreptu Corolariu si conclusiune, observa Dumeller, co nu se pote admite; cá unu falsificatoriu, se falsifice ceea ce nu vatemala câtusi de putinu interesele poporului, pentru care s'a scrisu acea cronica.

Reposatul Roesler si distinsulu Hunfalvy, dandu, in cronic'a anonimului notariu, peste adeveruri istorice, care puneau in evidentia vechimea, continuitatea si nationalitatea poporului romanu, negate si combatute cu inversiunare, in interesu politicu, de cotra ambii renumiti scriitori maghiari, au impinsu lips'a de pietate pene la estremu, inlaturandu ua reliquie, scumpa fia-carui adeveratu magiaru, subtu categoric (cualificatiune difamatore) de Apocrifa.

Acestu faptu nepiosu si sacrilegiu, si-a gasitu unu demnu resbunatoriu in person'a eruditului germanu *Fickert*.

«Cum de in allu XIII secolu, n'a cugetatu nici unu scriitoriu se conteste vechimea <si continuitatea romaniloru, pe pamentulu Transilvaniei, incependu d'in sut'a V si <pene la venirea Magiariloru?» intreba teribilulu Censore!

Va se dica : fora folosu pentru adversarii nostri, a fostu tóta maiestri'a, istetimea si restalmacirea documentelor, cronicelor, analelor byzantine, turce, polone s magiare! fora folosu pecatulu anacronismelor si chiaru allu difamatiunei, purtate fora remuscare, contr'a unei reliquie nationale! Remane prin urmare afirmatiunea D^lui Lung in tota puterea ei, precumu remane cadiuta — cellu putinu dupo noi — sintes'a slavista, dero cu atátu mai bine probata, prin ajutoriulu literaturii bisericesci, vechimea, neaternarea, continuitatea poporului romanu, ca individualitate nationala, ca propriulu seu statu nationalu, politicu si bisericescu.

VI

Trecemu la ultim'a sectiune, cu care se va incheia darea nostra de séma.

Acésta parte din precióss'a scriere a d-lui Lung, are de obiectu principalu, clasificatiunea de nume proprii romane, conservate la poporul romanu din vechi'a Dacie, âmbracisându si rezultatele cercetáriloru topografice, intreprinse in tierr'a Biorei, de distinsii periegeti Germani : *Kerner, Peters si Schmiedl*.... Colectiunea de nume proprii, desemnându muntii, vaile si localitátile acelei regiuni romane, intre care, multe defigurate prin sistemulu magiarisárei, a pussu in positiune pe acesti eminenti professori, se aprecie in cunnoscintia de cauza, valoarea ipoteselor slaviste si magiare, in punctulu vechimei.

Vederile d-lui *Jung*, asupr'a sistemii si a intregului processu de colonizare la romani, pussa in comparatiune cu sistemele stateloru moderne, ni-a formatu convicțiunea, că eminentulu barbatu de scientia, cu tota nesecuritatea si duplicitatea dialecticeii salle, mai alessu in cuestiunea privitoare la originele si patri'a coloniiloru romane, s'a petrunsu de adevverulu istoricu, recunnoscendu eo, acuisitiunea *Daciei* a fostu de cellu mai mare interessu pentru Rom'a domnitore, prin urmare n'a pututu fi vorba despre stabilirea unei simple statiuni militare, séu si numai despre interesse coloniale, cu atātu mai pucinu despre ua sporadica colonizare in acéta térra, cucerita prin resbelle sângerósse. Că consecuentia imediata, naturala si logica, urmà, dupo parerea nostra — se se recunnósca in acellasi timpu, co ua Dacie, impoporata cu ellemente centrifuge, formandu ua provincie poliglota, nu infatiesá cea mai mica garantie pentru întemeierea domnatiunii romane, si realisarea scopului urmaritu.

A se presupune ua *provenintia hibrida la coloniä Daciei*, este a pune in vegiata contradicere, *scopu, sistema si acelu determinantu interessu politicu, economicu si strategicu*, cu neintielésa chibsuintia de a incredintiá interesse vitale, unei poporatiuni straine de prporulu rege, prin sânge, limba, credintie si aspiratiuni.

Institutiunile municipale d'in patri'a muma, introdusse in Daci'a, dreptulu cetätieinii italice, conferitu prin legi municipieloru si coloniiloru d'in acestu nou continentu romanu; desvoltarea industrielloru, agriculturii si a Comerciului, prin creatiuni de căi monumentale si neperitoare, pentru facilitarea comunicatiunii pe apa si pe uscatu; suprindetorea unitatei concentrice care a datu unu aventu puternicu viuetiei sociale si culturale, mantinendu essemplar'a armonie in decursulu primiloru patru secolu, dela descalecare si pene in sut'a V-a, — respingu ipotess'a hybridismului presupusu, ca necompatibilá cu principiulu Romei, cu importantia si situatiunea Daciei, subt tote raporturile. Ea prin urmare nu póte fi decātu ua trista mistificatiune, precum s'a disu si la unu altu locu.

Renunitulu istoriografu alu natiunii sassone din Transilvania, eclecticulu *I. C. Schuller*, incercandu la 1840 se descopere ceva urme pentru viuetia si domnatiunea *Gotiloru in Dacia* centrala, dicea in opulu seu «*Geschichte von Siebenburgen*» co, «*de si confusiunea in vechile scrieri, atātu de vatemátore istoricee, marita prin lips'a de monumente d'in acea epoca, si prin incurcaturele lui Iornandes, principal'a sorginte istorica pentru acelle timpuri, facu cu totulu imposibile statorirea relatiuneloru ardelene subt Goți, cu tote acestea, dupo informatiunile byzantine, coordonate in cartea lui I. G. Stritter — (Memoria populorum), s'aru poté presupune, cumco multe d'in monumentele archeologice, descoperite in sênulu terrei, si atribuite numai romaniloru, voru fi de provenintia gotica. (1)*

(1) «Die Verhältnisse Siebenburgens unter den Gothen sind bei der Verworrenheit des Schriftstellers und dem Mangel anderer Denkmäler so dunkel, dass der Geschichtsvorscher sich genothigt sieht, ... gestützt auf die sparlichen Nachrichten welche sich unbezweifelt auf diesen theil des alten Dazien beziehen, mehr oder minder gewagte Vermuthungen zu banen... Die Hauptquelle ist *Iornandes* alles bund durch ein ander wirrend und auch Kritisch ganz verdorben. — Nachrichten der Byzantiner über die Gothen gesammelt von I. G. Stritter — *Memoria populorum* etc. — Ob von dem Alterthümern, zumal Banwerken, die man gewöhnlich den Römern zuschreibt, nicht manches den Gothen angehören dürfte. — Gchte von Siebenb : 1 haft p. 16 17 Hermanstadt 1840.»

Acestu desideriu exprimat cu atât'a doiosie si pietate, ne face se intelegemu si mai bine, sensulu indignatiunii la renumitii archeologi: *Ackner* si *Opitz*, contra lui *Neugebauer*, pentru *falsificare* de *inscriptinni*.

Intr'ua alta scriere din 1855, despre originile romane, rostindu-se asupra ipoteselor lui *Sultzter* si *Engel*, invetiutul *Schuller* afirma, ia opositiune cu connationalii sei, co : *prin nici unu actu istoricu de veri ce natura, nu se pote proba ua posteriora «imigratiune romana, fie in terile dunarene, fie in Transilvani'a !.. «Eine spätere Einwanderung der Rumänen in Dacien, lässt sich nicht beweisen. — Uiber den Ursprung der Rumänen, Hermanstadt 1855 p. 6 — 7. 11.*

Déco veteranulu *Schuller*, veneratu in lumea Sapientiloru germani si Sassoni, atâtu de bine cunoscutu scriitoriloru romani, n'a reusitu prin asiduitate fora esemplu, in intreprenderea archeologica, se descopere pe ua cale drépta, talismanulu cautatu, nu pote fi vina sea; ilusiunea perduta, deceptiunea incercata pe acellu terenu, a contribuitu inse cu atâtu mai multu se 'lu lumineze in *questiunea continuitatii romane*, pe clasiculu paméntu allu Daciei strabune.

S'a vediutu — din respunsurile si argumentatiunile d-lui *Iung*, câtu de fericitu in faci'a sciintei, a fostu repausatulu professore *Roesler*, cu problemele sustienute pe teremulu *istoricu si etnograficu*; remâne se vedemü care pote fi puterea ipoteselor selle, pe isolatulu teremu *limbisticu si archeologicu*.

Roesler si correligionarii sei, intre altii : *Teutsch*, *Crones*, *Bidermann*, *Lorentz* si, *Hunfalvy*, voru fi intiellesu neaperatu, co facendu *sciintia* si scriindu pentru ua *epoc'a sanetösa*, aveau ua mare datorie de implinitu chiaru si cotra lumea *cetitoare* d'in *sénulu natiunii*, carei mai allessu erau menite acele *erudite opere*, in consecuentia, voru fi presimtitu co, ua *limba viua*, vorbita aproape de 12 miliöne suflete, presinta ca si studiulu istoricu, etnograficu si archeologicu, cerutele ellemente pentru ua *rigurösa* si severa critica.

Cum are se fie d. e. apreciata in republic'a sciinteloru, dialectic'a d-lui *Teutsch*, demnu urmasiu alu celebrului *Engel*, crescutu in doctrinele martialului *Sultzter*, candu modulu seu de judecata, se presinta subt form'a cea mai hidösä, *plina de veninu, ura*, si *patima*?

Este ore a face *sciintia*, pentru ua *lume sanetösa*, cându adevेरului istoricu se substitue *defaimarea injuriösa*, la adresa unei *natiuni*, pentru co tine cu credintia neclintita la drepturile vechimei, pe aviticulu paméntu; la ua origine de care este plina tóta fiintia sea; la ua limba bogata in traditiunile clasicitätiei romane, a carei istorie represintă essistenti'a bimilenaria a *Columnei latine* in valea Dunarei, *valea dureriloru*, déco voiti, dar si a *vitejielorü*, a *valorei romane*.

Abusamu — ni se dice—de putina *spoitura* ce ni-a remasu d'in *servitutea romana*, si nu voimu a recunnösce, co suntemu ua *provenintia hibrida*. «Ausserlich römischen «gepräße das manche ihrer Nahkommen gern zum Beweis echt romischer abkunft «missbrauchen mochten.» (1)

(1) G. D. Teutsch, geschichte der Siebenburger sachsen, in Iung.

In mijloculu ordeloru selbatice s'a stinsu — dupo credintia lui Teutsch — ultim'a schinteia de consciintia, s'a perdutu pone si restulu din vechia cultura romana, la poporulu nostru.» (1)

Regiunea sudica a Transilvaniei — afirma istoriculu natiunei sasesci — a fostu la descalicarea maghiariloru in Panoni'a, ua pustietate selbatice, unu vastu desertu, cutreieratu numai de *Vlahi* si *Pecenegi*. «Als die magyaren das Land jenseits des «Waldes einnahmen, war es im Suden eine Wildniss, nur von Wlachen und Petschenegen durchstreift. idem ibidem.»

Prin acestu felu de adeveruri istorice se recomanda cartea excellentului istoriografu *sasescu*, energiculu partasiu alu vederiloru lui *Roesler*, octroate neaperatu pentru *lumea sanetosa*, in care se resfatia.

Deco veritatile domniloru *Teutsch* si *Roesler*, suntu rezultate ale sciintiei etnografice, apoi mare cata se fia ratecirea veneratului profesore *Thiery*, candu afirma co : «poporulu romanu a statu nemisicatu in cursu de XVII secole, la vetrele strebune; co ordele incalcatore au sciutu se respecte valorea unei poporatiuni agricole; co acestu poporu scutindu in mijloculu barbariloru, vechea civilizatiune, a essitu din terribilulu potopu, cu limb'a — fuc'a latinei, — moravuri, datini, bine conservate, si cu sua physionomia, care reamintesce tipulu raseloru latine. (2)

Ne intorcemu la dialectica *retecitului* *Roesler*, spre a intielege si mai bine pe *Iung* alu nostru !

Cautamu — dice autorelle studioloru romane — unu poporu romanu, in regiunea dunarei despre media-nopte, si nu descoperimu intre suta III si XIII, nici cea mai mica urma; cautamu in partile despre apusu, nimicu; despre *resaritu*, *media die*, si «nu damu peste fiintia romanesca !!» (3)

Adame, fiu *allu pecatului*, unde esti tu ?!

Coline, *vai*, *munti*, *piscuri*, *ape*, purtandu insemnele limbei romane, n'au sensu pentru marele archeologu : *Roesler* !!

Deco argumentulu «ex Silentio — tacerea istoriciloru din evulu mediu, repeta cu unu aeru magistratualu, consumatulu linguistu, etnografu si archeologu — nu pote avea putere convingetore pentru faptele inaintate, referitorie la romani; deco nici unu altu elementu n'aru veni in sprijinulu ipotesei nostre, in asemenea estremu cassu, ni mai remane *sufragiulu limbei*, unitu cu *elementele topografice*, spre a spune lunei, co : *religiunea*, *limb'a*, *forme de statu* si *institutiuni*, cu care se infatisedia acestu poporu, intre sut'a XIII si XIV pe pamentulu Daciei, au luat u fiintia in imperiulu *Asani-*

(1) «In dem Gesummel der rohen Horden erstarb alle Bildung, — idem ibid.»

(2) «Un grand nombre de ces colons transdanubiens refusèrent d'abandonner leur pays C'est ainsi qu'ils ont traversé dix-sept cents ans, perpétuant au milieu de barbares de toutes races les restes d'une vieille civilisation, une langue fille de la langue latine, et un physionomie souvent noble et belle qui rappelle le type des races italiques. Am Thierry. Atila, 236».

(3) «Bei genaurem zusehen, stossen wir auf die Thatsache, dass uns jede Geschichte des romänischen volkes im norden der Donau vom dritten, bis zum dreizehnten Jahrhundert fehlt, wir fragen nach dem romänischen Volke, und finden es nicht, wenigstens da nicht wo mann es zweifellos annahm. Roesler. — Romanische studien, p. 66».

loru, si fu'ra (fuere) introduse mai in urma, prin coloni'a romana, venita din acele parti in terile dunarene, primindu aci *mostenirea Comaniloru*. (1)

Cu unu cuventu : sistem'a de argumentatiune se transpune pe teremulu *limbisticu* si *topograficu*; prin ajutoriulu acestoru doue puternice elemente, Roesler credea a fi demonstratu : co,

a). *Religiunea* si *limb'a*, *form'a de statu* si *institutiumi*, suntu importate din terr'a fratiloru *Asani*,

b). Prin rezultatele *limbistice* si *topografice*, faptulu *imigratiunei*, urmate in *sut'a XIII*, remane bine constatatu; co :

c). Romanii reintorsi din Daci'a aureliana la vechile caminuri, au primitu aci *mostenirea Cumaniloru*.

Respunsulu d^{lui} Iung, la acestu nou fellu de argumentatiune, incepe prin a inlatura *elementulu limbisticu*, ca fora valore in causa. « Von durchschlagenden gewichte scheint «mir dieses momment (Sprache) nicht zu sein, wenn ich die Aeuserungen unserer «berumteten sprachgelehrten vergleiche) de ore-ce nici *Sulzer* nici *Engel*, de si cunoscutori de limb'a romana, si adversari ai continuitatii in cestiune, nu s'au intemeiatu pe acestu elementu, precumu nici partinitorii acelei continuitati, anume : *Schafarik*, *Kopitar*, *Miklosich*, n'au simtitu neaperata trebuintia de sprijinulu filologiei. (2)

De cum-va nu este ua trista ironia in tota sciuti'a lui *Roesler*, despre limb'a si istori'a romaniloru, apoi de securu numai consciintia de ceia-ce afirma si sustine, nu pote se fie !

Ca se nu fiu in defectiune, voiu incerca se resumu in pucine cuvinte reflexiunile ce ni se impun. — Urmarindu pasu cu pasu desvoltarile acumulate in cartea reposatului *Roesler*, si puindu-le facia in facia, vomu constata fora dificultate, co tote deducitiunile selle cadu sub greutatea unoru fapte recunoscute de d^{sea}, fora cea mai mica reserva.

Unulu d'in'acelle fapte, sta in strinsa legatura cu meritulu cestiunei—asa dicendu.

Se afirma in cartea invetiatiului profesore «Romanische studien», cumco *romanii* d'in *Maramuresiu*, s'au fostu retrasu in *Moldov'a* si *Bucovin'a* cu multu mai inainte de *sut'a XIII*; co acelle tierri erau sub domni'a romanesca avendu si ua populatiune de *Comani* si *Peucini*. (3)

(1) «Religion und Sprache, Staat und Verfassung welche die Rumänen im dreizehnten und vier-zenter Jahrhundert bereits fertig ausgebildet zeigen, konten nicht in aller stille in Siebenbürgen erwachsen Sie müssen ihre Entstehung im Süden der Donau genommen haben; von daher brachte «sie das allmählig auswandernde Volk nach der Walachei, wo es die Erbschaft der Kumanen antrat « — Der walachisch-bulgarische Staat, die Schopfung der Walachen bruder Asan und Peter, war gewissermassen die Mutterzelle aus welcher die neue Staatsbildung erwuchs, idem ibidem.»

(2) Vor *Roesler* zwar, aber trotz *Sulzer* und *Engel* die sie kanten, haben *Kopitar* (Wiener Jahrb. d. Lit. Bd. 46), *Schafarik* (slav. Altestu II, 199 ff) *Miklosich* (Slav. ellemente im Rumänischen, „ohne Bedenken, theilweise sogar direct gegen die Ansicht jener, die meinung von der Continuitat „der Rumänen im Siebenbürgen w. w. getheilt, oder durch ihre sonstigen Ausführungen nicht auf „sprachliche argumente gestutzt. — Anfange der Rumänen p. 63. „

(3) „Als das zweite Hauptelement der moldavischen Bevölkerung in jener so wenig lichtvollen vor-zeit der Rumänischen Herrschaft, haben wir die Rumänen genannt, p. 328. „

Se mai sustine co, romanii reintorsi in vechea patrie, au primitu mostenirea Comaniloru. Istori'a scrisa de contrarii nostri, nu face mentiune despre ua lupta urmata intre *Romanii* mostenitori si *Comanii* mosteniti.

Dupo versiunea confirmata de istor: *Nestor*, impartasita de *Resloer* si reproducuta in studielle selle (totu la pagina 328), Comanii in urm'a lupteloru cu ducele rusescu (1061) si cu bizantinii dela Helas (1062—64), petrundu la 1065 in *Moldov'a*, la 1071 in *Transilvani'a nordica*, si *Biorea*; aci contopiti cu fratii loru: *Peucini* si *Ausoni* (defiguratu prin contractiune in *Uzi*) — unu tribu nobilu alu *Peuciniloru*, — constituiescu statulu *Cumanu* (in 'anale magiare), *Romanu* (in limb'a poporului); in annulu 1072—3 resbatu pene in anim'a *Panonei* si suutu primiti cu distinctiune la curtea regelui *Gyula*, precum au fostu primiti mai tardiu 1130 — la Stefanu II. (a se vedea studiile romane de *Roesler* p. 331).

Ni s'a spusu mai susu, co regiunea sudica a tierrei transilvane — unu vastu desertu — era accesibile numai *Cumaniloru* si *Peuciniloru*.

Espeditiunea lui *Tuhutum*, fu intempinata in tierr'a ardealului, de *Wlachiei* domniloru: *Menomoruth* si *Gellu* (Iuliu).

La 1224 se inlocuiescu numelle de *Peucini* prin cellu de *Biseni* conservatu in donatiunile magiare pentru: *Silvania Bissenorum*.

Ce resulta din tote aceste?

Reesse dupo noi, cá faptu positivu, co acea regiune nordica, despre care ne-a intretinutu *Roesler*, era impoporata cu *romani*, coci *Romanii* suntu cei cari in sut'a VI si VII, au invadatu teritoriulu *Ruteniloru* d'in doue parti, unii venindu de pe litoralulu *Dunarii*, altii d'in muntii *Carpatiloru*. («Von zwei Seiten drang das Volk der Romanen in den Sudosten des rutenischen territoriums ein, von südlichen Donauufer her und vom Karpatengebirge aus. idem ibid. p. 327.»)

Comanii — dice-se-va — au fostu *mongoli*, *turci*, *magiari*, — judecandu cu anim'a si mintea D^{-lui} *Hunfalvy* — dupa Glosariulu limbei *mongole*, publicatu de *Klaporth*, in memorielle despre Asi'a: «Memoires relatif a l'Asie.»

De si nu pote fi indiferentu pentru sciintia, si in parte pentru romani, a se lumina si a se resolve cu unu momentu mai nainte, ua problema de atât'a importantia istorica, (care ne-a preocupatu si in disertatiunea istorico-critica: despre origienele romaniloru, tiparita in Timisora, capitala Banatului la 1857), nu credemu cu tote acestea, co ne pote fi permisu se intramu si aici, in amenuntele cestiunei, ne vomu margini prin urmare, a pune de asta data numai câte-va fapte, in legatura cu subiectulu controversel.

Cumanii, frati cu *Piceni* sèu *Biseni*, frati cu *Ausoni* (contrasu in *Uzi*) — unu tribu nobilu alu *Peuciniloru*, apartinu, precumu se afirma, la aceiasi tulpina. *Tomaschek* crede a recunosce in *Bisenii* (traciei) pe *Cutio-vlachiei* sèu *Tintiriarii* de astadi.

Limb'a Ausona era in usu la curtea lui *Atila*, ceea ce ne dá dreptulu a presupune, co intre populatiunele *Panonei*, va fi fostu unu poporu care vorbia acea limba.

In desertu se resucesce *Roesler*; fora folosu tota truda eroica pusa in serviciulu unei cause ingrate; prin desnaturarea la care tinde sucit'a d-salle interpretatiune,

nu numai co se pune in neplacuta contradicere cu naratiunea lui «*Priscus*», déro voidu a se feri de *Scyll'a*, isbesce in *Carybd'a*, cu alte cuvinte : cade d'in *putiu in apa*— dissa romanului.

A ni se dice, co acea *limba romana (ausona)*, vorbita la nordulu Dunarei—precum afirma insusi Roesler — se intrebuintia numai in relatiuni internationale, cu Curtea imperiului romanu, éro nici de cumu la unu poporu romanu d'in *Panonia*; (1) este : pro 1° a se recunoscce co *limb'a ausona*, fiind *romana*, poporul *Auson*, unu tribu nobile allu poporului *Picenu-Bisenu*, urmá se fia romanu; 2° co la *nordulu dunarei*, fiindu in usu acea *limba Ausona*, *Comanii* veniti d'in acele párti, frati cu *Piceni* si *Ausonii*, n'au potutu fi de cátu románi; 3° este a se ignorá co, *limb'a diplomatica era latin'a gramaticala* éro nu *Auson'a rustica*; 4° a se ignor'a co, *Ulfil'a*, facendu'si apostolatulu si in *Panoni'a*, oficiá in *limb'a latina*, neaperatu pentru unu poporu *Ausonu*, care vorbia si intiellegeá acea *limba*.

Byzantinii numescu *Cumani*, pe *Ausoni* ca si pe *Peucini* sau *Pacinacite*; *Russii* le dicu *Polovczy* (de dupo armatur'a principala adeca «*Arculu*», recunoscendu in ei buni *arcasi*), *germanii* asemenându-i cu *Celto-Galii*, le au datu numele genericu de : *Waloen* sau *faloni*, congeneri cu *wali* si *walahi*.

In sut'a XI, *Regiunea* de la *Oltu* pene in *Prutu*, se numea *Comani'a*; in a XIII suta si pene in a XV^a, *Cronicele Hungariei* prefacu numele de *Comani* in *Philistari* si *Iasiges*, identice intre sine, denotandu pe *Arcasu*; *Ijasz* magyar, d'in care s'a formatu latinisatulu «*Iasiges*», semnifica in *limb'a magiara*, ceea ce latinulu intiellege prin *Philostari*, si rusulu prin *Polovczy*: «*Arcasu*».

Populatiunea celloru doue districte haiducesci (*Haydu Varosok*) d'in *Hungaria*, cunnoscute subt nume de : *Cunok* si *Iaszok* séu *Kunsag*, vorbia pene la 1815 *limb'a romana* in senulu familiei, de si asediata in mediulu magiarismului, era de aproape surveghiata, nu cumva se redevina *pagana = romana ortodossa*.

Invetiatulu filologu *Millenhoffer*, afirma co, prin ajutoriulu filologiei analitice se inlatura credintia retacita despre *mongolismulu scytiloru*; subt acestu nume genericu, figurau la *Byzantini* tote poporele *latine* de pe malulu stângu alu Dunarei, aplicandulu ecuale : la *Daci*, *Comani*, *Peucini*, *Biseni*, *Ausoni* si *Vlahi*.

De aceiasi categoria este si *mongolismulu*, *turcismulu* sau *magiarismulu Comaniloru*; *alfabetulu persicu-cumanu* si *latinu* (descoperitu la 1303 si daruitu bibliotecei d'in Venetia, de Petrarcha), la care facu alusiune *Roesler* si *Hunfalvy*, nu serve de cátu a largi orizontulu *halucinatiuniloru*.

De ce se fie ei mai corecti de cátu acei vechi scriitori, cari credeau co *Moldova* este in *Asi'a*, si co *Pacinatii* venindu d'in regiunile *Moldovei*, veneau d'in *Asi'a*, precum ni spune *Moratory* si *Thunmanu* !

Se pretinde co *Rawlinson*, *Grimm*, *Schuller*, atátu de maltratatu fora cuvent, in cartea lui *Roesler* pag. 325 nota 3,—si *Becker*, suntu victime alle lui *Iornandes*, prin opiniunile despre *germanismulu Geto-Daciloru*.

(1) («Die kenntnis der romischen sprache wie sie sich im norden der Donau fand, beziet Priscos „allein auf jenen verkehr mit den Romern des Romischen Reiches — p. 73»).

Nu voru fi óre *Roesler* si *Hunfalvy*, *victimelle* unui zelu prea *essageratu* ?

In totu casulu, *essageratiunea* ni-a facutu cá totu-d'a-una, cele mai bune servicie. *Confusiunea*, *Uluirea* si *contradictiunile* : nefastele veri carui zelu desperatu, ni-au venitu si de asta data in ajutoriu.

Preceptele limbistice au calauzitu asia de bine pe *Roesler* (a se vedé *promisiunea* data la pag. 9) in câtu l'au : ussu in perfectu accordu cu vederile lui *Sultzer*, si pe teremulu *filologiei comparate*.

Bogati'a in sorginte, a idiomeloru romane, pentru cercetari etimologice si topografice, despre care pare a fi convinsu *Roesler*, scadiù firesce d'in momentul in care ea fu *essaminata* prin prisma *Sultzeriana*.

Deco n'amu avé autorisat'a opiniune, de la distinsulu filologu si on. colegu allu nostru : D^{nu} *Hasdeu*, despre cunnoscintiele etimologice ale D^{lui} *Roesler*, aru fi de ajunsu restrinsulu vocabulariu de *cuvente* si *nume romanesce* — imprumutate de la *Neugebauer* si *Sultzer*—insirate fora sistema, in cartea studioloru romane, spre a ne convinge despre justiti'a si puterea judecatei, cuprinsa in acea docta si competente opiniune.

Diplom'a de gradatiune in sciinti'a limbei romanesce, conferita cu multa prodigalitate de D^{nu} *Iung*, fora distinctiune, lui *Sultzer*, *Roesler*, *Engel*, *Kopitar*, *Miklosich*, pussa in fati'a probeloru infintiate de acesti corifei, despre profundele cunnoscintie limbistice, pare a fi mai multu ua ingenioasa ironie, séu pote si ua meritata corectiune; in nici unu casu, ua asemenea darnicie discretionara — fiindu ea serioasa—nu va fi in stare se alteredie convictiunile nostre, pentru care avemu unu criteriu preluminatu, chiaru in operile dumnealoru, de resortulu limbisticu si onomatologicu, nea indemnatu inse, a-i consacra si in acesta parte, unu momentu de atentiune.

Elocuenti'a demonstratiunei, va decurge d'in simpla expunere a vocabulariului in cuestiune.

Distinsulu profesore *Schmiedl*—unulu d'in cei trei *periegeti* germani, publicandu in annulu 1863, rezultatele cercetariloru archeologice, intreprinse in tierr'a *biorei* si a *transilvaniei*, ne da, dreptu sintesa, urmatoriulu verdictu : «*Celle mai insemnate numiri de munti, localitati, campii si vai, in Transilvani'a si Biorea, fiindu numai romanesce, dovedescu vechimea romaniloru in aceste terri*»(1) — (a se vedé articolulu muntii *Biorei* p. 116 in *Iung* : *Romanii si romani* pag. 284).

Acésta ponderosa afirmatiune, bine apreciata in cartea D^{lui} *Iung*, si intemeiata pe monumente topografice, n'a incuietatu de locu pe *Roesler*, replic'a sea gasesce, co nu potu fi suficiente câte-va apelative, cum suntu d. e. *campu*, *munte*, *fontana*, *pétra*, *valle*, etc. pentru tesa continuitatei, sprijinita de *Schmiedl*.

In idea lui *Roesler*, presupus'a opulentia in nume topografice romanesce, individualisate, se reducu la minimum, in fati'a unui procedimentu analiticu ; slavismulu numeloru de munti si localitati, credintie romanesce, devine la prim'a cercetare, ua realitate strivitoare pentru partinitorii vechimei romane, pe pamentulu *Biorei* séu si

(1) Dass die Romanen, Siebenburgen vor den magyaren bevohnten, beveist schon der umstand pss die meisten Landschaften, und Berge nur romanische namen führen.

al *transilvaniei*, de ore ce, form'a si fondulu numeloru : *Vervu, Vertopu, Poiana, matura, iezere, izvoru, pestere, pristopu, Stina, Dealu, Codru, Dumbrava*, facu se dispara veri ce ilusiune, invederandu-le, fora greutate, originea si proprietatea slava. (1)

Radimatu pe unu tesauru de monumente topografice, alesu, combinatu si analisatu pentru cerintiele causei, eruditulu profesore, se credea in dreptu se afirme si se confirme cunoscuta ipotesa despre emigratiunea romana in *Ardealu, Banatu si tierrele danarene*, posteriora cucerireloru magiare si colonisatiunei transilvane, prin *germani*.

Déco vechimea poporului romanu in vorbitele tierri, este faptu istoricu; déco acele pamenturi au fostu lucrate d'in secolu, numai de romani, cum nu descopere arheologia—intréba Roesler—*urmele, tipulu si geniulu limbei romanesci*, veri câtu de sporadice—in multimea numeloru de : *munti, localitati si vai*, memorate in documentele d'in sut'a XI, XII si XIII ? (2)

Spre ilustratiunea negativului, ni se dá dreptu specimenu :

I. Registrulu mansiuneloru, trecute intr'unu documentu d'in 1138 allu Monastirei *St. Margareta* de la *Demesu* (Timisu), infatiesiandu totu ce póte fi mai desfiguratu in *nume si pronume*.

Reproducemu in resumatu cuprinsulu documentului, cu tóta frumusetia pocitureri :
 «*In ultrasilvanis partibus sunt mansiones qui sal dare debent, Nomina Mansio-*
 «*num sunt : Vasas, Martin, Kinis, Besedi, Senin, Sokol, Lesen, Ginon, Tuglidi,*
 «*Both, Kosu, Hamidi, Uza, Satadi, Kulengen, Vir, Emis, Viusti, Habisa, Ellu*
 «*Vendi, Ogsan, Cesti, Orsti, Sonnig, Simeon, Vasil, Isac, Uttos, Sima.*

II. Unu tabelu de numiri (numi) pentru câte-va localitati d'in Trinsilvania si anume : *Bihar, Dées, Torda, Fogoras, Okna, Brasso, Mediasch, Banyya, Gyula, Kolos, Hatszeg, Sebeny, Enyed, Ujvar, etc.*

Acestu buchetu inodoriu si in mare parte fora colóre pronunziata, are ua insemnatate relativa, dero intr'unu sensu cu totulu contrariu tientiriloru lui Rosler.

Fie-care *poporu*, ca si fie-care *individu, cugeta* precumu *vorbesce, scrie* si *judeca* precumu *cugeta*.

Nu este datu inse fie-carui *poporu* a face cuceriri, si nici fie-carui *individu* a resturna legi si sisteme bine stabilite in scientia.

Limb'a *barbara* nu póte nici a'si *insusi*, nici a *reproduce frumusetielle Romei* si a *Greciei*, — dice marele cugetatoriu germanu : *Herder*.

Colectiunea de mai susu, atátu de alésa in *barbarismele* si *neologismelle latinitatei magiare, d'in sut'a XI—XII*, pare a fi menita se confirme prin *exemple ad-hoc*, adeverulu rostitu de acelu nemuritoru filosofu!.. *Iung* observa : co in usulu scriitoriloru ma-

(1) „Der Reichthum iudividueller topographischer namen, welche die Romanen siebenburgens „sollen verbreitet haben, beweist bei naherem Betrachte nichts gegen die Wanderungshypothesel „weil er zu weit grosserem theil aus slavischen Wortsnahmen sich zusammen setzt“ — Roesl. rom studien p. 254 Iung Rom. si rom. p. 285

(2) „Wenn die Romänen als mehrhundertjährige Einwohner das land bebaut haben, so müssen „diese Benennungen doch hie und da, die romanische sprache erkennen lassen; allein die namen „sind nicht romanisch, sie zeigen veder romanische stamme noch formen. Romanische studien 130

giari, era deformarea numelor romane prin magiarizare, si in urma prin latinizarea cellor magiarizate; cuventu pentru care devenise atât de renumita latinitatea magiara («*Der magiarisirte romanische name wurde dann erst noch latinisirt.... und das magiarische Latein ist ja berühmt-Romanen et Romanen p. 302 nota 1.*»)

Totu ce in aparentia avé ua infatisiare mai poaita, mai indepartata de geniulu limbei romanesci, (prin sistema de magiarizare), a fostu adunatu—precumu vedemu—cu sollicitudine, Studiu si prin Calculu; in acestu punctu, meritulu si zelulu unui spiritu prevenitu, este necontestabile.

Déco cu tote acestea, stimulat'a nesuintia nu 'si pote produce doritul efectu, séu déco rezultatele unui criteriu etimologicu voru face a se intreveđe cugetulu ostile, care a predominatu in «*studiele romane*» — «*Romanische Studien*» —, constatându ua absoluta necunnoscintia de limb'a romana, urmarea cea mai firésca va fi pentru sectarii erezielor *Roesleriane*, a se reintórce la adeveratele principii limbistice, istorice si etnografice, dupo care numai, se pote judecă *genes'a*, limb'a si *vechimea unui poporu*.

Usiurinti'a ca si ignorantia face a se alterá veritatea istorica si a scadá meritulu istoriei, la valoarea unui pamfletu — ne spune renumitul istoricu *Cantu*.

Elementele limbistice, despre care diceamu, in prim'a parte a recensiuinei, co suntu chemate se verifice tote datele statistice, istorice si onomatologice, nu se compunu d'in câte-va cuvinte isolate, deformate, séu si de ua provenintia ecuvoca, precumu pare a fi intielesu atât *Neugebauer* câtu si decedatul profesore *Roesler*.

Cându ne adresamu la criteriulu limbei, cata se avemu perfecta si profunda cunnoscintia despre *geniulu*, *istori'a* si *particularitatile ei*.

Ce gasimu óre ca *sciintia si cunnoscintia de limb'a romana*, fie la *Roesler*, fie la *Sultzzer*, *Engel*, *Miklosich*, *Kopitar*, *Schuller*, *Teutsch*, etc., spre a ne invoi cu expansiunile onor. d^{lui} *Iung*, la adresa somitatiloru selle linguistice ?

Admite-va eruditulu *autore* allu clasicei opere «*Románii si Romanii*» impreuna cu noi,—cumu co profan'a sintesa sustienuta de criticulu *Sultzzer*, nu póte avé unu temeiu in sciinti'a istorica, entografica, limbistica, fisiologica si ematologica, cându ea tinde, fora cellu mai micu discernementu, a stabili *identitatea etnica*, *intre románi* si *slavi*, prin ua presupusa *identitate in moravuri*, *datine*, *credintie*, *cultu*, *dispositiuni*, *caracteru* si *limba* (1).

Póte fi de ajunsu pentru conclusiuni etnografice, a se dice, puru si simplu: co elementele Albanese in limb'a româna, facu a se recunnosce originea illyrica a idiomului Dacicu, mai alesu fiindu sciutu co filiatuinea Traco-ilyrica, prin urmare si cea Daco-Albanesa este controversata ?! (a se vedé *Fr. Müller* si *A. Gutschmidt*, in *Iung* p. 243).

Acestu laconismu prin care se distinge si *Miklosich* si *Kopitar*, ne face se intielegemu in sensu cu totulu inversu, motivele pentru care s'a inlaturatu concursulu filologiei.

(1) «Die Walachen sind den slaven in der Tracht, Kost, religion und Profangebräuchen, Tanzen, Musik, Gémitscharakter, jasogar drei achtheilen der sprache, selbst Volkomen gleich, mithin caller Vermuthung nach, ein slavischer stamm etc.» — a se vedé in *Iung* Anfange der Romanen pag. 76.

Cunoscinti'a de limba româna vrea se dica la *Neugebauer*, derivatiunea substantivului : *mâru* (lat. *Malum*), d'in grecesculu «*Μηλον*»?... Pote fi corecta deducerea cuvântului «*Stare*» (zustand), de la grecesculu «*Statimon*», si «*Statornicu*» (: *bestandig*) de la ruténulu «*Stateczny*», cându unulu isi are form'a si radecin'a in infinitivulu verbului latinu «*sto, -as, -are,*» si altulu in substantivulu «*Sator-is*»?... De ce se fia imprumutatu românesculu : «*Oçetu*» séu «*Acetu*», de la ruténulu «*Ozet*» si nu de la latinulu «*Acetum*»? Ce are a face substantivulu nostru «*Resplătire*» (compusu d'in prepositiunea «*re*» si infinitivulu *plătire*.) identicu in forma si semnificatiune archaicului latinescu «*plata*» «*Et eandem platam ferre deberet. Rustici sunt credendi usque ad septem solidos platae*». Citimu in Glosariulu *Ducange!* «*Osia*» românésca deriva dupo *Neugebauer*, de la ruténulu «*Os*» éro nu de la latinulu «*Axis, is*», si «*lopata*» româna de la rutenesc'a «*lopata*», de si urmă se cunósca D-sa ca filologu consumatu (?) cà nu póte fi de câtu ua deformatiune din latinesc'a «*Palla*», cu care vechii plugari romani 'si venturau grînele — «*frumenta in aria palla ventilatur*»; se recunósca si identitatea substantivului nostru cu latinesculu *batiolum*, si grecesculu *λοπάς, λοπάδος!*

Ce mai remâne de disu asupra legiloru de etimologia, illustrate prin susu espusele specimene, reproduse d'in celebr'a carte a decedatului *Roesler*? Pe temeiulu cărei analise filologice se atribue provenintia *slavina* si *magiara*, substantiveloru nóstre : «*Is-voru, Is-bucu* (d'in care s'a formatu *Ier-puc*), *Virtosu* si *Virtopu*? — Prin tipu si *geniu*, prin *forma* si *fondu*, nationalitatea loru *latino-romana*, este de ua evidéntia mai pre susu de veri-ce contestatiune posibilé.

Cine nu vede in *Is-voru* (sorginte), ua compositiune formata d'in prepositiunea : *ex, es*, si subst. lat. *Vorax, =is* (*Quae Charybdis tam vorax tot res, tam cito absorbere potuisset. — Qui vorat multa absumens*), séu si d'in aceiasi prepos. «*Ex*» si verbulu : *Volo-as-are*; ori : *E-volvo-is, -volutum* (*Hinc evolvere se dicuntur flumina decurentia — Danubius sex fluminibus in Pontum evolvens. — Lacrimae volvuntur inanes. h. e. cadunt, decurunt ab oculis*).

Is-bucu (ausbruch, ausbrechen in worte==vociferatiune) cu derivatele : *esbucnire* (analogu latinescului *Espugnare*), *Buciumare*, denotandu *eruptiune, sunetu violente*, — departatu cu totulu de slaviniu : «*vis-tup,*» *vis-tuplenie, vi-padanie*, — se vede curatu si limpede, cà este formatu d'in prep. *Is, es*, si subst. lat. *Buca-ae==Bucula, Bucina* «quasi vocina : bucas rumpere, imflare, — *bus-um-flare*—de superbis dicitur idem de iratis», prin urmare nu pote fi de câtu proprietate vechia latina, conservata in roman'a rustica !

Pote fi ceva mai romanescu de câtu «*Eidere*» avându'si prototipulu in latin'a «*Hedera-æ, séu Eidera?*»

Glossariulu *Ducange*, ni spune cà, in latin'a gramaticala ca si in român'a rustica, «*Eidera*» este ua specia de érba pururea inverdita «*Herba perpetuo virens, quae cum per se stare non possit, arboribus et muris adherat*»; acestei cualitài se va fi datorindu pote si formatiunea substantiveloru române : *Endiu* si *Edietura!*

Stîna séu *stâna*, in ambele forme se vede tipulu si geniulu latinu, identicu cu gre-

cesculu «στειν», derivatu d'in latinulu *stabulum, staulu, stelatus*, (qui in *stallo merces exponit*), avendu'si radecina in verbulu : *sto-as-are*, de unde : *stantia, distantia, stana, sta-na-tiune* etc.

Virtosu = *virtopu*, identice intre elle, semnificându câte doue acceptatiuni : *tarie, virtos-ia, virtute, putere, soliditate, energia*, formate fiindu d'in substantivulu latinu «*Virtus*».

Dealu (vale), «lat. : *clinus=clinnu, declinu, in-clinu*» pote fi altu ceva de câtu opositulu *vallei*?... Pe ce s'aru intemeia paternitatea'i slava?

Atâtu *Poëna* (Ebene) lat. *Polinum* si *polina*, cât si *plaiulu* romanescu, d'in lat. *plaga, plaia, planum* = *câmpia (eclesiam fecerunt in P aia montis)*, sunt proprietăți curatu române, conservate in forma arhaica.

Codru—Coduru, lat. *codetum (grandis et densa silva)*, séu dupe «*Jestu*» : *ager in quo virgulta nascuntur ad caudorum equinarum similitudinem*, ital. «*Codrione*», denotându acellasi lucru, avendu aceiasi radecina in substantivulu sanscrito-grecescu : *Dris=lemnu (Driades=dinele padurei=nymphae silvarum praesides a «Dris» arbor et speciatim quercus (ceru);*» si compusu fiindu d'in acestu subst. «*Dris*» si pre, fissulu «*Co*», cata se fia curata proprietate romana. Nume proprii *Codrus* (poetae malus, tempore Domitiani, et filii melanchtonii), *Codrescu*, si cualificativele : *Codurénu, Codurénu*, intarescu si mai multu originea romana si archaismulu substantivului nostru.

Măgura, măgurele=inaltime, proemiaentia, locu de adapostu, identicu cu «*sinus megarensis, séu megarus* d'in *Sicilia*; cu suburbi'a *Megara* d'in vechea *Carthagine*, situata pe ua inaltime!.. Semnificatiunea de «*catunu*», ce i se dá si in vechime (*Megaram enim Poenorum lingua villam dicit*), conservarea'i nealterata in tote provinciele române, si numai in limb'a româna, ca nume propriu pentru «*catune, locuri inaltiate si comune*», ne spunu tote intr'ua unir'o unire, care pote fi nationalitatea acestui substantivu, vechiu la poporulu nostru ca si fiinti'a lui, in Daci'a strebuna.

Dumbrava, lat. *Dumus=spinu, (hecke)*, atâtu prin radecina-i «*Dum*» de lat. *Dumus*, cât si prin identitatea colectivului latinu «*Dumetum*», cu colectivele române : *prunetu, fagetu, bradetu, spinetu*, prin asemenarea : «*Rugului* ca *spinetu*, cu latinesculu *Rubus*—specia de *Dumbrava*,» precum si allu «*gardului*» românescu, cu «*carduus*» latinu,—aceiasi specia de spinu,—se invederéza originea romano-rustica.

Diformatiunea numeloru de «*mansiuni*» d'in espusulu registru, este unulu d'in celle multe essemple, cu raportu la latinitatea vulgara d'in sut'a XI—XIII, pe cari le intempina cititoriulu in documentele Hungariei, in annnalele Byzantine, in cronicelile polone, si in lessicografielile germane.

Acea pecatósă sistema devenise in evulu-mediu, ua necesitate generalisata; efectele ei desastróse se resimtu pene astadi, si noi vedemu cu parere de reu, cà singularulu modu byzantinulu de a reproduce mai allesu nume proprie române : de *familie, localitati, munti, plaiuri, văi, riuri, sate, catune*, se conserva in dillele nostre, cu ua traditionala pietate, la *geografi, arcehologii, statisticii, etnografi* si *lexicografi germani, slavi, magiari*.

Oper'a D^{lui} Iung : „*Romanii* si *Românii*“ pune in evidentiã vechiulu usu de re-

productionne, printr'unu registru bogatu de nomenclaturi deformato, neaperatu spre a ne face se intiellegemu si mai bine, câtu de greu era pentru limbile barbare a traduce frumusetile classicitatii latine; acellu preciosu registru ne presinta numele: *Adrianopolis* defiguratu in *Odrin*; *Plotinopolis* in *Plovdin*; *Ostapus*, in *stipi=scupi=skopje*; *Naisus*, in *Nig*; *Tiberiopolis*, in *Barna* sèu *Varna*; *Savaria*, in *Stein am anger*; *Bononia*, in *Badenburg*; *Scarantia*, in *Oedenburg*; romanesculu *Selbacelu* (lat. *silvaticus*) in *szilvàs-hely* (magiarisatu); *Sorginti* (nume datu de tierranii români, *Cascadei de la Meedia*), deformata in *Swerdin*; *Fagetu* (in Banatu) in *Foesad*; riulu *Margus* deformatu in *Morava*, *Utus* in *Vid*, *Oescus* in *Isker*, *Nero* in *Nirotiwa*; laculu *Pilso*, confundatu cu *Pleso*; statiunea romana *Scarantia*, pocitu in *Scharanz Constantia*, in *Kostinitz* !!

Post-au scutite *Italia*, *Galia*, *Ispania*, pe terêmulu limbisticu, de alteratiunile barbarismului distrugatoriu? Vandalismulu *Gotiloru* si alu *Longobardiloru*, nu se re-simte pene astadi chiaru in limb'a Italiei nume?

Francii si *Normanii*, lasat'au sau nu, urmele selbaticiei, in idiomele *Gallo-romane*? Viueti'a *Gotica* si *Araba*, pe tiermuri *Ebrului*, influentiat'au asupra Ispaniei?

Prin schimburi si imprumuturi reciproce, d'in timpulu convietuirii, multe d'in insusirile limbei si alte particularitati alle soiurilor *germane*, au trecut la semintiele *Slavine*, si vice-versa. In epocela mai recente, prin efectulu lupteloru de selectiune, urmate intre aceste doue popore limitrofe, si pote chiaru congenere pene la unu punctu ore care, vedemu cã, *Bovusii* si *Slavii* d'in *Lausitz*, in unire cu multimea de *Boemi* si *Sloveni*, au alteratu in modu simtitoriu fondulu limbei germane; fiindu astu-felu, intrebãmu: pentru ce nu se dice despre limb'a *franco-gala, itala, spaniola, portugesa*, si anco cu mai multu cuventu, despre cea *germana* si *slavina*, cã este unu amestecu d'in elemente eterogene, paritetice? Acesta intrebare urma se se impuna virtualmente D^{or} *Miklosich, Schaffarich, Iericeck, Schmidt, Roesler, Hunfalvy* !!!

Se vedemu pene la ce punctu argumentatiunile speciose alle profesorului *Roesler*, intemeiate de asta data pe elemente topografice, coprinse in vorbitulu registru, potu avea reusita in fati'a criteriului archeologic?!

Nu incãpe indoiala, cã in mare parte, tote acelle nume de *mansiuni* si *localitati*, suntu deformato pene la necunoscutu, dar inse luãndu-se de basa faptulu posesiuniã romãne, si in speciale acea seria de nume *proprie* mai pucinu alterate, cum suntu d. e. *Simion, Martin, Isak, Sima*, usitate la romãni ardeleni, credemu cã fora a pecatui, fia prin escesu de zelu, fia prin abatere de la principiela limbistice (reservãndu mai allesu pe sém'a autoritatiloru nostre filologice, cuvântulu d'in urma), amu fi in drep-tulu nostru se le revendicãmu nationalitatea romãna, cu atãtu mai multu, cu câtu in-susi *Iung* declara cã, judecãndu dupo numirile slave de localitati, formate d'in ape-lative, nu potu fi atribuite *slavismului*. (1)

Subt pocit'a forma magiario-latina de: *Vosas* «*Kinis, Bessedi, Sokol, Lessen Ginon, Tuglidi, Both, Kosu, Satadi, Uzi, Vir, Ellu, Vandì, Ogsanu*, se nu fia

(1) «Die nomenclatur dieser urkunde ist auf den ersten Blick als nicht slavisch zu erkennen, da eben slavische Ortsnamen im laufe der Jahrhunderte den wenigsten modificationen unterliegen etc. 302.»

ore ascunsu fondulu romanescului; *Vesescu* séu si *Vesesiu*; *Cainenî*, *Bessenî* (*Birsîn*; = *Bissenî* = *Bessi*-quos *Odryse* accolebant, Hebrum fundentes etc.) *Secula* séu *Sacula* = *Saculeni*; *Ellie* (*Ellu*); *Ghina*; *Boteni* = *Botu-Sani* = Boteanu; *Obitia* séu *Tapisa* si *Tabisa* (*Habisa*); *Vieru*, *Viranu* = (*Vir*); *Oceanu* = *Bocceanu* = *focceanu* (*Ogsan*), derivatu d'in *Bucca*=*Bucceanu*, identicu cu *Bucca* (de *Cataro*); *Orestia* (*Orsti*) identicu cu opidulu : *Oreus*, *Oricum*, *Oriza*, *Orestis* (adrianopole) «in «mediteraneis Eluma in Epiri finibus Orestis ubi Celetrum in lacus peninsula maritima et mediteranea... nec longe remota Antipatria in fanibus angustis sita et Cordria in Penestrarum finibus Uscana» etc. cetim in Geografia anticua : *Cellarii* — *Uituzu* (*Uttas*), *Tegulet*=*Tiegletu* (lat. *Tegula*); *Usiu*-*Usonia*-*Ausonia* (*Uza*), derivatiune ca si *Moti* (*Transilvaniei*) d'in *Munteni*, séu ca numele *Pahontiloru* russesci, d'in *Po-hodi*=*Po-hoti*; *Satu-Satutiu*= (*Statudi*) etc.

Trecându la seri'a de nume urbane, descoperimu in maghiarisatulu «*Deès*» unu conume vechiu istoricu, românu, allu familiei *Desiu*, cellu care a scapatu de morte sigura pe incalcatoriulu Rege *Carlu Robertu*, in retragerea sea d'in muntii Romaniei, batutu, strimtoratu si urmaritu de ostea româna! *Bihorea* mai corectu *Bioré*, compus d'in radecin'a *Bi* si substantivulu : *Os-oris*, ca si *Di-ori*, semnificându doue *precipitii* (it. *precipizo* fr. *précipice*=*guri-cavitati*) formate intre doui munti apropiati.

Turda, totu ce pote fi mai archaicu, mai romanescu: latinitatea intiellege prin *Turda* séu *Turdus*, unu genu de pesce avendu colorea *Sturdiului* seu *Strutiului*: «Genus piscis a colore Turdi avis nemen habet, — dice Varo» —, mai intiellege si ua populatiune d'in Spania, venatore de *Sturdi-Struti*, cunoscuta subt nume de *Turdii* si *Turditanii*: «*Turdi*, *Turduli*, *Turditani* populi ispaniae significare potest eos, qui Turdos vendunt» — ne spune *Piautus*!

Cine nu vede in : *fagar-asiu*, ua derivatiune d'in substantivulu «*fagu*», soiu de arbore; sinonimele *faga-riu*, *fagetu*, suntu de aceiasi provenintia.

Ocna=*Ocnecea*=*D'ocnecea* (in Banat); in mineralogia «*Saline*»; românu dice : *Ocna de sare*, *munti de auru*, *mina* séu *ruda de argintu*, *stratu de carbuni*, *baia de arama*, *Ruda de feru*, *putiuri de Rasina*, *ochiuri de pecura*; cavitata suterana, care conduce pe minari in sênulu pamentului, avendu form'a unui *Ochiu* (*Oculus*), a datu nascere cualificativului *Ocna*.

Brassiovu, *Brassou* (*Brasso*), pare identicu séu cellu pucinu apropiatu in asemnare cu vechea *Barsovia*, *Bersavia*.

Mediesu — ad *Mediam* — «*Me-?-dia* (in Banatu), isi are prototipulu romanu in archaiculu «*Media*».

Orestia, ne reamintese numele *Adrianopolei*, d'in vechime, cunoscuta pe timpul *Macedonianului Filipu* subt nume de : «*Orestias*».

Abrudu, magiar : *Abrudbánya*, este vechiulu *Alburnus*!

Sabinu deformatu in *Sibiu*, metamorfisatu in *Cibiniu*, *Zibiniu*, *Scybinium*, *Chybinium*, a datu multu de lucru si mai multu de eugetatu, cartografului *Roesler*, facându-lu se recalesca pené si anticuariulu baladeloru *Slavine*, spre a deguisa intr'unu modu mai civile, subtilitâtile casuistice, subt a câroru scutu avea se i se demonstre

genezea Slavina, salvându aparentielle; la rondulu nostru, suppunemu nepartîtoriu-lui criteriu archeologicu, convictiunea ce ni-am formatu, si parerea ce venimu a emite despre originea si proveninti'a unui nume, de importantia chiar pentru tesa continutătii, nu numai prin *Munti* si *Câmpii* deschise, dar si prin *Cetăti*.

Celebrulu archeologu *M. I. Ackner*, condamna in prefaci'a operei sale: «*Die colonien und militärischen Standlager der Römer in Dacien, im heutgigen Siebenburgen* —> lips'a de consciintia si bun'a credintia la Cartografiä Transilvaniei, in reproducerea numelor de localitătii: «*Da in den meisten karten von siebenburgen die Ortsbenennungen selten koreckt geschriben wurden, so ist es nicht zu verwundern dass die Ortsnamen von ausländischen gelerten nicht besser, oft so verfällscht wieder gegeben wurden, dass mann nicht weist velchen ort sie haben bezeichnen wollen.*» etc.

Spre a purcede cu mai multa circumspectiune, va fi bine a se lua de base, miculu riuletiu *Omonimu*, care sierpuesce la polelle *cetătii*, si se perde in senulu *Oltului*.

Dupe tote probabilitătile, acestu nume cata se fia forte vechiu in Daci'a traiana.

Care pote fi proveninti'a lui?

Intrebarea se impune cugetării, se recomanda attentiunei, d'in punctulu de vedere allu *sciintiei* si allu *vechimei*.

Pretinde-se, că ar fi ua contractiune d'in germanulu «*Sibin-Bach*», (*riuletiulu Sabinului*); acesta presupunere séu acceptatiune nu respunde la intrebarea pussa, de ore ce ellu se marginesce a ne da ua simpla traductiune.

Se recunosece că numelle: *Cibinu*, metamorfosatü mai apoi in «*Villa Hermani* = *Hermanstadt*, a fostu datu cetătii de catra chiar coloni'a germana, venita d'in regiunile *Flandrei* «*Dieser Bach hat den Anlass gegeben die erste grosse ansiedlung der deutschen: «Cibin» Stadt, Cibinium, zu nennen etc. Rom. Studt. p. 123*».

In: «*Castrum*» = *Sibinu*, si in: «*Sibin* = *Bach*» numele riului «*Sabinu*» predomina ca espressioni archeologica; sinonimelle *Cibin*, *Zibinum*, *Scybinum*, *Chybinum*, se invertescu totu in giurulu *simbolicului riuletii*.

Pene la 1223, s'a conservatu acestu nume, in limb'a coloniloru d'in *Flandra* = *flamanda*;» balladele Slavine si Croate numescu pe principelle Transilvaniei, domnu allu *Sabinului*, precum afirma *S. Karadžic*, in allu seu vocabulariu, si *Miklosich*, in balladele populare slave.

In *Notitia Dignitatum* se face mentiune despre «*G. Lucius Sabinianus*» procuratorulle *Aureriei* in Daci'a vechia, anume in Transilvani'a!!

Reposatulu *Roesler*, vede proprietate *Slavina* in acestu nume archaicu.

Spre a complace contrariiloru nostri, admitemu pentru unu momentu, că «*Sabinu*» séu «*Sabinu*» n'are nici cea mai mica legatura cu numelle propriu allu poporulu «*Sabinu*», de si altcum traditiunea romana despre raptulu «*Sabineloru*», respandita peste totu pamentulu romanescu, se conserva cu santienia, aprope 2000 anni, prin legendarii «*Calusari*» (lat: *Collisali*), numai la poporulu românü; de si Sabinii erau un'a si aceiasi cu *Piceni* = *Biseni* séu *Peucite* = *Pelasgi*, cari s'au sustinutu in muntii Transilvaniei.

Paleografiele romane si bizantine, *Itinerariulu Antoninu*, *table Peutingeriane*,

Cosmografi'a lui *Ravina*, escerptele lui *Pliniu*, si *Procopiu* etc. la cari se refera *Roesler*, suntu pline de omisiuni, despre amenunte multa mai semnificative, pentru ca se ne mai surprinda *reticenti'a privitore* la modestulu *riuletiu*; de altmintre-lea «*Notitia Dignitatum* face, in acestu puntu, ua mica esceptiune, precumu s'a vedutu mai susu.

Geografulu *Ch: Cellariu* = *Smalcadensis*, amintesce in a sea *Geografia antica*, despre unu riu «*Sabis*» d'in *Syri'a* de astadi, cu apropiere de hotarele *Persiei*.

Tesea de predilectiune a d^{lui} *Iung*, vrea se scia cà, ua mare parte d'in Colonii divului *Traian*, au fostu adusa d'in *Syri'a* si *Parti'a* (Statiunele legiuniloru romane).

Bythini'a ca si *Syri'a moderna*, ca si tota *Asi'a mica*, erau, precumu sciutu este, provincii romane, figurându in vechile Cartografii, si chiaru pe timpii *Byzantiului*, subt nume de «*Romania*» (a se vede in Glosariulu *Ducange*), prin urmare intrau tote in acellu *uriasiu complexsu*, numitu : «*orbis romanus*», pusu sub auspiciile lui «*Jupiter-Urius*»!... Ce mirare déca numelle riului «*Sabis*», se va fi importatu pe pamentulu Daciei, d'inpreuna cu *dieitătile Syriei* — despre care ne intretinea scrierea D^{lui} *Iung*, — prin veteranii legionari «*Rude et Stipide donati*», redicati d'in acelle regiuni, si asediati in nou'a provincia, cucerita prin a loru barbatia ?!

Pene ni se va da ua alta solutiune mai positiva, mai convingatore, in sensulu ipotesei lui *Roesler*, noi staruimu a crede cà, proveninti'a numelui *Sabinu-Sabi-u-Sabis*, este, fora contestatiune, nu numai *romana*, dar si *archaica*, vechia la *poporulu romanu*.

Conclusiuni archeologice, de felulu celloru espuse in scrierile profesorelui *Roesler*; ua filologia abatuta de la elementarele principie etimologice, care atribue origine slavina si Magiara, celloru mai romanesci cuvinte, cum suntu de essemplu : *Sant* (lat. Sanctus), *Dumbrava*, compussu d'in lat. *Dumus* si *Umbră*; *Posada*, identicu ispaniculu : *Posada, habitatio* = *co-habitatio*, (ver. lat. possideo); *Zenta*, sut'a (100) = *Centa, du-centa, tri-centa*; *Sâmbata* lat. *Sabbatum*, evr. *Schabbath* = *quiescentia*; *Res-bellu* lat. *bellum*; *falosu* = *falnicu*, lat. *folius, folis, superbus, vanus*, ital. *folle*, elin. *φῶλα* = ornamentum galeae (Diefenbach *Celtica* pag. 152); *Spalat*, lat. *spelare, expellere*; *Sapunu* lat. *saponaru, saponis* confectores apud *Plinium*, med. l. i. c. 21: „*Sapo, vox gallica vetus*“ — „*Galico sapone caput lavabis*“; *Baie* lat. *Balnea*, magy. *Bánya* (*Acherusia palus inter Cumas et Misenum* : «*Baiae cum thermis Romanorum lacus etc. ...Sinus Baianus etc. Cellari geogr. ant.*), au pututu prea bine se puna in ispita convictiunea si bun'a credintia, chiaru si a d-lui *Iung*.

«*Slavofilii*, studiându propri'a loru topografia — observa cu multa petrunderu, onor: nostru colegu, D^{lă} Hasdeu — se voru convinge, cà mod'a, fora vre-unu amestecu directu cu elemente eterogene, pôte se instrainedie ua mare parte d'in nomenclatur'a unei tierri; *Boemia* d. e. geme subtu povara numeloru de : *Lovenbergi, Rossenbergi, Sternbergi, Riesenbergi, Lichtenbergi, Falkenstein*, etc.... fundatorii de si Cehi curati, fora nici ua picatura de sânge teutonu, cuprinsi de teuto-no-mania, au începutu de pe la annulu 1200 se'si botedie proprietătile in «*Iordanulu*» nemtiescu, precumu a firma «*Palaczky*».

Sub *Wenczeslau* I-ii (936—967), dice archeologul *Wöcel*, si celebrulu istoricu si le-

gistu slavu *Maciecowski*,—limb'a si datinelle germane intrându in favoare la Curtea regeasca diu Praga, ua parte din nobilime incepuse a-si germanisa numele de familia si de proprietati.

Punendu in cumpena *germanismulu Boemiei*, cu slavismulu *Romuniei*, rezultatulu devine strivitoriu pentru pretentiunile lui *Schaffarik, Czertkow, Lelewel, Wenelin*, etc. conchide distinsulu autore allu istoriei critice, collegulu stimatu : Hasden.

Amu reamintitu patienile *Galliei, Ispaniei, Italiei*, datorite *germanismului*; cunoscemu *neajunsule Romaniloru*, provenite de la invetiati *archeologi, etnografi, istorici si lexicografi Slavini, germani, magiari*, d'in necunosciinti'a limbei române si d'in indemnnulu *interesseloru politice*, allu *urei* si allu *egoismului* marginitu. Spre a ne petrunde si mai bine de ideile si judecat'a — in bine séu in reu, a ilustratiunei loru germane si slave : *Mommsen, Diez, Froehoffer, Kerner, Schmiedt, Fiecker, Schaffarik, Miklosich, Ieriček* etc. — nu va fi fora utilitate a se cunosce parerea celebrului istorografu magiaru, *Turocz*, despre hybridismulu limbei *magiare*, si allu pretinsiloru descendinti Arpadiani.

In oper'a sea : «*De introitu diversarum nationum in Hungariam, p. I. c. 22,*» distinsulu cronicaru, marturisesce, cum că elementele diferite si multiple, *Polone, Boeme, Armene, Saxone, Grece, Latine, Ispane, Itale, Romane, Bissene, Cumane*, înca de pe timpii regiloru *Geiza si St. Stefanu*, suntu parti constitutive si alle *limbei* si alle *genesei magiare* : (1)

Facia cu acesta positiva declaratiune, facia cu incordările febrile de a se *magiarisa* pene si *muntii, stâncele, riurile, vâile, pietrele, nisipulu mariloru si stellele cerului*, d'in *emisfer'a regatului tripartitu* — precumu dicea *Weseliny, Kosuth, Secsény* etc. spre a se da elementeloru straine, cellu pucinu ua spoitura *maghiara*; facia, in fine, cu afirmatiunea decisiva d'in partea unei autoritati literarie cumu este *Turocz*, care ne spune că limb'a *Bissena, Comana, Spaniola, romana*, cu unu cuventu *latina*, are unu insemnatu contingentu in organismulu limbei *magiare*, in acellasi raportu cu *slavii si germanii*, ne surprindu pretentiunile moderniloru invetiati *magiari*, si nu intielligemu cumu se mai pôte pune la indoiéla romanismulu cuvinteloru imprumutate de la acei straini : *Bisseni, Comani, Vlahi, Ispani, Italieni*, si conservate in *graiulu vulgului maghiaru*, de si subtu ua forma pocita ?!

Déca *Hunfalvy, Roesler*, si atâti alti campioni, aru fi bine-voitu se consulte cellu pucinu vederile unui compatriotu, aduncu cugetatoriu, despre literatur'a româna, impartasite lunei *magiare* la 1867, prin organulu cellui mai nationalu diariu d'in Clusiu, care dicea între altele, la adress'a literatiloru *maghiari* (cu magulire pentru români, si desaprobându nepasarea, spiritulu de dusmania si allu egoismulu *maghiaru*), că limb'a româna este pentru invetiati *némului ungurescu* «*Terra incognita*» faj-

(1) „Praeterea intraverunt Hungariam tam tempore regis Geyzae et S. Regis Stephani, quam diebus regum aliorum, Boemi, Poloni, Graeci, Hispani, Saraceni, Bessi, Armeni, Saxones, Thuringi, Misnenses et Rhenenses, Cumani et Latini qui diutius in regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per matrimoniorum contractus, Hungaris immixti, nobilitatem pariter et descensum sunt adepti.“

«dalommal kell kimondanom hogy a magyar nemzet tudosai a vellünk egy házban
«vegyesen lakó számra és értelmességre, a vellünk lako többi nemzetekkel egy hái szá-
«lal és hátrább nem álló roman nemzetnek nyelve és iradalma, «terra incognita» —
neaperatu semtiulu demnitatii si vocea consciintiei n'aru fi lipsitu a-i pune pe callea
adeverului si a dreptatei.

Nu ne permite restrinsulu cadru, se examinàmu, pene la ce punctu póte avea cu-
vântu D^{1a} *E. Iäckel*, cându ne spune in a sea sgomotósa scriere : «*Der germanische
Ursprung der lateinischen sprache und des romanischen volkes, nachgewieéen von.
E. P. Brestau 1830*» cà limb'a germana este temel'i'a limbei latine, si poporulu ger-
manu, progenitorelle *Pelasgiloru, Rammensiloru, Lucerniloru, Ticieniloru, Turdi-
loru, Umbriloru*, etc. déra inse, cata se relevàmu si la acestu locu, doue fapte fenom-
enale, de ua ecuala importantia, care vorbescu prin sine, si paru a voi se restorne
tóta temel'i'a unui castelu atâtu de maretiu.

Constatàmu : I-ju, cu vocabulariulu germanu in mâna, cumcà peno astadi se con-
serva in organismulu bogatei si cultei limbe germane, proprietàti curatu latine, din-
tr'ua epoca anteriora pasirei germaniloru pe pamântulu Europei, prin cuvinte de
prima necesitate, cum suntu : *Auge* lat. v. *Ocus* ; *Eber* lat. v. *Aper* ; *Sohle* lat.
Solea ; *Hornu* lat. v. *Cornu* ; *Pflanze* lat. *Planta* ; *Päbel* lat. v. *populus* ; *Volk*
lat. v. *Vulgus* ; *Eng* lat. *Angustus* ; *Sicher, Sicherheit* lat. *Securus, Securitas* ; *Wahr*
lat. *Verus* ; *Gestern* lat. *Hesterna-dies* ; *Haut* lat. *Cutis* ; *Fell* lat. *Pellis* ; *Essen* lat.
Estum ; *Schreiben* lat. *Scribere* ; *Lessen* lat. *Legere* ; *Kopf* lat. *Caput* ; *Ohr* lat. *Ori-
cullus = Auricu* ; *Nasse* lat. *Nassus* ; *Bart* lat. *Barba* ; *Messen = Meten — Metzen*
lat. *Meteor — Matiri — Mensum* (de unde si romanesculu : *Mesura, Merticu, Me-
tiu* si magy. *Merték*.)

Constatàmu : II, luându in ajutoru chiaru si oper'a lui *Ienisch* (*Vergleichung von
14 sprachen Europens*; Berlin, 1796—7), cà aprópe de unu secolu, cu incepere de pe
la finea sutei a XVIII, literatur'a germana lucreaza cu incordare la formarea unei
limbe proprie germane, prin eliminarea *elementelorou straine, intre care suntu consi-
derate in prim'a linia cuvintele greco-latine* !... «*Wenn die Deutschen ében jetzt an-
«fangen ihre syrache von allen fremden Ausdruczen zu reinigen unt die auslandis-
chen Worter, Kunstansdruche ud. gl. durch eigene Worter nachzubilden so ist etc.*»

Nu punemu nici ua conclusiune, fia-ne iertatu inse a intreba pe invetiatii : *Miklo-
sich, Schimiedt, Roester, Diez, Krones, Neugebauer* si *Iung*, déca, dupo unu studiu
minutiosu, si in faci'a parallelismelorou demai susu, pote fi admisa presupuss'a afini-
tate intre limb'a *slava* si *cea romana* ?

A se pretinde cà substantivulu „*Veduva*“ lat. „*Vidua*“ are tipu slavinu, pentru
simplulu cuvântu allu aparentei asemenàri fonetice, intre sunetulu obscuru allu voca-
lei „*E*“ d'in prim'a silab'a „*Ve*“, si sunetulu vocalei slavine „z (: à :)“, este a nu se
tine séma de *legile fonetismului românú*, si a ignora isvorele *glotologiei nóstre*.

Nimicu mai adecuátu, mai *propriu fonetismului românú*; nimicu mai in firea limbei
române, de câtu acestu sunetu obscuru allu vocalei „*E*“, cându este injugatu cu la-
bialele : „*b, p, v, f*“ si urmatu in secund'a silaba de vocale aspre „*a, o, u*.“ —esemplu :
Bélu si *bélla, pécatu, védu, péru, fétu*. Acestu sunetu obscuru isi mantine firesculu

(clarulu) indata ce 'i va urma in a dou'a silaba, un'a d'in vocale tenue: „L séu T“ etc precumu : *Belle, pelinu, vedere, pelle, pere, feti, fete*, etc.

A se crede că „Cada“, nu pote fi latinulu *Caudus*, ci slavinulu „КАДЪ“, genulu masculinu fiindu schimbatu in geau femeninu, este a uita unu vechiu usu la Romani, despre care ne vorbesce *Quintilianu*, prin esemplulu substantivului latinu „*Gladus*“ de genu masculinu, transformatu in genu femeninu „*Gladia*“ : (*Gladia qui dixerunt, genere excederunt*).

Ca ironia d'in partea distinsului slavistu *Miklosich*, amu mai intiellege cându ni s'aru spune, că latinesculu subst. *Cupa*, deriva de la slavinulu КЪПА; daru inse ua presupusa imprumutare romanésca d'in vocabulariulu slavu, contraria bunului simtiu practicuu, nu are nici macaru meritulu sofismeii.

Acellasiu raportu de filiatuone, séu analogia filologica, essista si pentru substantivele romane : *Mréna*, «lat. *Muraena*; rom. *Gaura*» lat. *Caula, Cavulus, Gavosus*, (*disper. samque foras per Caulas ejecit omnes. Lucretiu* :) fora asemenare cu slav : *Dera*, (*Schmidt*); rom. *Biserica*, greco-lat : *Basilica*, cu totulu strainu de slav. ЦЪРКВА; rom. *Satu*, lat. *Satum*, (éro nu ГЪД.); rom. *Curgu*, lat. *Curro-is-rere, cursum*; rom. *Moda*, lat. *Modulus* (strain prin sensu, *radecina* si *forma*, de slav. *Mudrost, Mudri*, intiellep-ciune); rom. *Mucu*, lat. *Mucus*, (*Roesler*); rom. *Muru*, lat. *Murus*; rom : *Téca*, lat. *Theca*, etc.

Numai in cercurile pucinu instruite se póte sustine proveninti'a, filiatuonea limbei române de la cea *slavina*, afirma celebrulu *Diefenbach*, prin autorisat'a sea voce!!

Cuvinte de ocaziune (de pripasu—*Verirte*) introduse prin hasard in usu, séu si in organismu, nu constituescu elementulu fundamentalu allu limbei.

Vorb'a se nasce de sine in societate, ca Vegetatiunea in pamentu, dice *Castelar*, afirmându in acellasi timpu, că *rustic'a latina* s'a conservatu numai in Europ'a mediterana si cea *apusana*.

Unu paralelismu intre limbele neo-latine, aru pune in evidentia precaderea limbei române, sub tote raporturile, precumu constata in tóta competinti'a sea parintele filologiei romane, *Cipariu*.

Herder, acellu mare geniu allu secolului seu, dupo ce s'a impartasitu de tote tainelle creatiunei si a naturei omenesci, dupo ce a urmaritu pasu cu pasu tóte fasele de desvoltare si prefacere a genului omenescu, din cea mai adunca vechime, venindu a insenina orisontelle sciintieloru prin neperitore si bogate opere, spune lumei, că geniulu si spiritulu strabuniloru se transmitu prin limb'a (instrumentu allu progeniturerei, *allu ideiloru, predispositiuniloru si fapteloru omenesci*) urmasiloru, legându pe cellu d'in urma descendinte de provulu seu ? (1)

(1) «Von der sprache ist unnoth zu reden, da sie als das werckzeug der fortplauzung mene schlieher gedanken, Neigungen und Thaten allgemein anerkannt wird : durch sie erben sich die Schaezete der Vorwelt auf späte geschlechter hinab; durch sie sind die Wirkungen der Seele des Stammvaters einer Nation mit dem, letzten seiner Nachkommen verbunden. — Schwerlich werden die griechische, romische und franzosisihe Sprache, als allgemeine mittel der Bildung je ausgerottet und verdrängt werden etc. I. G. Herder. Zur Philosophie und Geschichte. 8 theil p. 93

Mai înainte de *Herder*, dicea strabunul *Horatiu* că «*Simtirile unui poporu se comunica limbei sale, si prin limb'a urmasiloru sei.*» — «*Quibus voces sensu que notarent*»!

Meditat'au cu maturitate contrarii nostri, ilustratiunile lunei *slavine si filo-slave*, asupra legiloru sempiterne, prin care se guverna intrég'a omenire, dupo diss'a lui *Horatiu si Herder*?

Totulu in fiinti'a si faptur'a nostra, ne tine legati prin tóte insusirile si proprietatile nostre, dupo ua viétia *bimilenaria*, de vechea tulpina, d'in care a esitu poporul rege, a cărui traditiuni si amintire, nu s'a desfacutu unu singuru momentu de ai sei urmasi.

Cine a conservatu in *Daci'a vechia*—infruntându atâtea tempeste—*classicitatea Romei*?... intréba cu dreptu cuventu, veneratulu parinte *Cipariu*.

«*Românii, colonia de Andalusii, si Italianii, latini prin sange, latini prin limba, prin moravuri si datine, prin totu ce constituie fiintia lor.*» respunde ilustrulu nostru consângeanu *Castelar*, marele cetateanu allu Ispaniei surore.

Ideatulu si mitulu romaniloru d'in Daci'a Traiana, nu este nici *Decebalu*, nici *Virodovix*, nici *Swatopluch*, nici *Dusan*,—afirma unu altu iubitu confrate allu nostru, invetiatulu : *M. A. Canini*, in studielle selle istorice, cari au facutu epoca in anallele literaturii române, respondiendu cu succesu la multe controverse!

Este forte greu—recunoscemu d'inpreuna cu *Herder*,—a desradecina minciun'a d'in inim'a si memori'a omenésca; este opera de titani, a inlatura neajunsele si privatiunile de care sufere natur'a omului; reusit'a aru fi pentru omenirea nostra, in domenu veritătii, ceia ce a fostu pentru vechea lume, succesulu eroiloru mitici. Ei aru face se scada numerulu monstriloru pe pamêntu (1).

Incercările vigurosului campionu *Roesler*, pe terenulu filologiei comparate si allu topografie, au remasu—(precum s'a vediutu) totu atātu de slabe, de nefructuose, pentru *ipotezea discontinuitătii*, ca si pe cellu istoricu; avisulu lui *Iung*, de a se schimba decorurile, si a se transpune acea ipoteze caduce, pe terenulu limbisticu, nu i-aru fi servitu intru nimicu. (2)

Insu'si renumitul filologu *Diez*, care a sciutu forte bine se-si esplice lips'a de cuvinte *gotice* in limb'a româna, precum n'a reusitu a se desface cu totulu de credintiele *scolei slaviste*, de ore ce a neglesu studiulu limbei si allu istoriei române,—in detrimentulu sciintiei, in daun'a nostra, si pene la unu punctu, allu prestigiulu atātu de bine meritatu prin vastele cunnoscintie, ca si prin serviciile aduse filologiei — consilia a se mantine de ua-cam-data, pe teremulu istoricu cuestiunea vechimei, atātu de controversata, adestându-se noui descoperiri filologice, d'in partea romanistiloru.

(1) «*Mäner denen es gelingt Mangel aus unserer Schöpfung, lügen aus un serem gedachtniss und Entbehrungen aus unserer Natur zu vertreiben, sind im Reiche der Wahrheit das, was die Heroen der fabel, für die erste Welt waren; Sie vermindern die Ungeheiren auf Erden. Idem ibidem. V. th. p. 63.*

(2) *Roesler* selbst hat ubrigens *Gutschmidt's* Ansicht über dass Verhältnis von trakern und Illyriern zu einander nicht gatheilt. Ist diese richtig, so wird ausschliesslich auf linguistische Basis zu grunden sein : die Begründung *Roesler's* lässt sich in allen Hauptpunkten wiederlegen. *Roemer und Romanen* p. 243 nirt. 3).

Distinsulu archeologu *Ackner*, a învederatu lips'a de consciința în reproducerea numerelor topografice, și în decopiarea epigrafellor, inscripțiunilor, descoperite în senulu classicului pamântu strebunu; la rondulu seu, invetiatalu *Iung*, condannându falsificatiunile lui *Roesler*, observa: că este neiertatu a se ignora cu precugetare, faptele celle mai positive, și a se desnatura în modu patentu, fiinti'a adevărului. (1) Va se dica: nu numai *usurintia*, nu numai *rea credința* vedita, se pune din partea neamicilor natiunei române, veri de câte ori este în discuțiune *continuitatea poporului nostru* în *vechea Dacia*, séu *latinitatea limbei și a originiei sale*, dero indiscretiunea, dispreciulu pentru adevărulu istoricu, suntu împinse pene la ultimele consecuinție alle cinismului.

Simulacrulu amagitoriu, false aparinție, înlocuescu veritatea istorica, repudiata fora sfiala, în studiile române (Romaenische Studien) atâtu de multu cantate!

«Ein falscher Schein tritt an die Stelle der verdrängten Wahrheit.»

Legile lui *Solon* și *Lycurg*, au uccisú *Greci'a*, esclama *Herder*!

Falsificatiunile și orb'a pasiune, va da, curendu séu mai tardiu, lovitur'a de gratia sofismelor și fictiunilor tendentioase, factice și nerumegate, pe care se fondédia tota sistem'a contrariloru nostri!

Se trecemu de la fictiuni, în regiunile positivismului și alle realității!

«Archeologi'a, este sciinți'a care cercetédia datinele și monumentele ce au remasu «de la omenii d'în secolii trecuti, și s'au pastratu pene la noi, séu în relațiuni scrise, «séu în tradițiuni orale, séu mai allesu în obiecte reali, plastice și grafice; — Ea are «sarcine'a se adune și se controle aceste remasitie, pentru a estrage d'în *studiiulu* lor «speciale séu *comparativu*, ua cunoscintia câtu se pote mai deplina, despre: *credințiile, institutiunile, practiciele, usurile, industriale* și *artele societătilor vechi, etc.*» ni dice onor. nostru collegu, eruditulu Archeologu, D-l *A. D. Odobescu*, în Istori'a Archeologiei, precios'a sea opera, încoronata de successu!

Essaminându diferitele pareri asup'r'a rezultatelor obtinute pe teremulu archeologicu, amu datu — la primulu nostru passu — peste dificultăți cu atâtu mai greu de înlaturatu, cu câtu criteriulu și sanctiunea sciinției, se isbea în mare parte, de ua absoluta lipsa în sistema, la contrarii nostri, prin urmare, de contradictiuni și arbitrariu.

Adevărulu, ca principiu allu sciinției realiste d'în timpii moderni, nu puté se între în calculele pasiunei; nu convenea egoismului și intereselor politice, de care au fostu condusi acei pretinsi archeologi séu și archiografi, a colleege cu evlavia *frundie vestede, flori ofelitate* de *suflarea crivetiului*, tote *pomele sventate* — dero avendu *germeni de viuetia în elle*, — pentru ca prin nemerit'a lor alipire la *vechea tulpina*, se redea *copaciulu însufletire și vertute, floriloru coloritu și mirosu, pomelor mustu și dulcètia*, spre a reproduce viua imaginea splendorei primitive, erá unu lucru de care ei se fier-au ca de focu, în *cuestiune fiindu viueti'a poporului latinu d'în vallea Dunarei*.

Frumosulu, binele, adevărulu, despre care ne vorbesce stimatulu nostru collegu

(1) Es ist Kaum zu billigen dass Roesler davon nicht notiz nahm oder vielmehr den wahren Thatbestand seiner these zu Liebe vertuschte. p. 241).

Odobescu — in Istoria Archeologiei, — cu ua rara frumusetia de limba, si cu entusiasmulu sciintiei, propriu numai eruditiei superioare, nu pote avea resunetu intr'ua consciintia lancedita, intr'ua natura selbatecita prin lips'a farmecului!

Profanatiunea si cinismulu care a indignatu pe unu *Ackner*, *Mommsen*, *Opitz*, *Iung*, ni-a desvelitu intim'a loru cugetare, vedindu ua pornire a geniului destructore.

Nu *radicarea*, si cu atatu mai pueinu *insufletirea trunchiului surpatu* in lupta cu tempestele seculare, a pututu fi scopulu, *tint'a, intentiunea loru; desfiintierea stejriului romanu*, era *obiectivulu investigatiuniloru archeologice*, la *acellu soiu de sapienti!*

Mân'a sacrilege incercase a distruge pene si monumentele *ceramice, paleografice*, prin inlocuire cu *falsificate*; a inlatura tote *obiectele plastice séu grafice* d'in epoc'a de *marire si inflorire a coloniei romane* in vechea Dacia; noi amu vediutu bun'a credintia cu care s'a purcesu la clasificatiunea numeloru proprii, la *analisa paleografica si epigrafica*, la interpretatiunea si traducerea *diploameloru*.

Avemu in acestu subiectu, opiniunea lui *Schmiedl*, asupra rezultateloru archeologice, cullese in tierr'a *Biórei* si a *Transilvaniei*.

Cunoscemu in ceia ce ne concerne, parerile lui *Engel*, *Sultzer*, *Hunfalvy*, *Schuller*, *Neugebauer*, *Kerner* si *Roesler* etc., opuse adeverului marturisitu de *Schmiedl*.

Kerner ca si *Miklosich*, ne spune, cà intregulu registru de *nomenclaturi* d'in *Biórea*, fiindu de *provenintia Dacia*, si nici de cumu *slavina séu romana*, invedereaza *slavismulu Daciloru*.

Iung, respondiendu la obiectiunile lui *Roesler*, afirma — in neunire cu somitatile de mai susu — cà vechea *nomenclatura romana*, s'a pastratu mai allesu in *Daci'a Traiana*, neatinsa, in *tota intregimea tipului originale*.

Biuri, vâi, mansiuni, campii, tienuturi (regiuni), — replica invetiatiulu docinte— conservu *numele vechiloru cetati romane*, recum *nu s'a urmatu* in *pârtille Balcaniloru* si nici *chiaru in Greci'a*; ceea ce dupo a sea convingere — face si mai evidente *continuitatea poporului romanu in strebun'a patria*; dreptu argumentu vorbitoriu, ni se dà numele vechi cetati «*Ampelum*», pastratu in graiulu românu pentru *Valea-Ampolea*; numele statiunei romane «*Bersovia*», trecut u asupr'a riului «*Berzova*»; allu coloniei *Dierna=Tierna, Zernensis*, remasu mostenire riului «*Cierna*»; numele vechi statiuni romane, longa Turnulu Rosiu «*Amutria*», transformatu in «*Motru*» de astadi; allu vechiului «*Tiarand*», inlocuindu prin «*Zarand*» (comitatulu Zarandului); numele arhaicului «*Alburnus*»=maior=(*Alba*) tradus in «*Abrud*»; allu clasicului «*Malvensis*», decompusu, dero cu fidelitate reprodu su in «*Malu de susu* si «*Malu de giosu*»; vechea «*Civitas*»-romana, pastrata in genericulu pronume romanescu «*Cetate*»; anticulu «*Samus*», conservatu prin numele urbei «*Zamu*», si allu riului «*Samus*» d'in Transilvania; numele fluvielorlu *Marisia* (Mures), *Tisius* (Tisia), *Aluta* (Oltu), *Hierasus* (Seretu), au aceea si putere probatore; elle stau facia pentru a nimici tote afirmatiunile lui *Roesler*.(1)

(1) *Von den geringen Intensität des Romanismus im traianischen Dacien, die Roesler behauptete ist also gerade das Gegentheil richtig. Wenn er ferner ausführte dass sich daselbst keine*

Esperientia ni-a probatu, — dice *Mommsen* — că vechea nomenclatura romana s'a mantinutu pene in dillele' nostre, mai multu inse cu aplicatiune la riuri de cătu la cetăți. «Cum praesertim fluvios multo magis quam oppida populosque antiqua nomina <retinuisse, experientia docet. C. I, l. III 721 corpus Inscript.»

In resumatu, nomenclatur'a romana traindu in graiulu poporului romănu, infrunta calomniele si respinge usurpationea.

Valorea *filologica* a ipotezei *slaviste*, s'a doveditu neputincioasa de la prim'a ei incercare; unu studiu mai profundu, mai analiticu, care va imbracisia *intregulu copitalu romanu*, d'in tote *tierile române*, aru pune in *uimire*, priu rezultatele lui, chiaru si pe cei mai inderetnici adversari, facendu se amutiasca defaimarea, si se reculeze presumtiunea atătu de vatematore sciintiei.

In devotamentulu seu pentru «*Adeveru*», si spre a se vede mai lamuritu pene unde au fostu impinse preventiunile contr'a poporului romănu, invetiutulu *Iung*, facēndu ua consciintiosa intrebuintiare de rezultatele topografice, obtinute in tierr'a *Biorei* si in comitatulu (judetiulu) *Aradului* (intre *Muresiu* si *Tissia*), pune subt uochii cetitoriloru sei, urmatōrea collectiune de nume topografice romanesci :

I.

IN BIOREA.

Osiand, Hodisiu, Lunca-Spria, Verateculu, Fontanele, Mociaru, Lupoa, Copaceni, Osesci, Cosideni, Valeni, Cōma-Salisului (munte), *Belfirea, Crissiu-Negru, Pre-sēca, Remetea, Tunsure, Olcea, Soimi, Deleni, Carunari, Salisce, Craiova* (a se vede Hasdeu, originile Craiovei) *Miragiu, Tutareni* (Strimtorile muntiloru, unde au fostu desfiintiate ordelle tataru prin romani), *Rosia, Senea* (munte si in *Italia*), *Rieni, Pescerea, Belăceana, Cumanesci, Cepariu, Savoieni, Căcera-Ursului, Carpi-netu, Spinusiu, Aciuva Cucurbeta, Mediadu, Benisiu, Bărsesci, Verdiari, Poiēna*, etc.

II.

TIENUTULU ARADULUI

Ravna (Ravena si in Tirolu; avemu Ravina diformata in Rafna), *Arcusu* (si nume de familie=vechii Phylistarii) *Edera*=I'Ediuri (nu Esuri), *Monēsa* (d'in Munium), *Colesci, Predi-esci*, (Præda et Prædium), *Sabis-iu, Vidra, fenisiu, Cociuba, Dumbra-va, Almasiu* (Almus), *Simbru* (zimbru = bos-urus), *Sugēu, Sela-giani, Rosia, Buteni. Berendea, Satū-reu, Verdiari, Mustesci* (Mustu), *Dealulu fontanei, Buciuva* =

«*ortsnamen aus der romischen zeit bis auf unsere tage erhalten hätten, so ist das ebenfalls irrig. Eine anzahl von flussen hat nämlich auch hier.... die namen römischer Städte und orte bis jetzt bewahrt.* (pag. 240)

inf. et Sup. (Buceni=Bucea), *Petra = alba*, *Vervulu-Carpini*, *Vulcanu*, *Capu=Musa* (frumosu). etc.

Acestu modestu specimenu, reproducu d'in collectiunea renumitiloru profesori periegeti : *Kerner*, *Smiedl*, *Peters*, de si numai ua picatura de apa in mare, ellu isi are cu tote acestea, subt raportulu *esteticu allu archeologiei*, insemnetatea sea, intru câtu serva sj ca puntu de plecare, la restatorirea faptelor istorice, pusse in contestatiune.

Classicitatea, si amu puté dice *Archaismulu* unoru nume ca : *Osiandu*, *Cosideni*, *Tunsure*, *Aciuva*, *Predi-esci*, *Ravena*, *Motru*, *Musa*, *Savoeni* (*Savineni=Sabineni*), *Pisovora=Sorcinti* (Cascada), *Caracal*, *Abrudu*, *Tiarandu*, (*Zarand*) *Arcasi*, *Dumbrava*, etc., ofera unu materialu bogatu pentru *studiulu etnograficu* si *istoricu*.

In multe privintie, chiar cunnoscintielle nostre, despre alle nostre proprietati, suntu forte marginite ; in celle mai multe s'a facutu pucinu d'in partene, spre a se amplea unu golu atâtu de simtitu in *Cartea sacrosancta*, numita *Cartea viuetii romanesci*, causá pentru care ne simtimu la noi a casa, pe allu nostru classicu pamentu, in senulu familiei române, mai *straini* de câtu *strainulu*, precum dicea strebunulu *Cicerone* : «*Nos in nostra Urbe peregrinantes, erantesque tamquam hospites*» — vorbindu despre uriasia opera a nemuritorelui *Varone*.

Tesaurelle de monumente adunate de betrânii litteraturei române, prin assiduitate fora essemplu, suntu neaperatu preciose bunuri, si cu atâtu mai scumpe, cu câtu elle ne-au apropiatu mai multu de *temeli'a neperitore*, de *poporulu nostru*, si prin *ellu* de *marii nostri strabuni*. U Cluj / Central University Library Cluj

In dureri si suferintie supra-umane s'a nascutu, a traitu *viuetii a meteorelui*, in senulu acestei mult incercate natiuni, pentru glori'a némului si a seculului loru, câte unu *Muratori*, unu *Tasso*, unu *Tacitu*, *Enneu*, *Hieronimu*, ca lucèferi pe orizontele romanu, daru sortea aliena nu ni-a ereditu pene acum, unu *Varone*, unu *Ciacone*, unu *Polybiu*, care se ne introduca in sanctuariulu anticuitatiloru, neobservate de straini, fiindu ascunse subt *ua movila seculara*, in *patulu* unui *modestu riuletiu*, subt *frundisiulu ridetoriu* de pre *culmea muntiloru*, resfirate prin *Plaiuri* si *catune* isolate, unde se adapostescu *traditiuni bisericesci*, *classicitatea Romei*, anticuitatea *disciplinei domestice*, *serbàri nuptiale*, *usuri funerarie*, *legende seculare*, *archisme* limbei, *numele vechimei* si *originei nostre*, *schinteia vitejieii* si a *geniului strabunu*; cu unu cuventu, tote bogatiile *archeologice*, *capitalulu ethnicu* si *esteticu allu frumosului* si *adeverului istoricu*, *etnograficu* si *limbisticu* !!

Sporitore, plina de sperantia si imbucuratore este insufletita miscare literaria, d'in dillele nostre, daru bine-cuventata, maretia va fi numai acea di, in care ni se va da *Cartea unui Varone*, fia chiaru *similara*, in proportiuni asia dicèndu microcosme, despre care se putemu si noi dice, cu satisfactiunea sufliteasca a strebunului *Cicerone* : «*Tui libri quasi domum deduxerunt ut possemus aliquando gai et ubi essemus agnoscere. Tu aetatem patriae, tu descriptiones temporum, tu sacrorum jura, tu sacerdotum, tu sedem regionum, locorumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti.*»

Amu binecuventatu aparitiunea luminei pe orizontele sciintieloru, respandindu ra-

diele-i binefacatore 'si asupra cuestiunei române; vomu binecuvanta eternu memori'a acelloru mari geniuri care, prin ardorea sacra, pusi mai pre susu de interese egoiste, radicati la inaltimea cultului pentru sciintia si adeveru, au sciuta se aprecie ceea ce profanase invidi'a si ur'a, imbracisîndu cu caldura, si atragendu in orbit'a cercetàrilor un'a d'in celle mai gingasie probleme, a càrei deslegare facilita solutiunea mai multoru *enigme istorice, limbistice si etnografice*, d'in viuéti'a poporeloru europene de astadi, si a classicitateru romane d'in ambele *Dacie*; ei au binemeritatu de la intrég'a republicà a sciintieloru.

Ca se judeci poporéle—dice vechea massima filosofica—trebuie se cunnosci trecutul si inceputulu lor!

Se vedemu cum este judecatu de scriitorii straini, *poporulu romanu*, subt raportulu *esteticu* allu *archeologiei*.

Industri'a, art'a si *tote acelle obiecte reali* câte cadu subt simtiulu vederei, si se potu pipai, avendu *forme plastice* sau *grafice*, suntu obiectivulu acestei pàrti archeologice; un'a d'in alle ei specie, este *arhitectur'a*. (*Odobescu*)

Cum stàmu in acésta privintia?

Distinsulu profesore *Peters*, ni spune in resumatu, cà stilulu architectonicu la casele române — de tiérra — au, in sensulu cellu mai strinsu allu cuventului, *form'a* si *stilulu edificieloru romane*; ceia ce caracterisa si mai multu casele munteniloru (moteloru) români, este «*form'a de cercu*» usitata la *vechii Romani*.(1)

Descriindu invetiatalu profesore, *traifulu* poporulu românu d'in muntii *Biorei*; surprinsu de tenacitatea cu care acestu poporu reussi se conserve aprope 2000 anni vechea *cultura romana* : in *datini* si *moravuri*, in *combinatiunea numeloru proprie*, legându in *felulu romaniloru antichi* numele *fului* de celu *parintescu*, spre a invedera filliatiunea,—incheia prin a dice cà : *Natura si omenii d'in muntii Biorei reamintescu geniulu culturei antice, care s'a desvoltatu in Alpii Europei meridionale numa i in restimpulu de peste una miia ani!*(2)

Insemnatatea rezultateloru si a marturisirii este cu atâtu mai strivitore pentru ipotesele slaviste, cu câtu opiniunea professoriloru *Schmiedl, Peters, Iung*, are unu puternicu resunetú in conclusiunile unoru somitâti de necontestata reputatiune europeana, cum suntu intre altii : *Opitz, Grisellini, Del-Chiaro, Ackner, Willkinson*. etc.

Déca ochiulu scrutatoriu allu archeologului, psihologului si allu fisiologului, voindu se verifice prin studiu comparativu, fapte istorice, insusiri fisiologice, dispositiuni psihologice, proprietàtile limbistice si etnografice, cu privire la români,—aru incepte se urmarésca viuéti'a obiectivulu seu, in collectivitatea si individualitatea lui, in

1) Was aber die siebenbürgischen häuser besonders characterisirt, das ist der Banstyl derselben. Der Mozen tragen im buchstablichen sine einen Baustyl zur schau und zwar haben diese siebenbürgischen romanen wirklic den romanischen rundbogenstil aus uralter ueberlieferung erhalten ! Iung. Roemer und romanen p. 274.

(2) Mit einem worte, die natur und die menschen gemahnen uns im Bihargebirge lebhaft an die eigenthumliche culturform die sich seit mehr als einem jahrtausend in unserem mittel europeischen hochgebirge entwikelte hat.—Peters, Wiener abendpost B. 1876, Iung R. R. p. 293.

moravuri, datine, credinție, serbări, jocuri, intruniri, institutiuni, prejudeție, etc., neaperatu aru descoperi, subt raportulu etnograficu, psihologicu, limbisticu, ethnologicu, istoricu, ceea ce s'a descoperitu subt allu architecturei si allu onomatologiei; aru descoperi—dicemu—continuitatea vechiloru usuri si proprietăți romane, cu unu cuventu: intréga viuétia sociala, familiara si publica, a poporul i rege.

De si, in raportu cu întinderea scrierei de facia, ua desvoltare mai minútiósa nu pote avé locu, nu ne vomu opri cu tote acestea la simple indicatiuni.

Desbinându cestiunea referitorie la originea si natur'a limbei, de cestiunea despre sângele, si originea poporului românu, spre a fi essaminate in parte; conformându-ne cu vederile lui *Leibnitz* si *Boehl*, in acellasiu subiectu, amu avé se cercetâmu in prim'a linia, ce valoare practica, in sensu etnograficu, are aceea conclusiune, care crede a fi descoperitu in fiintia poporului românu ua provenintia *Syriuco-asiatica* séu si *Origine Traco-Geto-Daco-Slavina*?

Care suntu premissese acellei conclusiuni?

Coloniele venite din *Syria*, amestecate in urma cu *Dacii*, evidentu nu potu avea dreptu urmasi, de câtu ua progenitura *Daco-Romano-Asiatica*!

Écca ua ipotesa; remâne se vedemu pene la ce punctu este ea întemeiata pe ua certitudine istorica?

Are, cellu pucinu pentru sine, unu *elementu psihologicu*?

Ochiulu criticu allu *fisiologului* descoperit'au in *faptur'a romanésca, typulu Siria-cului Asiaticu*, séu si unu tipu *Traco-Geto-Dacu*, allu *scólei slavine*?

In casu afirmativu, cumu si prin ce se esplica similitudinea? pentru cellu negativu, problem'a remâne fora solutiune, si prin urmare, *sillogismii fora obiectu*.

Dupo principielle dreptului romanu, cu care traimu noi din preuna cu intréga Europ'a luminata, paternitatea numai in casulu raptului se pote cerceta si revindeca; ca regula generale, serva de norma cunoscutulu adagiu juridicu: *«frustra probatur quod probatum non relevat.»*

Trecemu inse peste acesta rigore, déro ceremu ca verdictulu se fia fundatu cellu pucinu pe unulu din celle doue elemente archeologice!

S'a invocatu autoritatea istoriei, in sprijinulu ipoteseloru si pretentiuniloru Slaviste, care disputau germanismului paternitatea asupra poporeloru anticuității, precum la rondulu ei, a urmatu si scol'a germana.

Cu ce succesu? In care punctu justificat'au istoria, pretentiuni de asemenea natura?

Distinsulu professore, onoratu si eruditulu nostru collegu D-lu *N. Ionescu*, avea mare cuventu a dice in senulu Comisiunei istorice, că este de cellu mai mare interesu pentru originea româniloru, a se cunosce *etnograf'a Daciei traiane pre istorice!*

Noi amu crede că aru fi utile si necesariu, a se lua dreptu punctu de plecare, etnograf'a primeloru colectivități, d'in statele preistorice, de unde s'au alimentatu tiererele de pe malulu stângu allu Dunarii.

Ultimulu cuvântu in acestu importantu subiectu va fi póte reservatu viitorului; istori'a avendu-si ca ori ce alta sciintia, erorile si adevéururile selle, reclama fortiele mai multoru generatiuni.

Noi, fora a ne rosti séu a ne incumeta se punemu conclusiuni, intrebamu puru si simplu : ce se scie ca positivu, despre Slavismulu, ver germanismulu : *Traciloru, Scitiloru, Galo-Celtiloru, Daciloru, Agatursiloru*. etc. ?

Care suntu probele etnografice, subtu raportulu istoricu si geograficu, infintiate pentru un'a din cele doue ipotese? Oscilat'au intr'ua parte séu in alta, rezultatulu cercetârilorlu si descoperirilorlu archeologice ?

Ce ne spune anticuitatea preistorica, prin graiulu celorlu mai venerati : *Logografi si Lexicografi* ai sei ?

Cumu s'aru potè verificá si controlá veracitatea lui *Jornandes*, in lips'a scrierilorlu vechi, consultate de dânsulu, déro in urma perdate ?

A umplea golulu vecheloru scrieri disparute, a inlaturá dificultati uriasie, se cere ua combinatiune de puteri si timpulu mai multoru secole.

In atare dificile situatiune ce ne remane de facutu?... Neaperatu—relativmente vorbindu—forte pucinu, mai alesu facia cu atatea *pretentiuni*, care d'in care mai *esagerate*.

Anticuitatea ne spune, co *Celtii*, primii locuitori ai Europei, emigrati d'in patria-muma a rasei *indo-ariace*, au trecutu cei d'anteiu peste *Bosforu* :

Prim'a colona *ario-celtica* a descalecatu subtu nume de *Moeoni, Pelasgi, Poconi*, in *Tracia*, muma patrie a *Museloru*.

Pe aceiasi cale i-a urmatu, multu mai tardiu inse, poporatiunea : *Traca si Geto-Daca*.

In sut'a VI, nainte de er'a crestina, *Celto-Gali* innaintara spre dunare; unu puntu asup'r'a carui nu pote fi controversa.

Vechimea : *Celtiloru, Ombriloru, Pelasgiloru, Tusciloru*, in *Itali'a*, nu se pote pune la indoiala; istoria ne spune, co *Pelasgii Asiriei*, supunendu pe *Ombroni Italiei*, s'au contopitu cu ei.

Beck, afirma co *Pelasgii* suntu autochtonii *Greciei*, recunnósce raporturi de filiatune intre *Itali* si *greci*. Dupo incredintiarea lui *Suetoniu*, ei sunt in *Itali'a*, cei mai vechi coloni : «*Antiquissimi greci erant.*»

Poconii, Bessii, Agatirsii, Peucetii si alte ramificatiuni *Celtice*, au formatu — precum se scie—prim'a *populatiune* in *peninsula* si in *Daci'a*.

Tóte aceste traditiuni au trebuitu se fie neaperatu verificate, spre a trece in domenu istoriei.

Fenomenulu *unitatei*, alu *filiatiunei* si alu *necurmatei comunicatiuni*, care ni se infacisiadia pe teremulu *arheologicu*, este acel'-asi si pe teremulu *etnograficu*.

La formarea *limbagiului Ibridu*, alu orasiului eternu, afirma elasiculu *Suetoniu*, au contribuitu si ellemente *Dorice*; de aci *Foncio*, pare a deduce co : *Celtic'a* este fondulu *latinei*, éro *gréc'a, magistra* ei!

Renumitululu *Duray*, sustine pe de alta parte, co *latin'a* si *gréc'a*, n'au stinsu idiomelme *Basce, Celtice, punice, Syriace*.

Arta *galica*, dice *Froehoffer*, are de prototipu, modele *Etrusce*; metalurgi'a *Dacica* se apropie de tipulu *monedeloru galice*.

D'ia acestu procesu de conformatiune si individualizare, nu credemu co se póte deduce *slavismulu* ori si *germanismulu* : *Traciloru-Getiloru-Daciloru*, cu atâtu mai

pucinu *Dacismulu* séu *Syrianismulu* coloniiloru depurtate in *Daci'a Traiana*, luatú in sensulu *vederiloru* lui *Iung!*!

Cultulu *Dieitatiloru Syriace*, cu attribute romane, adapostite la colonii *Daciei*, nu pote fi unu elementu militantu pentru acea ipotesa.

Inscriptiunile (No. 637—665) d'in colectiunea lui *Ackner* si *Müller*, ne spunu co, intre dieitatile *getiloru*, figurédia si *Dieulu* «*Sarmandus*», veneratu la *Sarmatii* lui *Ovidu*, ca si la *Gali*.

Intr'ua alta inscriptiune latina, la *Cruter*, se vede inregistratu numele lui *Decebalu*, intre multimea numelorú *Semitice*; ori, in lumea antica : *Ariaca* si *Semitica*, urdira firulu viuetiei nostre ! (Castelar).

Se fie bine intiellesu, co avemu in vedere acele migratiuni, miscari si formatiuni de popore *Ariace*, cate s'au succesu mai nainte chiaru de constituirea primelorú *state preistorice!*... Mai este de notatu, co procesulu *Ibridismulu*, avusese locu in acele *timpuri*. In fine, se nu se uite co *Syri'a*, *Bythini'a* si intrég'a *Asia-mica*, au fostu *colonisate de romani*, cu multu mai nainte de *cucerirea Daciei*.

Dupo ce amu reprodusu in micu resumatu rezultatele studiulu *arhitectonicu*, nu va fi fora folosu se trecemu la criteriulu *fisiologicu*.

Dⁱⁿ *R. Henke*, de si incurcatu in acelasiu misticismu, candu este vorba despre presupus'a origine : *Traco-Geto-Daco-romanisata*, recunnósce, cumu co poporulu romanu pe nedreptu defaimatu de *Sultzer*, generalulu *Bauer*, *Engel* si alti elevetitori fora conscientia, represinta prin *fisicu*, prin *inteligentia* si *vitejie*, prin *morala* si *patriotismu*, ua progenitura curatu romana, pe pamentulu *Daciei*.(1)

Scriitoriulu magiaru *Hovanyi*, impresionatu de magnificenti'a columnei traiane, dice — in memoriile selle despre caletoria la Roma, — co in casu, cându *latinitatea* poporulu *romanu*, nu s'aru poté demonstra intr'unu modu absolutu, numai prin afnitateea limbei, aru fi de ajunsu acea *Columna marétia*, spre a i *documenta stralucit'a origine romana*.(2)

Acea columna, infatisiedia si tipuri *dacice*, *galo-trace*; cum dér, ochiulu criticu alu fisiologulu ne trimite apriatu numai la *Rom'a*, la poporulu *rege?*!

Credinti'a lui *Hovany*, *Henke*, *Franzos*, (aus Halbasien. Leipzig 1876) nu sta izolata in acestu puntu; ea are pentru sine vederile si afirmatiunile cele mai autorizate.

Entusiasmulu lui *W. Hoffmann*, prin care se reflecta credintia lui *Hovanyi*, va surprinde, dar nu pote fi banuitu; acestu renumitu istoriografu, radica la culme valorea poporulu romanu, d'in puntu de vedere «*psychologicu* si *fisiologicu*, afirmandu co : «*la acestu poporu se gasescu tipuri, modelu de clasicitate, se desvultu cranuri, a carorú interioru contine ceea ce denota esteriorulu, si anume : ua putere de concepciune agera, ua minte luminata, perspicacitate rara, tóte acestea unite cu ua destertate in miscari, proprie numai vechiulu poporu romanu*».(3)

(1) *Romänen Land und Volk*. Rudolf Henke 1877, p. 131—139.

(2) Roman hazánkfiat ha nyelvök nem is volna oly rokon, maga az Oszlop szilardul csatolhatna Romához. Olasz ut. Viena 1851 p. 208.

(3) Aus diesem gemisch aber, aus welchem das valahische volk abstammung hat, entwickeln sich köpfe welche klasisch sind und als model benutzt werden können; köpfe die auch im

Criteriulu psihologului *Hoffmann*, nu se oprește la această manifestatiune caldura, concluziunile selle sunt și mai expansive.

Ecco cuprinsulu lor :

«*Unitu și ridicatu acestu poporu la celu mai înaltu gradu de cultura, elu aru avé menirea se fie pusu în fruntea civilizațiunei, în fruntea întregi omeniri, ua pozițiune, la care 'i da dreptu chiaru și limb'a sea, atâtu de melodiosa, dulce și copiosa, în câtu prin distinsa 'i aptitudine, ea aru poté se serve drept organu, poporeloru celoru mai naintate în cultura, pe faci'a pământului nostru.*»(1)

La aceiași înaltime de sentimente și cugetari, pe același nivelu de apreciere, sunt neapăratu a se pune și studiile arheologice și etnografice, coprinse atâtu în înclasic'a opera : «*L'Univers*», a distinsului filoromanu «*Ubicini*», câtu și în precios'a serie a neuitatului nostru binevoitoru *El. Regnault* : «*Histoire de Principautés Danubiennes*», ambii renumiți istoriografi ai Franței sorore.

Vechea Dacie—dice *M. A. Ubicini*—este locuita de ua populațiune compacta și omogena, a carei *fisionomie, limba, monumente, datine, vestimente* și chiaru *nume*, denota *originea latină*.—*Tipulu nationalu* este conservatu în tóta puritatea lui, mai alesu la *campie*.... *Românii*, prin a loru *facia placuta*, prin *corpulu loru robustu*, prin *inteligentia neimităvera*, prin *vestimente, care paru a fi împrumutate de la sculptorii columnei Traiane*, reamintescu *ruditatea fisionomiei, a fierosiloru luptatori strebuni!* Poporulu tieriloru dunărene au pastratu cu credința, ca și poporulu frate d'în *Transilvania*, *tipulu-fisicu, datini, tradițiuni, reminiscențe, mostenite de la proavii romani.*(2)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În mijloculu cataclismului universale, descendinții coloniloru lui Traianu au conservatu tipulu anticei nationalități.... *Românii* ne transmitu vestigiile limbei rustice; *vechea Dorica*, care nu se mai vorbiă la *Roma* d'în timpul lui *Virgiliu* și *Cicerone*, se regăsește în *limb'a română*.—Suntu cuvintele lui *Regnault* !!(3)

Innern das bergen was ihr äußeres andeutet; den schnellen fassungskraft, offenen verstand, grossen scharfsinn verbunden mit gewandheit des Benéhuens, wie mit unter der gemeinsten walachen zeigt, findet mann nirgends.... *W. Hoffmann*. Beschreibung der erde nach ihre naturliche Beschaffenheit, ihre Bewohner und erzeugnisse. Stuttgart 1832, t. III, p. 3074.

(1) «Das volk vereint und zur höchsten civilisation hinauf gebildet, wäre geeignet an die spitze der geistigen cultur der menscheit zu stehen, und um dies voll zo machen ist auch seine sprache so wohl klingend und reich, dass sie sich für das gebildete volk der erde besonders eignen würde. «— *Idem, ibidem.*»

(2) L'ancienne Dacie... est habitée par une population compacte et homogène, dont la phisionomie, la langue, les monuments, les coutumes, le nom même dénotent l'origine latine.... Le type national ne s'est conservé dans toute sa purité que parmi les Roumains des campagnes etc.; grands, robustes, beaux de visage, intelligents, les Roumains, avec leur costume que l'on dirait emprunté aux bas reliefs de la colonne Trajane, repellent à la rudesse pres de la phisionomie les fiers guerriers dont ils descendent. — Les Roumains — ont conservé fidèlement les usages de même que le type physique de leurs ancêtres. — *L'Univers* part. II, p. 202—203.

(3) C'est ainsi qu'au milieu du cataclysme universel, lorsque toute nation était en proie les colonies de Trajan maintenaient le type de l'antique nationalité et nous transmettaient les derniers vestiges de l'idiome populaire roumain, l'ancien Dorique qu'on ne parlé déjà plus à Rome du temps de Cicéron et de Virgile... *Histoire polit. et sociale de Princip. Danubiens* 1855, p. 8.

Simtiulu de conservatiune pentru totu ce constituie vechiulu patrimoniu romanu, nu se manifesta la romani numai subt raportulu *fisiologicu* si *limbesticu*, aviditatea lui merge cu multu mai departe, elu tine cu religiositate la tôte tainele clasicitateri romane, la tôte amenuntele d'in viuétii'a publica si familiare, a poporului rege! Pentru fie-care problema, pentru fie-care afirmatiune in acestu sensu, amu avé la indemana esemple abundante.

Familiarisandu-ne cu traditiunile romanesci, vomu descoperi intre alte anticuitati romane, si unu bogatu registru de *nume proprie*, d'in cea mai indepartata vechime, de asemenea si *arhaisme topografice*, menite a respandi multa lumina in cuestiunea *continuitateri* si a *genesei*.

Voimu a da la acestu locu, câte-va esemple.

I. Connume : *Tulia* (Tulius), *Cicina* (Cicina : prefectulu Mesiei si Daciei d'in sut'a II) *Pitiu* (Pitius), *Titiu* (Titius), *Cârciu* (Curcius), *Hirtiu* (Hirtius), *Sciopone* (Scipione), *Rufu* (Rufus), *Trutiu*, *Drosu* (Drusus), *Vidu* (Avitus), *Catonu*, *Catoneni* (Catone), *Trulea* (Trullius), *Branco-Branco-vénu* (Marchis : Sileira Castel Branco : unu descendinte de la primii Regi ai *Portugaliei*), *Madera*, *Canênéu* (Caniniu), *Milo* (Milo celu avutu d'in Roma), *Córlanu* (Cornelianu), *Marianu* (Marius), *Cladu* (Claudiu), *Trusca* (Truscus), *Lecca* (Portiu Lecca), *Lupu* (Tribunul Luppus), *Gigurta* (Jugurta), *Idrea* (Hydra), *Comanu*, *Comanénu* (Comanus), *Pecenècu* = fam. in Banatu si munte in Romania (*Pacinacite* = *Peuce-te-Peucini*), *Tertulia* (Tertulius), *Iambu Carpeni* (Carpe-niti), *Brumar*, *Deciu*, *Desiu* (*Decius*) etc.

II. Pronume feminine : *Domitia*, *Lucretia*, *Agripina*, *Dochia* (Dacia), *Tertulia* (Tulia), *Despa*, *Jouitia*, *Casandra*, *Lica*, *Dana* (Diana), *Pitia* = *Bitia*, *Calina*, *Gallitia*, *Brica*, *Musa*, *Sabina*, *Mira* etc.

III. *Arhaisme topografice* : *Balsiu*, = opid in Romania si *nume propriu*; *Balsio* (opid in Ispania); *Batu* si *Bata* (mare) comun. rur. in Banatu, *judetiulu Carasiului*, *Batus* (fluv. in Itali'a), *Batum* (oppid in Campania. *Batu-lo*—fluviu in Catalonia, *Padean* = *Padus*; *Belintiu* (com. rur. in Banatu), *Belintum* (op. in Gali'a transpadana si in Rhetia), *Bellinte* = (Italia anticua); *Bujoru* = (opidu in Banatu), *Bujo-du-rum* (opid in Noricum); *Branu* (opid in Transilvania), *Brana* (opid in Ispania), *Brano-gunum* (in Britania) = *Vrani*, *Brani* (com. rur. in Banatu); *Carasiu* (*Distict. Lugosului*, com. rur. si fluviu in Banatu), *Carus* (fluviu in Gاليا); *Canigia* (op. in Banatu), *Cani k-sak* (opid. in Seyti'a = Gala, in Dunare : dupo Hecateu de la Milet; *Ciresiu* (com. rur. in Banat, trans. si Romania), *Ciresi-um* (op. in Gاليا); *C'osova*, *C'osovitia* (com. rur. in Banatu) *C'osova* (in vech. Serbie, odiniora Romania mare; «situatate intre munti»), *C'Ossa* (*gigantum bello famosi. Ossa e Pelines montes, Sicorum et Meliboa ad radices Ossa.*—Cellali ant. geogr. p. 56); *Corabia* (portu in Romania), *Corabia* (op. in Macedonia), *Carabis* (op. Celticu in Iberia); *Cenadu* (vechia capitala a *Ducelui banetianu Cinatu*), *Canadium* sive *Cenadium* nunc Chanad—inter *Rhabonem et Alutam amnes. Celuli ant. geogr. p. 71*); *Zenta*, *Denta* (in Banat). deformatiune d'in *Centa*; *Diva et Deva* (op. in Transilvania), *Davos* (unu vechiu cantunu in cantonulu *grizoniloru romani* «*graubünden*»—*Helvetia*), *Diva*, *Deva* (fluviu

in Hispania : Diefenbach Celt); Dobra (opid in Transilvania), Doberus (vechiul municipiu romanu in Poenonia = In septentrionem mediterranea excurunt Poenonia, in qua «Doberus et Alorus, & Pelagonia, in qua Stobi erant, civium Romanorum post Macedonica bella municipium etc. Cellali geogr. ant. p. 53); Lippa (opid in Banatu), Lipa (district. Castelnuovo longa Triest, a se vede V. A. Ureche. Incercare bibliogr. pentru Istria si Dalmat. estrasu d'in annalele Soc. Acad. 1877 p. 8), Lipare (cum civium Romanorum oppido Strongyle etc. Cellari geogr. ant. p. 50); Orsova = Ursova; Prissaca (com. rur. in Banatu) Bissacu = Brisacu : galicu; Varadia (com. rur. Banatu), Varada (opid in Hispania : Diefenbach Celt p. 341); Nireu = Nicreu (com. in Banatu, longa riulu Nicreu, contrasu d'in Negru-riu), Nero (mappa Peutingeriana); Putna (judetiu in Romania cu capitala : Focceanu = Focseanu, Putna (monastire in Bucovina, Sucéva, unde este inmormentatu Stefanu celu mare) Pydna (Macedonia unde s'a desfiintiatu imperiulu lui Alexandru cellu mare, dupe infrangerea din an. 168 n. d. Chr.)

Ramna (in graiulu coloniloru nenti, Rafna), opid in Banat, totu ce pote fi mai Arhaicu, reamintindu colonia : Ramnensiloru, asediata in regiunea banatului, la descalicare!!

Romnicu (opid in Romania) Municipium Romulensium; Bara (com. rur. in banat) = Para : Cetate (πολις) Zuro = bara, Drusi = para.

Clusiu (op. in Transilvania) Clusium : Cetate Pelasgo = Tirhenica; Cuvinu (opid in Banat) Gubbio = Eugibio = I-Cuvenia, orasiu Ombricu (Tablele Eugebiene = I-cuviene, descoperite la 1444. Central University Library Cluj

Sidovinu (com. in Banatu, intemeiata pe ruinele vechi cetati romane : Sidovia).

Palancua (opid in Banatu), Palanqua (numele unui Deputatu in Camera Romaniei).

Subota (com. urb. in Banatu), Sybota (in muntele Pindului), Sybota (unu portu dessertu pe Continentu).

Munio (com. rur. longa riul Bersovia in Banatu) Munimen, Munia... orum. Ruieni = Ruine (com. in Banat, numita dupe ruinele cetatii romane din vecinetate). Selbagielu (opid in banatu), diminutivulu ital. Silvagio.

Severinu (port in Romania) Severu, imper. rom.

Caracalu (opid in roman. judetiul Romanati) Caracalla imperat. rom. etc. Gradiştea = gravisca : Orasu Tirhenicu; (a se vede Cantu, istor. univers).

Ca responsu la asupritorele insinuatuni, déro mai alesu spre a se vede valórea si importantia scrierei lui Jung, ne credemu si datori si chiaru in dreptu, a supune meditatiei selle unu specimenu de cuvinte presupuse straine, anume Slave, Daco = Trace, etc. a caroru forma si fondu inse, nu pote fi decátu proprietate veche romana, si inco arhaica-rustica.

IV. Aschia lat. Ascia; Acia lat. Acie; Caldaria lat. Calidaria; Curcubeta lat. Cucurbita; Curechiu lat. Cauliculus (precum Ureche = lat. Auricula, Rediche lat. Radicula, Pareche lat. paricula); Bumbacu = lat. Bombix; Bosorca, h'orca (betrens) lat. arca si Bis = Arca : Archa = vechime); Cluga lat. Cucullus; Copta lat. Cocta =

Copta = *ae*; *Datoriu* lat. *Dator-is*; *Ma-meliga* (arhaicu) lat. vech. *Meliga* = *Milium indicum*; *Colesia* lat. *Coclix*, *Coclea*; *Mandra* lat. *Mando-is-ere* (tot *ma-meliga*); *Meiu* lat. *Milius*, *frumentum* = *Milianum*; *Amei* (*hamei*) lat. *humulus lupulus*; *Lesie* lat. *Lixivia* = *lix* = *icis*; *Quina* lat. *Culina*; *Curte* lat. *Cortis* (arhaicu); *Pogacia* lat. *focaccia*; *Scuipa* — *Spuchie* (*Mold. si Banat*) *scuipa in senu*, lat. *Spuis* «verb. *Spuis-ere*» = *conspuit in sinum suum*; *Straiu* lat. *Stragulum* = *drappo da coprire*; *Spurcatu* lat. *Spurcus*, *impurus*, *obscenum*; *Svada* lat. *Svasio*, *persvasio*; *Scoica* lat. *Conha*; *Tiestosu* lat. *Testudo*; *Tiapa* = *Ciapa* lat. *Cipi*; *Macelu*, *macelarie*, *macelariu* lat. *macelum* (*quare forum ubi carnes venduntur macellum* vocant, utrum a Graeca dictione etc... litera *C* et *G* apud romanos sunt cognate. *Plutarch.*) *Boianu* = lat. *Bovianum*; *Balta* = *palta* lat. *palus*; *Vlastariu* = lat. *blastarium*; *Buiestru* = lat. *bovestru*; *bietu* = lat. *vietus*; *bolhore* = lat. *volvcre convolvere verba magno cursu*. *Seneca* ep. 240 : *Amnis per devia preceps volvitur*. *Liviu*; *bombonire* lat. *bombitatio*; *băligariu* lat. *balagures* = *sordes*; *Uriasu* lat. *Urius* : *Jupiter Urius*; *Podu* (arh.) lat. *pogium* = *appodiare* ital. *Appogiare*, galo-celt : *Podium*; *Messa* (*massa*) lat. *Mensa* (*ant. rust. Messa*); *Cocere* = lat. *Coquere*; *Coctura* lat. *Coctura*; *Suru*, *a-Suru*, lat. *Serus* (intre nopte si die); *Tiesutu*, *tiesutore* it. *tessuto* (di pelle di diversi animalli); *Pisca*, *piscatura*, *piscare* lat. vech. *piscare*; *Pisica* lat. *Pisito* (*verbum esprimens vocem Sturni, sturnus tunc pisit ore*—) *Curcubeu*, lat. *Curvus*, *Concurvus*; *Ascundu* lat. *abscondo*; *ficatu* lat. *ficatum*, it. *fégato* sp. *higado*; *ingânnare*, lat. *gannare*, sp. *enganare*; *Cassa*, *Vatra*, *tinda*, *cinta* = *in centa*, etc. tote aceste arhaice-vernacule !!

Totulu s'a perdutu in intunereculu vécuriloru, pentru co, totulu era ua simpla *spoitura romana*; dicu necontenitu *dogmaticii scolei slaviste*, prin scrieri si viiu graiu. *Portu*, *traiu*, *tipu-fisicu*, *predispositiuni psihice*, *limba*, *cultu*, *legende*, *terminologie bisericesca*, *cultura*, *topografie*, *tradițiuni*, *Doine*, *cantece*, *usuri*, etc. sunt dupo a loru parere : *vestigie slavine*.

Prin argumente speciose, prin subtilitati caustice, crede-au pretinsii lucêferi a'i literaturêi slave, a nobili scienti'a, a seduce opiniunele, si a impune lunei invetiate, desértele, simulatele loru credintie.

Nimicu n'a remasu neexploratu, dar totulu a fostu reprodușu in scopu amegitoriu. Geniulu si activitatea adevératiloru barbati de scientia, nu s'a impedeatu inse, precumu vediuemu din celle espuse — de acea nefolositoare opintire; scrieri meritorie, conclusiuni autorisate, judiciose, au distrustu d'in temelie, cá prin ua suflare datetore de viuetia, intregulu *edițiu de fictiuni*, *altariulu visatoriloru eretici*.

Sciinti'a arheologica, *criteriulu fiziologicu*, *paralelisme lexicografice*, *Specimene onomatologice*, *monumentele etnografice*, atatu de spornice si positive, au demonstratu la evidentia, cumco : *traiu*, *portu*, *tipu-fisicu*, *cultu-religiosu*, *tradițiuni* si *moravuri*, *arhaisme limbistice* si *topografice*, *legende* si *terminologie*, denotu *vechimea* si *latinitatea poporului romanu*, neavendu nimicu de comunu cu *stirpea Slavina* a lui *Sulzer*, *Miklosich*, *Krones*, *Schmiedt* si *Roesler*.

Urmandu se investigatiunea pe teremulu *psihologicu*, neaperatu se va invedera, in modulu celu mai convingutoriu, puritatea originei latino-romane, mai alesu prin

cualitatile sufletesci si intelectuale, prin tóte insusirelle psyhice ale poporului martiru, d'in valea dunarei.

Veri-ce *filiatiune* care léga presintele cu trecutul, pe celu *d'in urma coboritoriu* cu *strebunulu seu*, dupo dis'a lui *Herder*, se manifesta si prin caracterulu *psyhicu*; astfelu scrisu fiindu in legea sangelui, intrebamu : pe ce se intemeia *sintes'a slavista* séu si *dacista*, subtu raportulu *psyhicu*, candu se pronuncia pentru consanginitatea romaniloru, cu sementia : *Bulgaro-Slavina*, cu stirpea *Traco-Geto-Daca* (in simtiulu cellu mai vagu)?.. Prin ce felu de cualitati *sufletesci*, ori *predispositiuni psyhice*, se apropie *natur'a, caracterulu, facultatea-intelectuala, inclinari morale* ale *poporului romanu*, de vechii *Traci*, de vechii *Daci*, daru mai cu séma de a le stirpei : *Volgaro-Slavine*, din nordulu *Asiei* ?

Se scie, co influintia si actiunea climaterica transforma adesea, in a doua generatiune, *tipulu-fisicu, caracterulu psyhicu* si *moravarile* unui *poporu*; déro asemenea cunnoscutu este, co cultur'a tiermuresce asprimea climei, si inlatura neagiunsele ei. (1) Onor. nostru colegu, D^{ln} *Hasdeu*, impartasindu aceleasi vederi, observâ forte nemeritu, co nu *pretutindeni*, si nu *pentru toti*, *aclimatarea* e de ua potriua *fructifera*.

Prin ce minune au fostu feriti urmasii coloniloru romani, asediati in *Daci'a frigurosa, palustra*, la marginea lunei—dupo dis'a *strebunulu Ovidu*—de *influintia unei climate*, dominate in mare parte, de *selbaticulu Criveti*? Dupo doué mii de anni fisiologulu descoperâ la romani, *anticulu tipu-fisicu*, precumu ilu presinta *bas-reliefulu Columnei d'in Rom'a*; descoperâ *originalulu: Andalusu, italu, latinu*, fora cellu mai micu amestecu *strainu*; nimicu *Traco-Geto-Dacu*!!

Pentru acestu fenomenalu faptu, pote ave vre unu respunsu dogmaticu, scol'a slavista ?

Se nu se uite — dice *Herder* — a se avè in vedere *Clima*, dela care a venitu unu *poporu*, ce modu de viuétia ducé, cu ce *popore a datu facie*, in ce conditiuni a gasitu, si prin ce revolutiuni a trecutu acea *tierra*, in care se asédia?!

Acésta esplicatiune inlaturându veri-ce misticismu, ne trimite pe de ua parte la sorgintea viuetei preistorice, a familiei *Ario-pe lasge*, pe noulu continente, deschidendu-ne apoi cartea cea mare a traiului si a miscariloru poporului rege, d'in vechimea cea mai indepartata; pe de alta parte ne obliga a rechiemâ in memori'a nostra tote evenimentele, prin care au trecutu *tierile dunarene*, incependu d'in *epocele pre-romane* si pene la *cucerirea Daciei*.

Facundu unu passu inainte, intrebamu : Care este metamorfos'a *psyhica*, produsa de actiunea climaterica, asupr'a moralei romanesci ?

Scimu prea bine co acea influintia, veri-câtu de violenta, nu pote face dintr'unu *Coroiu* unu *Vulture*, séu dintr'unu *scaietu* unu *crinu*; natur'a isi are legile ei pentru

(1) Wir können also das menschengeschlecht als eine kleine Schaar kühner obwohl kleine Riesen betrachten, die allmählig von den Bergen herabstiegen die Erde zu unterjochen und das Klima mit ihrer schwachen Faust zu verändern. *Herder. geschichte de Menschheit t. V.*

tote viuetafile — precumu observa filosofulu germanu *Herder* (1); déro avemu legitima dorintia se cunnoscemu déca, si pene la ce punctu, ua asemenea metamorfosa s'a operatu, *asimilandu pe romani*, in moravuri si dispositiuni psyhice, cu *Slavii* séu si cu vechi *Daci*?!

Vulturulu davenit'au *Coroiu*, séu *Coroiulu* prefactus'au in *Vulture*?

Ne avendu respunsu dela scola Slavista, cauta se consultamu si in acestu punctu, parerile celle mai autorizate.

In *nimicu nu se asemena firesculu*, *caracterulu poporului romanu* cu alu *Slaviloru*, — afirma *Henke*, in citata opera! «*In bezug auf seinen karakter, hat der Romäne nicht die geringste ähnlichkeit mit dem Slaven*». (2)

Modelu de tipu anticu romanu, *modelu de clasicitate in usuri si traiulu vechiloru romani*, le gasesce fisiologulu si psychologulu numai la *romanii d'in valea dunarei*, — declara «*Troster*» in renumit'a sea opera: *noua si vechea Dacie*!.. «*So ein augenscheinliches muster der alten Römer, Kann ein scharfsiniger liebhaber der antiquitäten, nur an den Walachen sehen*». (3)

Celebrulu arheologu *Opitz*, urmarindu, in felulu lui *Varone*, pe romanu, de la nascere — incongiuratu de dinele ursite — si pene la decesu, in tote miscarile selle, in totu traiulu seu, observandu'i cu unu ochiu petrundeteriu, tote *dispositiunele psyhice*, afirma, cu satisfactiunea omului sapientu: cumca *vechea clasicitate romana*, s'a pastratu aci in *tota intregimea*, in *tota originalitatea*, cu unu cuventu, in *tote amenuntele ei*. (4)

Conclusiunele acestoru doue ilustratiuni arheologice, potu luminá cuestiunea fora glosare; in definitivu se recunnosce, co totulu la poporulu romanescu, denota ua *descendintia* dela vechii *romani*; co *vestigiele limbei rustice, datini, usuri, traditiuni, insusiri psyhice* d'in vechimea romana, s'a conservatu la densulu, mai presusu de cum se regasescu la tote cele alte *surore neolatine*.

Cellu ce se mai pote indoi — dice *Tröster* — despre romanitatea poporului romanescu, si voiesce se aibe perfecta certitudine in acestu punctu, n'are de câtu se'lu asiste cu atentiunea lui *Opitz*, in jocurile si dantiulu lui nationale, spre a se petrunde de admiratiune: «*Wer aber noch ein gewisses und untrügbares Wahrzeichen ihres Römischen Herkommens haben will, der besche ihren Tanz-boden mit gelehrten Augen, so wird er mit dem deutschen schwanen, Herrn Opitz, sich darüber verwundern müssen* et'». (5)

La unu altu locu, surprinsu, ca si *Opitz* de *latinitatea si arhaismele limbei romane*, observa, co este de admiratu, cum acestu poporu, dupó 1500 anni, despartitu de *Rom'a*, incongiuratu de *soiuri si limbi barbare*, au pastratu cu atât'a santienie, cu a-

(1) Niemand verlange dass in einem fremden Klima die Rosse eine Lilie, der Hund ein Wolf werden soll. — Die natur hat genaue grenzen um ihre gatungen gezogen. Idem. Ibidem.

(2) Henke opulu citatu, pag. 137.

(3) Ioh. *Troster*. Alt si Neu Dacia, I. IV, c. I.

(4) *Opitz*. Monografia Transilvaniei.

(5) Idem. ibidem.

tât'a cultu si aviditate, nu numai *datini, nume, traditiuni, vechiulu traiu romanu*, dar pene si *puritatea limbei vernacule*, disparute in *Italia, Galia* si *Ispania*. (1)

Nici *Italia*, nici *Galia*, si nici *Hispania*, nu se potu fali cu pastrarea anticitatiloru romane, in felulu poporului romanescu, *singurulu adeveratu depositariu alu clasicitatei anticue*, — dice *Opitz*, in citata sea opera, *eternisandu verdictu'u seu*, prin urmatorele carmine :

«Der Römer Sprache bleibt noch hier auf diesen tag
 «Darob sich dann ein Mensch gar billig wundern mag.
 «Italien hat selbst nicht ganz von seinen alten,
 «Im gleichen Spania und Gallia behalten.
 «Wie etwa dies nun Kann den Römern ähnlich sein
 «So nahe sind verwand Walachisch und Latein.

Se asëmena ore intru ceva *romanii* cu *Bulgaro-Slavinii*, prin *balade, Doine, Cantece lumesci, jocuri, dantiuri, superstitiuni* si *prejuditie*?... *Usurile nuptiale* si *funerarie* sunt aceleasi la romani si Slavini? Aceiasi *Sobrietate*? Acelasi *Traiu* si *portu*? *Descantecile* si *miscarile Calusariloru* romani, au cea mai mica identitate cu *miscarile* si *monoton'a dantiurilor bulgaro-Slavine*?.. Are cea mai mica idea poporimea *Bulgaro-Slavina*, despre *Dinelle-ursite, Lelulle, Cailui San: Toger, Serpii de Casse, Vercolacii, Collinde, Pitierii* (in usu si astadi in tienutulu *Romei*, cunoscutu sub nume de : «*Pisetarii*» —) *Siedietorele*?!... Care este punctulu de apropiere pe teremulu *psychicu*, intre *Romani* si *Slavini*?!

Multu s'a truditu atátu scol'a *Slavista* câtu si cea *Dacista*, a infatisiá pre romani ca ua provenintia *Slava* si *Daca*, chiaru si subt raportulu economiei domestice.

S'a sustinutu cu multa verva de elocuentia, co originele pastoriei romanesce, *Pa-leontologia Vesmentului. armei* si a *locuintiei romane*, suntu in cea mai mare parte, provenite de la *Traci, Daci*, si forte putine de la *Romani*.

Se afirma, co primele notiuni despre lucrarea pamentului : *agricultur'a (plugari'a)*, d'impreuna cu *intrég'a ei terminologie*, cu *bibliografi'a unelteloru si instrumenteloru agricole*, ne suntu venite de la *Slavii* d'in sut'a VII.

Se crede si se profesa, co in *Daci'u* nu se facea *plugaria* nici pe timpulu *romaniiloru*, nici in urma, pene la *venirea Slaviloru*!!

Fora a prejudecă in ceva ua cuestiune de suma importantia, fie-ne permisu a presupune de ua cam data, co *fondulu* acestoru *cugetari*, va fi diferindu neaperatu, in mare parte, de *modulu* si *form'a expunerei*.

Nu este vorb'a a se face unu procesu de cuvinte; pucinu importa a se scie : *tipulu* séu originalulu fost'au *fenicianu*, ori *Celto-galo-pelasgu*? *Traco-Getu* ori *Grecu*?!

(1) Wiewohl sie nun uber alle ihren sitten uberans steiff halten und nicht das geringste davon abweichen ob sie es schon nicht verantworten können ,ist doch am meisten zu verwundern wie in so weit von Rom abgesondert, bey so vielfaltig veränderten sprachen und völker zungen so sich von der zeit sowohl in Dacien, als ganz Europa begaben nun über 1500. Jahre ihre alte romische bis auf diessen tag dermassen erhalten haben das weder *Italien* noch *Gallia* und *Hispania* so nahe zu ihrer alten Romischen sprache kommen. Troster alt u. c. *Dacia* l. VI. c. 1.

Nu avem se cercetamu, déco *Cuventulu* a fostu d'intru inceputu la *Fenicieni* si *Traci*, ori co *Tracii* si *Fenicienii* au fostu *inceputulu cuventului*, — dupo dis'a *Scripturei*?!

In interesulu *sciintiei* si alu *istoriei* este a se cunosce positivulu, *lucratu*'au *pamentulu* in *Daci'a*, pe timpulu *Romaniloru*? *Strebunii nostri*, erau séu nu plugari, mai nainte de potopulu *Bulgaro-Slavinu*?!

Scrierea d'ⁿⁱ *Iung*, care a motivatu lucrarea de facia, subt forma de recensiuene, reproducédu mai multe inscriptiuni, imprumutate d'in colectiunea marelui seu dascalu: *Mommsen*, a reesitu se demonstre co, *cultur'a pementului*, erá *temelia institutiunelor romane, introduse in Daci'a*.

Agrimensorii avéu unu intielesu, neaperatu numai intr'ua tierra eminamente *agricola*!!

Eutropiu, declara co, multimea de coloni au fostu adusa in *Daci'a* cucerita, pentru lucrarea pamentului: *Infinitas copias hominum transtulerat ad Agros et Urbes <Colendas*!!

Sistemulu fiscalu, care prevedea ua *dare de Victuale in natura*, pentru trebuintiele legiunelor, este *afirmatiunea caracterului agricolu in strebun'a Dacie*, imprimatu scolului prin *fertilitatea vegetatiunei*.

In prim'a parte a recensiuenei de facia, s'a facutu amintire despre unu citatu istoricu, referitoriu la pretins'a desertare a Daciei, pe timpulu imperatorelui *Aurelianus*; acelu citatu dice co, *poporatiunea agricolu*, a remasu la vetrele strebune: «*Quam <quam illas legiones italicas Aurelianus postea reduxit, tamen Coloni qui Oeconomiam <jam auspicati erant, isthic remanserunt*».

Eruditulu nostru colegu, onor. d. *Hasdeu*, ocupându-se in recunoscut'a sea competintia, de *originele agricultur'ei si ale pastoriei romanesci, precum si de paleontologia vesmintelor, armelor si locuintieloru romane*, ne spune, co: *Agricultur'a ar fi — dupo scientia antropologiei — «un'a d'in trasurile caracteristice ale naturei umane; <co Ea, constitua pentru omu, celu mai puternicu midi-locu primordiale de reactiune contra agintiloru fisici; séu cu alte cuvinte: constitue conditiunea viuetii.*»

Petru d'istoriu si aduncu cugetatoriu, colegulu nostru, pune cu dreptu cuventu, *Agricultur'a*, ca balsea pentru *activitatea fiintiei omenesci*, ca *conditiune neaperata* pentru *desvoltarea omului*!!

Acésta conditiune, acelu puternicu principiu de reactiune contr'a temperieloru climaterice, n'au potutu lipsi nici coloniiloru romane, incepédu de la Traianu si pene in sut'a IV, si nici la urmasii loru, in cursu de siépte secole, precumu n'au fostu lipsitu nici *Scytiloru* — *Celtiloru agricultori* — nici *Daciloru*, d'in timpi preistorici.

Afirmându-se co, in limb'a romana, terminologi'a agricolu este mai tóta, cu multu posterioára epoei de colonisare a Daciei, vrea se dica, co pe timpulu *Romaniloru* nu se *lucra pamentulu* in noua *patrie*!

Ni se mai spune, co cerealele agusane: *Grâbulu, Secara, Meiulu, Ordiulu*, nutritivulu coloniloru, usitatu in vechea patrie, se importá d'in *Itali'a*, chiaru in *creierii Carpatiloru*!

Cu tóta veneratiunea pentru somitatile nostre istorice si filologice, declaramu — de si cu mihnire—co nu impartesimu de locu asemenea vederi, elle parenduni-se in flagranta contradictiune, nu numai cu celle mai positive date istorice si limbistice, d'in epoc'a romana, dar chiaru cu acelu principiu antropologicu, atátu de bine apreciatu in citat'a scriere, a invetiatiului nostru colegu.

Ua data temelia pusa, in sensulu acelu vitalu principiu, deductiunea urmá se co-respunda legiloru antropologice.

Impreginrarei de mai susu, adeca, importului de cereale apusane, in creierii Carpatiloru, datorimu, dupe opiniunea d^lui *Hasdeu*, latinitatea numeloru de cereale si a morariei romane, in graiulu romanescu ! (P).

Intrebuintiarea *Gráului*=*Granum*, *Secarei*=*Secale*, *Meiului*=*Millium*, *ordiului*=*hordeum*, ca nutrimentu; necesitatea de a preface cerealele importate, in *faina*=farina, prin *Macinare*, a conservatu in bibliografi'a nóstra, tipulu originale alu *Graului*, *Secarei*, *Meiului*, *Ordiului* si alu *morariei*, dice stimatiulu nostru colegu !

Pe tiermurii Dunarei de giosu, *Meiulu* a fostu unu nutrimentu essenciale, d'in cea mai departata anticuitate, — precumu se afirma in originea agriculturii la romani — sustinendu-se co basea alimentatiunii vegetale, era *Meiulu*, cu care *Romanii* erau deprinsi anco in *munti*, unde elu se aclimatédia mai lesne de câtu ori care alta cereala, dupo cumu oservase deja *Catone*, dicendu co : *Meiului* îi place umbr'a arboriloru, nesuferita pentru *Grau*.(1)

Dicându-se co : *Meiulu*, se aclimatédia in Muntii Daciei, este a se dice co, si *Scyti* — *Celti* — *agricultori* si *Getii*, si *Daci*, se ocupau cu lucrarea pamentului !

Cultur'a *Meiului*, fie in creierii Muntiloru, fie la câmpu, se face neaperatu, cu instrumente si unelte agricole, care a potutu fi deci, terminologia uneltelu de plugaria in epoc'a romana, si mai in urma, la poporulu nostru, pene in sut'a VII—IX ?

Prin intrebuintiarea cerealeloru apusane ca nutrimentu, in Muntii Daciei, s'a conservatu in graiulu romanescu, latinitatea diferiteloru *specie de cereale*, si a *morariei* !

Care i impregiurari se datoresce pastrarea arhaismeluromane : *Arie*, *Agru*, *Aratru*, *Semenatu*, *Treieratu*, *jugu*, *furca*, *Secere*, in bibliografi'a plugariei romanesce ?

Instrumentele speciale nu trebuescu — dupo *judiciósa observatiune* a «*eruditului nostru Colegu D. Hasdeu* — de câtu aceluia ce lucredia elu însusi, intr'unu «*modu regulatu*; *numirile ioru nu se mantinu la unu poporu, printr'ua simpla platonica traditiune !!!* (2)

Acésta docta si competinta incredintiare, satisface essigintielle celle mai pretentióse, si noi putemu conchide fora temere de contradictiune, cum co : *Acolo*, *Unde* s'a mantinutu arhaiculu : *Arie* si *aratu*, *jugulu*, *secer'a*, si *furc'a*; *semenatulu*, *grapatulu* si *treieratulu*; *grebl'a*, *sap'a* si *lopat'a*, etc. cata se se fie lucratu pamentulu, in tota puterea cuventului !

Se crede cu tóte acestea, co, aprópe totalitatea terminologiei, pusse in cuestiune, aru fi de provenintia curatu slavina ! !

(1) Columna lui Traian No. 2/874 pag. 53 si No. 5—6. 1874.

(2) Idem, ibidem.

Pe ce se rédima ortodoxi'a acestei credintie ?

Care 'i suntu dogmele, care premisele ?

Intrebuintarea *Miciului*, ca esclusivu nutrimentu, incependu chiaru de la *Traianu* séu *Decebalu*, oprindu-se fie si la anulu 1700, nu pôte justificá câtusi de pucinu acea credintia atâtu de absoluta !

Prin ce s'ar putea adevéri istoricamente, cum co : *Parintii* nostri — cu pucina esceptiune, *pitulati aprópe sépte secole*, intr'unu *coltiu* alu *Daciei*, n'au cunnoscutu de locu *plugari'a*, pe care abé in sut'a VIII, au inceputu s'o invetie de la invecinatii *Serbi*, transplantand'o apoi prin migratiune d'in *Olteni'a*, in cele-l-alte *regiuni románesci*. (1)

La care faptu se refera : *acea pucina esceptiune* ? fost'au deserte si *acele alte regiuni romanesce* ? déco da, cum s'au potutu elle populá numai prin migratiunea d'in *Olteni'a*, *prin ua mana de ómeni*, *pitulati in munti*, *fora stabilimente*, *fora elementu pronunciatu*, retacindu in felulu ciobaniloru ? ! Déco nu, ce rationamentu séu si temeiu pôte avé argumentatiunea de mai susu ? !

Este séu nu istoricesce constatastu, co : pe timpulu lui *Valente*, intre 279—294, «*Quadi* si *Sarmatii*, cari cutreierau in unire cu *Gotii* si cu alte triburi *slavice orientale*, regiunele *Moldovei* (neaperatu poporate) si siessulu cis-olténu alu *Romaniei*, «*precumu se pretinde*(2)» surprindiendu pe romani la *munc'a pamentului*, le-a distrusu *semenaturele* si le-a rapitu *provisiunele cereale*?... Marturi'a lui *Amianu Marcelinu* : «*Sub Valente Guadi* cum *Sarmatis* transgresii danubium, magnam in plebe romana «*circa agrestam messam* ocupata, *pra'dam aegere*»!! — are vre-ua *valóre*, séu co este ua simpla *halucinatiune* ? Elu ni mai spune co, nici *un'a din ordele migratore*, *nu se ocupá cu plugari'a* : «*Nemo apud cos arat, nec stivam aliquando contigit*!!» De unde déro *cunnoscintie agronomice la sementiele bulgaro-slavine* ? !

In primulu casu, ce intielesu pôte avé ipotes'a, care pretinde a scie, co : *Agricultur'a romana a fostu nascuta dupo anulu 700* ? ! In casulu d'in urma, ceremu a ni se tételui incredintiarile literaturéi bisericesci, si afirmatiunile lui *Mommsen* si *Swandtner*, cu totulu opuse vederiloru de mai susu, spunendu-ne nunumai, co *romanii* au *statu la vetrele loru*, *in Daci'a*, *fora a se fi pitulatu in Munti*, *cultivandu barbatesce pamentulu*, dero co : *poporatiunea rurala* isi avé *Archiereii* sei : «*Agri et ruris episcopi*!!»

Neaperatu, *agricultur'a* nu potè fi in flóre nici chiar in sut'a XIV—XV, si erá pré naturala starea latente a *plugaciei*, atâtu in *Moldov'a* câtu si in *Munteni'a*, pe acelu timpu; se ni se indice inse ua singura tíera, fie la *apusu*, fie la *resaritu*, cu ua *plugarie mai in floritóre* ? !

Comerciulu si esportulu in cereale a fostu minimu pene in sut'a XIV, intrebarea este importatu-s'au ua singura specie de cereale, pe pamentulu romanescu, in totu decursulu aceloru cumplite vécuri ? !

(1) Columna lui Traianu No. 1 d'in 1874 pag.

(2) Ibidem pag.

Regimulu meiului a potutu proa bine durá la romani, pene in sut'a XVIII (an. 1700), fora ca acestu simplu faptu, se autorise conclusiunea cea mai arbitritria, lipsita de fundamentu, si chiar de celle mai rudimentale premise.

In numerulu cabalisticu de *Siepte Secole* — pene la anulu 700 — cauta se intre si celle *patru vécuri* ale *dominatiunei romane*.

Intre sut'a IV—VII, candu comunicatiunea cu imperiul apusénu era intrerupta, si sementielle *Slave* nu se aflau in giurulu sèu in apropierea parintiloru nostri, cumu au statu ei, subt raportulu economiei domestice si alu plugariei ?

Meiulu, alimentatiunea essenciala d'in cea mai departata anticuitate, n'a potutu se lipsésca in decursulu aceluorú siepte secole, elu urmá séu a fi cultivatu pe pamentulu Daciei, séu importatu. Importatu, d'in ce regiuni, in sut'a IV—VIII ? Prin ce modu si medilóce, cându *Gotii*, *Slavii*, *Vandalii*, *Gepidii* si *Hunii* cutreierau — dupo credinti'a onor. nostru colegu, regiunele Moldovei si restulu Cis-olteanu allu Munteniei ? !

Vrea se dica, elu a *trebuitu* fatalmente, se se *produca in tierra*, fie in *creierii muntiloru*, fie intr'unu *modestu coltisoru alu Daciei campene*, precumu s'a fostu cultivatu pe timpulu *Daciloru*, si mai tardiu in *epoc'a romana* !

Faptu positivu este, co s'a pastratu in graiulu romanescu, de atunci si pene in dilele nostre, 1. terminii tehnici, ca : *aratu*, *semenatu*, *grapatu*, *sapatu*, proprii agriculturei; 2. numele principaleloru cereale, ca : *grau*, *secara*, *meiu*, *ordiu*, *fenu*, etc., 3. Archaismele terminologiei *agricole romane* ca : *aratru*, *agru*, *jugu*, *aria*, *furca*, *secera*, *sapa*, *grappa*, etc. ceia ce denota ua viueta eminentamente agricola la poporulu romanescu, si este in concordantia cu celle mai positive date istorice d'in sut'a IV—VII si chiaru cu principiile antropologiei, stabilite cu atât'a claritate, de cotra onor. nostru collegu, Domnu *Hasdeu*.

Déco romanii aru fi remasu pururea in munte — ni se dice — noi n'amú posede pene astadi nici unu termenu precisu màcaru, pentru notiunea de plugu ! !

Dupo positiv'a informatiune, autorizata din partea d^{-lui} *Hasdeu*, Romanii s'au fostu deprinsu cu *meiulu* — bazea alimentatiunei selle vegetale, d'in vechimea cea mai departata — anco in munti, unde ellu (*meiulu*) se aclimatèdia mai lesne, adeca, se cultiva mai cu sporu; cultivarea unei specii de cereale, implica naturalmente notiunea despre ale plugariei.

Pe de alta parte nu este anco demonstratu in modu apodicticu, co strebunii nostrii au statu retrasi numai in munti, si cu atâtu mai pucinu veditu periodulu de sieptésecole.

Mommsen, *Petru Maior*, *Cantemir*, *M. Costinu*, *Swandtner*, *Iung*, etc. sustinu, co parintii nostrii au urmatu cu lucrarea pamentulu *la campu*, nesuperati de *barbarii trecetori*.

Strani'a idea despre *retecirea poporulu prin munti si regiuni laturalnice*, fora ua *unitate* si fora a *infaciasia* macar unu *elementu pronunciatu* pene in sut'a VIII, n'are nimicu pentru sine, *dero are in contr'a sea*, tóte evenimentele câte au precesu intemperiele medi-evale, si pe cele survenite in urma, *precumu resulta chiaru d'in istori'a critica*, *precios'a si monumental'a opera*, a *predistinsulu nostru collegu Hasdeu*; pre-

cumu recunoscce, între alti renumiti scriitorii, insusi : *Ghebhardy*, afirmandu co : «a-
«cea parte de *romani* care *traid* in regiunile *Almasiului*, *Muramuresului* si a *Faga-*
rasiului, a *conservatu form'a* si *institutiunile republicane*, in *vechile loru staturi* ! !...
«*andere Walachen die weniger auseinander gebreitet waren, und in ihrem alten sta-*
«*ten : am Almas, Marmaros, Fogoras ihre republicanische Verfassung beibe-*
«*halten etc. A. Gebhardy. ist univ, p. 8, pag. 267.*»

Ca terminologie agricola, de origine slavina in graiulu romanescu, ni se dá urma-
toriulu registru de nomenclatura :

Plug (Pflug), *cobila*, *grandeiu*, *cormana*, *plasu*, *ralitia*, *plugusoru*, *brazda*, *razoru*,
mlaciu, *telina*, *ogoru*, *terno-copu*, *pologu*, *grebla*, *stogu*, *snopu*. *clai*, *capitia*, *grapa*,
lopata, *terina*, *cosa*;— peste totu *doue-deci* si *doue* cuvinte, între care : unulu si anume
plugulu, fiindu revendicatu cu ecuale drepturi, ca proprietate germana, remane : «*sub*
judice Lis.» ;—optu, si anume : *radioru*, *tielina*, *ogoru*, *capitia*, *grapa*, *lopata*, *terina*,
grandeiu, *grebla*, de necontestata provenintia latina; unulu : — *tirno-copulu*, elimi-
nandu-se ca nefiindu instrumentu propriu agricolu, ne mai remane in totulu, ua du-
zina, pentru care s'a facutu si se face atâta protestatiune si reclama desiérta.

Acesta colectiune, marginita in numerulu de doue-spre-diece cuvinte — problema-
tice— constitue ore intregulu capitalu alu economiei rurale ?

Candu dicemu *plugarie*, *economie rurala*, dicemu in acelasi timpu : *pomologie*,
orticultura, *viticultura*, *albineria*, (apicultura), *zootechnia*, *silvicultura*, *moraria*,
mesuratura, *finetie*.

Un'a se întregiesce prin alt'a, si tôte împreuna compunu Capitolulu agriculturii, séu
alu economiei rurale.

Tóta terminologi'a unelteloru si instrumenteloru agricole, se crede a fi de prove-
nintia slavina.

Care este acea totalitate inspaimentatore, in virtutea carei se *decerna slaviloru*
paternitatea plugariei romane ?

Plugu, *sapa*, *lopata*, *grandeiu*, *ralitia*, *cosa*, *grebla*, nu va se dica totulu in termi-
nologii'a plugariei.

Ce neaperata trebuintia are agronomi'a romana, de terminulu : *plug*, avendu pe ar-
chaiculu : *aratru* ?

Ce cauta terminulu latinu : «*orati*» = aratu, in graiulu serbescu, daca *plugulu*, ca
unéltă, exprima ideia *aratului* ? !

Sapatorii nostri, nu suntu óre *saporii* vechiloru strebunii *Romani* ? Ce necesitate
se simte in terminologi'a romana de *cosa*—slavina (?) (mai dreptu, grecésca) când
ea este bine inlocuita prin anticua : «*secera*» ?

Grâulu, *ordiulu*, *ovesulu*, *meiulu*, nu se *secera* si astadi, precumu se *secerá* chiaru
si fenulu —trifoiulu— in vechime? Ce alta este *cosa*, de câtu ua *secera* prelungita ?

Grappa, *grebla*, *grapare*, este ora altu-ceva de câtu ua formatiune, diu archaiculu
latinu : *crates* si *cratare* ?

Pentru care motivu etimologicu, se fie «*lopata*» proprietate slavina, si nu *gréca* ?

De ce grecesculu terminu «*λοπαδος*» si romanesculu *lopata*, se nu fia ua formatiune

din latinulu «*palla*», cu care strebunii plugari romani isi venturau graulu : *frumenta in aria, Palla venturatur*, dice Ducange.

Spre incheierea acestui capitolu, fie-ne permisu a pune si noi, in faci'a *registrului de mai susu*, urmatoriulu *specimenu de bibliografia agricola*, precumu se afla in usulu si graiulu plugarului românu, cuprindiendu si vocabulariulu de unelte, proprie agromiei.

Damu acestu specimenu de colectiune in seria urmatore : 1. *agricultura*, 2. *albinarie*, 3. *zootecnie*, 4. *viticultura*, 5. *pomologia*, 6. *orticultura si plante*, 7. *raptile*, 8. *economia domestica*.

I. AGRICULTURA

a). *Tera*=lat. *terra*; *tierina*=lat. *terrena*; *tierina*=lat. *terranea*, *tierosu*=lat. *terrosus* sive *terreus*; *tiermură*=lat. *terre-murus*; *tielinu*=contrasu din *tierina-lina*; *ripa*=lat. *rippa*-(rum); *pamentu*=lat. *pavimentum*; *luttu*=lat. *lutum*; *huma*=lat. *humus et huma*; *glodu*=lat. *gluten*; *gliie*=lat. *gleba*; *molosu*=lat. *molles*; *imosu séu imelosu*=lat. *limus* sive *limosus*; *agru si ogoru*=lat. *ager*; *aria*=lat. *aria*; *aratura*=lat. *aratrum*; *semenatura*, *semenatu*=lat. *seminatio*; *sapare*=lat. *sapare*, *sarculare*=ital : *zappare*; *grapare*=lat. *cratare*; *seceratura*=lat. *sicilare*=*foeni-secis*=*secerisiu de fenu*; *treieru*, *treietura*=lat. *tretura*, deriva : *tero-is-vere-tretum*; *sementi'a*=lat. *semen*-(tis); *falcie*=lat. *falx*, *falcastrum*; *jugeru* (pogonu)=lat. *jugera*.

b). *Unelte* : *artru* (plugu)=lat. *aratrum* : (partile plugului : *cornele* (plugului) lat. *stiva*; *grendau*=lat. *gerenda*; *cotiga* lat. *contigere*, *ferulu latu*, *ferulu lungu*, *penele carcici*) *jugulu*=lat. *jugum*; *resteu* (la jugu) = lat. (*quod*) *restat*; *funie*=lat. *funis*; *furca*=lat. *furca*; *sapa*=lat. *sappa*=*sarculum* it. *zappa*; *grataru*, (*cratitia*) *grapa*, *grebla*=lat. *crates* : *instrumenta rustica*; *secera*=lat. *sicilis*, *sicula*; *cuniu*, lat. *cuneus*; *scara*=lat. *scala*; *rastru*=lat. *rastrum* it. *rastelo* (*rastris quibus dentalis penitus erradunt terram. Virgil; Glebas frangere rastris. Pliniu*); *aseu*, lat. *ascio*.

c). *secerisu* : *spicu*=lat. *spica*; *manunchiu*=lat. *manubium* et *manipulus*=*sno-pu* : *unu pumnu de spice*=lat. *merges*, fr. *unu poignée d'épis*.

Sarcine=lat. *sarcina*(ae); *sira* (de grau de paie), *siru*=lat. *seria* si *series*; *sirèta*=lat. *sertum* (derivati : *sero-is ertum*).

d). *grane* : *grau*=lat : *granum*; *grane*=lat. *grana*; *graunte*=lat. diminutivu.

Ordiu=lat. *hordeum*; *meiu*=lat *milium* et *meliga* (=me-meliga)=*milium indicum*; *ovesulu*=lat. *avena*; *secara*=lat. *Sigalum*. *Inulu*=lat. *Linum*; *Hemeu*=lat. *humulus*; *Canepa* = lat. *Canabis*; *fenu* = lat. *fenum*; *Paui*=lat. *Palea*; *iërba*=lat. *herbu*; *trifoiu* = lat. *trifolium*; *posiune* = lat. *pascuum*, *Mirisce*=lat. *Mera-messimum*; *Nutretiu*=lat. *Nutritum*.

II ALBINARIE

Albinarie=lat. *alveare-is*, *Stupul*=lat. *stupa-ac*; *albina*=lat. *Apis*; *fagure*=lat. *favus*; *Mursa*=lat. *Mulsum* (*mululu mieri din faguri*); *Mierca*=lat. *Mel-mellis*;

Roiu = lat. *Rex*, fr. *Roix* = *Examen Apum*; *Matei* = lat. *Mater-Apum*; *Cera* = lat. *Cera*; *Vespe* = lat. *Vespa*; *furnica* = lat. *formica*; *Omida* s \ddot{u} *Umida* = lat. *humida-Eruca ex humiditate*; *Scaravaoa* si *Carabus* (moldova) = lat. *Scarabeus*, ital. *Scaravagio*; *Verme* = lat. *Vermis*; *Lumbricu* = lat. *Lumbricus*; *fluture* = lat. *fluctuare*; *Grilu*, *Greieru*, *greelusu* = lat. *Grilus campestris et domesticus*.

III. ZOOTECHNIE.

Calu, *Calonu* si *Caloiu* = lat. *Cabalus*, sive: *Calo* (.. Uti ne solus rusve peregrève Exirem, plures *Calones* atque, *Cabali* Pascendi; ducenda petorrita. *Horatius*. — *Satirarum* liber 1. 6. V. 102); *Iépa* = lat. *Equa* vel *Epona*; *Armasariu* = lat. *Admisarius*; *Mandiu* = lat. *Manulus*; *Bou* = lat. *Bos-is*; *Tauru* = lat. *Taurus*; *Vacca* = lat. *Vacca-ae*; *Vitielu* = lat. *Vitulus*, *Vitiela* s \ddot{u} *Vitieoa* = lat. *Vitula*; *Junchiu* = lat. *Iuvenus*; *Juninca* = lat. *Juvenca*, fr. *Jenisse*; *Ugeru* = lat. *Uberu*; *Ouia* = lat. *Ovis*; *Ariete* = lat. *Aries*; *Berbece* = lat. *Vervex*; *Noatinu* = lat. *Anotinus*; *Mielu* si *Nielu* (Oltenia si Banatu) *Ag-nelus*; *Capra* = lat. *Capra*; *Ciapu* = lat. *Caper*; *Iedu* = lat. *hoedus*; *Cireda* = sp. *Cerda*; *Turma* = ital. *Turma*; *Vacariu*, *boariu* = lat. *Bubulus*; *Pecurariu* lat. *pecuarius*; *pastoriu* = lat. *pastor*; *Ciobanu* (albanesu, a se vede *Hasdeu*, orig. *pastoriei*). — *Ciarcu*, = lat. *Circus*, *circulus*; *strunga* = lat. *stringo*; *Staulu* si *Stana* = lat. *Stabulum*; *Galéta* lat. *Galida* = *Galia* vel *Galerus* (Diez, vocab. etimo.); *Curastra* (archaicu, primulu *lapte*) lat. *Colostrum*; *Urda* = lat. *Uro-erre*; *zeru* = lat. *Serum-i*; *Casiu* = lat. *Caseus*; *Straitia* si *Traista* = lat. *Stragulum* (Traista fiindu totu din panura straiului) *Lana* = lat. *lana*; *Seuu* lat. *Sebum*; *Porcu* = lat. *porcus*; *Rimatoriu* = lat. *Rima*; *Scrofa* = lat. *Scrofa* — *Sus-is*; *Vieru* = lat. *Verres*; *Mascurulu* = lat. *Masculus*; *purcellu* = lat. *purcellus*. (*Nefrens quia frangere non protest*).

Animale selbatice — *fere* (*fèra*) (banat) = lat. *fera* = *ferae*; *selbaticu* = lat. *Silvaticus*; *Lupulu* = lat. *Lupus*; *Ursu* = lat. *Ursus*; *Cierbu* = lat. *Cervus*. *Mistretiu* = lat. *Aper*; *Capriora* = lat. *Capriolus*, *Vulpe* = lat. *Vulpes*; *Iepure* = lat. *Lepus*; *Sderu* s \ddot{u} *jderu* (in muntenia) *sgiorulu* (in banatu) = lat. *Sciurus*; *Vevertia* = lat. *Vivera*; *Ariciulu* = lat. *Erinacius*; *Sorece* = lat. *Sorex*.

Molusce: *Melcu* = *Limax a limo*; *Scoica* = lat. *Concha*; *Tiestosa* = lat. *Testudo* *Brosca* = lat. *Bruscus et fruscus*.

IV. VITI-CULTURA SÉU VINICOLA.

Via s \ddot{u} *Vinea* = lat. *Vinea*; *Vitia* = lat. *Vitis*; *frundia* si *foie de Vitia* = lat. *frons et folium vitis*, *strugure* = lat. *struga*, *uva* (macedonia) = lat. *Uva*; *Mustu* = *Mustus*; *Vinu* = lat. *Vinum*; *Acietu* si *Ocietu* = lat. *Acetum*; *Acorida* s \ddot{u} *Agorida* = contrasu d'in lat. *Acro-rigida*; *trunchiu* = lat. *truncus*; *radecina* = lat. *radix-icis*; *paru* = lat. *palus* sive *palatio* (*haraciu grecescu*); *Butasiu* si *Putasiu* = lat. *Putatio*; *Sapatu* = lat. *Sepor*; *legare* = lat. *Alegatio*; *taiatu* = lat. *tuliare*; *Resore* = lat. *resor-*

tire; Culesu (de Viie)=lat. *Coligo-is-ere* (*Vindemia*); *tésu* lat. *textum*=*tego-is-ere textum*; *Sacu*=lat. *Sacum*; *Vasu*=lat. *Vas-is*; *Bute*=lat. *Botis*; *Cada*=lat. *Cadus*; *Sistariu*=lat. *Sectarius*; *Cupa* si *Chiupu*=lat. *Cipus*; *Cepu* si *Cepe*=lat. *Cippus* et *Cippi*; *Strecuratore* lat. *Transcolatio*; *Storcitoru*=lat. *Torcolare ferberea-mustului*=lat. *fermentatio Musti*.

V. POMOLOGIE.

Pomulu=lat. *pomus*; *Maru*=lat. *Malus*; *peru*=lat. *pirus*; *Prunu*—*pruna*=lat. *prunus* (arbor) *pruna* (poma); *Persica*=lat. *prunus-persica*; *Ceresiu*=lat. *Cerasus*; *Scorusu* lat. *Sorbus* (*Pliniu*: *Sorbus* genus arboris proceres); *Cornu*=lat. *Cornus*; *fragă*=lat. *fraga-orum*; *Mura*=lat. *morus*; *Gutuia* séu *Gutonea* si *Gutinea*=lat. *Cotona* (*Malum Cydonium*, *Plinius*); *Pepene*=lat. *Pepo-et, Melo*; *Curcubeta*=lat. *Cucurbita*: *Nucu*=lat. *Nux-icis*.

VI. ORTICULTURA.

plante-flori, ierburi.

a). *flori*=lat. *flores*: *Viorelle*=lat. *Viola-e*; *Breaben*—*Verbina*=lat. *Verbina*; *Garofe*—*Carofile* (banat) lat. *Cariofilum*; *Rosa* lat. *Rosa*; *Crinulu*=lat. *Lilium*; *Tulipanu*=lat. *Tulipa*; *Liliacu*=lat. *Lilia*; *Coloperu*=lat. *Calopirum*; *flore de tei*=lat. *flos-tiliac*; *Busiocu*=lat. *Basilicum*; *florea sorelui* lat. gre. *Heliantus* (helios-sore) *Annuus*.

b). *Plante-ierburi*: *Nalba*=lat. *Malva*; *Madragula*=lat. *Mandragora*; *Cicore*=lat. *Cicoria*; *fèrega*=lat. *fiix*; *Ursica*=lat. *Urtica*; *laptuca*=lat. *Laptuca*; *Cimbru*=lat. *Singiber*; *Radicchie*=lat. *Radix* (*Rafanus*); *Napi*=lat. *Rappa-Napus*; *Curechiiu*=lat. *Cauliculus*; *Ciapa*=lat. *Coepa*; *Aiu*=lat. *Allium*; *Pastarnacu*=lat. *Pastarnacum*; *Tielina*=lat. *Selerum* (*Apium graviolens*); *petrunsielu*=lat. *Apium-Petroselinum*; *Maioranu*=lat. *Maioranum*; *fasole*=lat. *Phaseolus* et *fabu vulgaris*; *Linteu*=lat. *Lens*; *Leuscianu*=lat. *Leuisticum*; *ierba crètia* si *Menta* lat. *Menta*; *Ledera*=lat. *hedera*; *Masere*=lat. *Accera* et *Pisa*.

c). *Arbori*: *fagu*=lat. *fagus*; *frasinu*=lat. *fraxinus*; *Ulm*=lat. *Ulmus*; *Brad*=lat. *Bratus*—*pinu* si *Pinus Abies*; *Carpinu*=lat. *Carpinus*; *Salcie*=lat. *Salix*; *Plopu*=lat. *Populus*; *Pinu*=lat. *Pinus*; *Ienuperu*—*Gienuperu*—lat. *Iuniperus*; *Alunu*=lat. *Avelanus* (*Corilus*); *Ceru* séu *Arciariu*=lat. *A-ceru* et *Quercus*; *Teiu*=lat. *Tilia*; *Pluta*—lat. *Betula*; *Aninu*=lat. *alnus*; *Socu*=lat. *Sambucus*; *Spinu*=lat. *Spinus*; *Ghinda*=lat. *Glando-inis*; *Rugu*=lat. *Rubus* (spinu); *Mastachenu*=lat. *Mastix*; *Scortia*=lat. *Cortex*.

VII. REPTILE.

Serpe=lat. *Serpens*; *Sioperla*=lat. *Serpilla*—*Lacerta*; *Dracu*—*Zmeu*=lat. *Draco-nis*; *Idra*=lat. *Hydra*; *Aspida*=lat. *Aspis-ides*; *Solomandra*, lat. *Salamandra*.

VIII. ECONOMIA-CASNICA.

a). *Satu* = lat. *Satum* : *Sero-evi-satum* ; *Cassa* = lat. *Casa* (Domus) ; *Chilia* = lat. *Celula* ; *Cubeia* (banat) = lat. *Cubile* ; *Celariu* (Oltenia si Banatu) = lat. *Celarium* ; *Curte* = lat. *Cors-tis* ; *Aulia* (banat) = lat. *Aula* ; *tinda* = lat. *tenda* ; *Quina* = lat. *Culina* ; *Vatra* = lat. *Atrium* (foculum) ; *Spudia* (jeraticu subt cenusia), = lat. *Spodium* ; *Sgura* lat. *Scorium* ; *Cuptoriu* = lat. *Coctorium* ; *Cletu* (banatu) = lat. *Claudo-clausum-claustrum* — fr. *Cloitre* ; *Camera* = lat. *Camera* ; *Arcanu* = lat. *Arcanum* ; *Gardu* = lat. *Carduus* (specia de spinu) ; *tiestu* = lat. *testudo* ; *Cosiu-hornu* = lat. *hornus sive furnus* ; *ferèstra* = lat. *fenestra* ; *Usia* = (rust. lat.) *Ostium*, it. *Uscio* = *Ianua* ; *Scaunu* = lat. *Scamnum* ; *Mèssa* = lat. vechiu *Messa*, gram. *Mensa* ; *Patu* = lat. *lectum* ; *Asternutu* = lat. *ad-sternere* ; *Straiu* = lat. *Stragulum* ; *Caldare* = lat. *Calidare* ; *Albia* = lat. *Alveius-ia* ; *Covata* (troca) = lat. *Cavata* ; *Scara* = lat. *Scala* ; *Caru* = lat. *Carus* (partile Carului : *rota* = lat. *rota*, *spicie* = lat. *spicula*, *Capetina* = lat. *Caputium*, *Cercuri* = lat. *Circus*, *bucea et bucele* = lat. *bucca = buccae*, *Dricu* = lat. *dirigo* ; *Spàtedia* = lat. *Spatula* ; *Carambi* contrasu d'in *ambina* = *carulu* ; *podu* = lat. *podium* ; *fundurile* = lat. *fundus*, *Scortia* = lat. *Cortix* ; *Coverga* si *Cofa* (banat) = lat. *Convergo*, *Corfa* ; *Pro-tiapu* compusu d'in prepos. *pro* si *Tiapu* = lat. *Caper* ; *Leuca* = lat. *Obliqua* ; *Piscu*, *tragatore* = lat. *traho-is-ere*, *Cruce* = lat. *Crua-icis*, *bratiari* = lat. *brachiare* ; *Coderla* = lat. *Cauda* ; *Cercei* = lat. *Circilli* ; *Osie* = lat. *Axis* ; *res-teu* = lat. *quod restat*.

b). *Unelte de econom. casnica* : *Securie* = lat. *Securis* ; *forfece* = lat. *forfex* ; *Olesce* = lat. *forceps* ; *Mainu* = lat. *Maleus* ; *peptenu* = lat. *pecten* (de fuioru) ; *Peria* = lat. *pilus* ; *Mojariu* = lat. *Mortariu* ; *Pisediu* = lat. *pinso-is-ere* ; *Ammariu* = lat. *Ignariu* ; *lingura* = lat. *lingula* ; *Catitu* = lat. *Culter* ; *Tèca* = lat. *theca* ; *sfredelu* = lat. *Terebrum* ; *furchitia*, *furculitia* = lat. *furcula* ; *Discu* (taleru) = lat. *Discus* ; *Cratitia* = lat. *Craticula* ; *Ola* = lat. *Olum* (Olariu = Olarius) ; *Urcioru* = lat. *Urceus* ; *Plosca* = ital. *flasco* spa. *flasco*, ger. *flasche*, (Diez vocab. etim.) etc.

c). *Paseri* : *Gaina* = lat. *Galina* ; *Cocosiu* = *Galus* ; *Puiu* = lat. *Pullus* ; *Cuibu* = lat. a *Cubo* (quia incubit Ovis) ; *incuibare* = lat. *incubare* ; *passere* = lat. *passeres* ; *Gasca* = lat. *Ganser* ; *Ou* = lat. *Ovum* ; *Ratia* = lat. *anas* ; *Merla* = lat. *Merula* ; *Strutiu* = lat. *Strutio-Camelus*, *Graure* = lat. *Sturnus* ; *Gangura* = lat. *Galgulus* sive *Galbula* ; *Columba* = lat. *Columba* ; *Porumbu* = lat. *Palumbes* ; *Poternica* = lat. *Coturnix* ; *Prepeltia* = lat. *Perdix* (fiindu co se perde in ierba) ; *Corbu* = lat. *Corvus* ; *Vulture* = lat. *Vultur* ; *Turture* = lat. *turtur* ; *Rondunea* = lat. *Hirundo* ; *Coroiu* = lat. *Milvus* (quia curit) ; *Bufnitia* = *Bubo* ; *Cucu* = lat. *Cuculus*.

d). *Timpu* : *Amurgu* = lat. *Crepusculus* ; *Diorile* = lat. *Aurora* sive *hora = diei = óra-diei* ; *Diminétia* = lat. *Dies-mane* ; *Canatatu-Cocosiu* = lat. *Gali-cinium* ; *Media-die* = lat. *Meridies* ; *Séra* = lat. *Sero* ; *Nopte* = lat. *Nox-tis* ; *Media-Nopte* = lat. *Media Noctis* ; *Ajunu* = lat. *Ieiunium* ; *Prandiu* = lat. *Prandium* ; *Cina* = lat. *Cena* ; *Sóre* = lat. *Sol* ; *Luna* = lat. *Luna* ; *Stelle* = lat. *Stella* ; *Ceriu* = lat. *Cellum* ; *Seninu* = lat. *Serenum* ; *Ventu* = lat. *Ventus* ; *furtuna* = lat. *fortuna-procella* ; *plouia* = lat. *pluvia*, *ful-*

geru = lat. *fulgur*; *tunetu* = lat. *tonitrus*; *tresnetu* = lat. *terreo-es-ere fulgure-ictus*; *Grindina* lat. *Grando*; *Cutremur* = lat. *Contremulus*; (luna *Contremula*. Varone) *Niua-Nive*; *fulgi* = lat. *floscula*; *Prima-Vera* = lat. *primum-Ver*; *Vera* = lat. *Ver* sive *Aestas*; *tomna* = lat. *Au-tumnus*; *ierna* = lat. *hiberna* sive *tempus hibernum*; *Die* = lat. *Dies* sive *Dia*; *Ora* = lat. *hora*; *Septemana* = lat. *Septimana*; *Luni* = lat. *dies Lunae*; *Marti* lat. *d. Martis*; *Mercuri* = lat. *dies Mercurii*; *Joui* = *dies = Jouis*; *Vineri* = lat. *d. Veneris*; *Sambata* = lat. *Sabati* sive *dies = Saturni*; *Dumineca* = lat. *dies Domnii* sive *d. Apolinis*.

e). *Vesminte*: *Camasa* = lat. *Camisium*; *peptariu* = lat. *pectorale*; *in-bracheminte* = lat. *Bracca-ae pallaria* = lat. *pileus* (Pala); *Mintea* = lat. *Mantile*; *Sarica* — *Zechia* — *Sumanu* = lat. *Sagum* (pro bello, toga pro pace); *Obelle* = lat. *Tibialia*; *Calciaminte* — *Calciuni* = lat. *Calciamenta*; *Cureoa* = lat. *Corium*; *Brau* = lat. *Braneus*; *Cinga* — *Cingatura* = lat. *Cingula*; *Gluga* = lat. *Cuculus*; *Maneca* = lat. *Manica*; *fasciora* = lat. *fascis* et *fasciola* diminut.; *Caciula* — *Caitia* — *Capitia* = lat. *Caput* — *Caputium*; *Conciu* (ornament feminin) = lat. *Coma* (*Como* — si — *comptum*, *Comare* = *podoba*) etc.

CONCLUSIUNE.

Tabelulu de facia ne dispensa de la veri ce desvoltari ulterioare; unu glosariu etimologicu voindu se imprime *terminologiei rurale*, adeca plugariei romane, *caracterulu* unei *origine slavo*ne séu si *dacice*, n'aru reesi se diminue valoarea faptului, relativu la *originea latina* si alu *arhaismului*, conservatu in graiulu romanescu.

Fora a ne incerca se intramu in domenulu filologiei comparate, credemu a fi necesariu si utile, a insemna si in acesta ultima parte, cum co, nu se pote rosti in meritul unei cestiuni, mai nainte de a se cunosce bine *cauzele, giurstarile si epoca*: *candu, cum si in ce modu* a luat u nascere unu *evenimentu istoricu*.

In specia nostra, doue cai, doue sisteme potu conduce la stabilirea veritateri istorice:

I. *Istori'a formatiunei* si a *clasificatiunei* de *popore*, combinata cu *istori'a migratiuneloru d'in toti timpii*.

II. *Istori'a limbeloru indo-europene, prin studiulu etnograficu*.

Cea d'anteia, posibila priu mijlocirea *arheologiei*.

Cea d'in urma, prin *filosofi'a limbei* cu *ajutoriulu filologiei comparative*.

Numai pe acésta metodicu cale, s'a potutu luminá originea *poporeloru italice*.

Pré multu amoru propriu, ua pré mare incredere de sine, séu si ua credintia dogmatica in decisiunele luate, este totu ce pote fi mai vatematoriu in procedimentulu istoriei critice si alu filologiei, — dice *Cantu*.

Tint'a solutiunei ce se cautá pe teremulu *limbisticu*, a fostu indreptata contr'a *latinitatei limbei romane*, si cá deductiune, *contr'a genesei si a continuitatei poporului romanu, d'in Daci'a Traiana*.

In lung'a sea viuetia bimilenaria, *poporulu romanu* a trecut u prin multe *impregiurari critice*; a vediutu diferite orde selbatice, venite d'in nordulu Asiei — «*unde, ascunsi in vidiuni, de asprimea gerului, se nutreau pe timpulu iernei cu propriatu loru sange, in felulu ursului*» — preferandu-se prin cele doue *bariere* de la *sudu* si *ostu*,

(aparate in faccia de *Prutu* si *D'nistru*, in flancu, de *Dunare*), pe care le-a fostu ridicatu geniulu marelui *Cesare*; a statu cu multe d'in acele semintie nomade in comerciul, impartesindu-le *cultura romana, institutiuni si limba, cu tote ale traiului sufletescu si materialu*, precum marturisescu toti scriitorii nepartinatori, d'ero inse nu suntu semne, care se ne arate, co aru fi simtitu necesitatea unui imprumutu de la acei barbari!!

Ce inriurire aru poté se aiba *cateva vestigie*, reversate asupra limbei, si pastrate mai multu ca unu documentu vorbitoriu despre vechimea si neintrerupt'a petrecere a poporului romanu, in senulu patriei strebune?

Tóte evenimentele, tóte calamitatile câte trecu peste unu poporu, se resfrangu si asupr'a limbei selle!

A peritu *poporulu*, dispare si *limb'a*; s'a asimilat, se asimila si *limb'a*, fora a lasa urme; s'a desfacutu de la *trunchiulu comunu*, se desface si *limb'a* in *dialecte si jargone*!

Ce descopere *filologia la romani*? *fondulu si form'a limbei* perdute prin *asimilare*? *Dialecte* sau si *jargone*, fie chiaru in felulu *celloru germane, Sassone, Slavine, Magiaro-Secuie*?

Limb'a, ne dice scola *Slavista*,—este *creatiunea scientieloru, mum'a artelor si a industriei*; *scient'a*, incepe prin *cultur'a religiunei*; *artele si industri'a* suntu *efectele culturai*; *terminologia eclesiastica, topografica, agricola, la romani*, find *slavina*, probeadia co ei, n'aveau pene in sut'a VIII—IX, nici *cultur'a bisericesca*, nici *scientia*, nici *agronomie*, prin urmare, n'au potutu avea ua *limba proprie romano-latina*; cea vorbita astadi, este unu derivatu de la *slavina*, precumu insusi *poporulu romanu*, este ua *progenitura slavina*!!(?)

Écco *logica*, ecco *silogismulu* si *sintess'a* solutiunei *cautate*!..... Ua *erore capitala*, restorna totu *fondulu acestoru conclusiuni*.

Dacii, potu fi ore *slavi*, prin simpl'a analogie *materiala*, cu totulu *inocenta*, care apropie numele regelui: «*Diur-panelu*» de «*Хрун-улу*» *slaviloru*?!

Potea-s'aru admite ua *genesă germana*, pentru *afinitatea* ce pare a fi avendu numele unui altu rege dacicu: «*Cotison*», pe care 'lu canta *stremosiulu Ovidu*: «*Occidit Daci cotisonis agmen*»—cu «*Gotes sohn-ulu*» *germanu*?

A se necunnósce, co in *viueti'a* unui poporu, pote lipsi *cultur'a, industrie, scientia* si *arte*, numai *limb'a* nu pote se lipseasca, pe cátu taiesce acelu poporu, este ua *Capitala erore*!

Marcomanii, Alanii, Erulii, Gottii, avut'au vre unu *inceputu* de *cultura* pene la *Carlu Magnu*? *Limb'a* loru perit'a?

Cultur'a, sciint'a, industri'a arpadianiloru nomadi, erá nulla pene in sut'a XVI!... *Limb'a* loru s'a stinsu?

Asupra *Slaviloru*, ne-amu pronunsiatu la unu altu locu, in acestu subiectu!

Unde este «*Orfeulu*» profetu si *legistatore*, allu *gintei Slavine*, spre a'i cántá vechimea de la *inceputulu lumei*?! Unde'i suntu *legendelle Omerice*, acele *Iliade* si *Odisee*, prin care *dumnedieirea* vorbea cu *alesulu poporu slavu*? Unde'i suntu: *Licur-*

gii, Solonii, Numa, Confucius, Zamolxe, ca se ne conduca la primelle inceputuri de constituire, pastorie, si plugarie, originala Slavina ?

Unde le suntu : acelle *Hieroglife*, prin care s'aru invedera inceputulu scientieloru slavine, d'in cea mai *indepartata vechime* ?

Apocrifele Bogomililoru, plagiatul glagolitului Cirylianu, suntu — cu totu zelulu invetiatoru : *Steub, Fallmereuer, Schafarick, Miklosich*—departe de a legitima *pre-tentiós'a vechime*, séu si *revendicatiunele gintei slavine* !

Limb'a, nu numai co a fostu creatiunea sciintiei, dar *Ea*, dupo dissa lui *Socrate*, a *domesticitu selbateci'a* !

Ce ne autorisa se presupunemu ua stare de *selbatecie* la : *Greci, Romani, Celto-Gallo-Traci, Geti si Daci* ?

Ce felu de *popóre* fost-au acelle, cu care au datu facia primelle *triburi Germane* si *Slavine*, pe *pamentulu Europei* ?

Fi-voru fostu Slavoni, acelle *populatiuni Ariace*, cari au descinsu, cei d'ântei, *Pirenei* si *Alpii*, intre *Apenini* si *Atlasu*, spre a trece din *Traci'a*, prin *Elespontu* si *marea Egeia*, in *Greci'a* si *Asi'a* ? !

Fi care d'in aceste intrebari, isi are responsulu, in *cartea viivetei poporeloru* ! !

Ea ne spune, cà calea cea mare a migratiuneloru *medi-ovale*, d'in spre nordulu *Asiei*, a fostu calea *primeloru semintie slavine*; prin urmare, nu aceste *orde* au infintiatu *primele state* alle vechiului *Continentu*; nu elle suntu *popórele mediteranice*, d'in *timpii preistorici*, care au datu lumei ua *Fhoenicie*, ua *Grecie*, ua *Etrurie*, ua *Cartagine*, ua *Roma*, ua *Spanie* ? ! U Cluj / Central University Library Cluj

Cretensii, Lidii, Pelasgii, Truscii, Rhodienii, Tracii, Frigenii, Lesbii, Spartanii, Titienii etc. *Suverani ai mariloru si alu vechiului continente*, nu voru fi *primitu cultur'a* si *limb'a dela seméntiele nomade*, venite abea in *sut'a IV — IX* (era crestina), *cá unu potopu, d'in fundulu Asiei* !

Amu merge prea departe urmarindu pasu cu pasu, *itinerariulu, viiveti'a*, si desvolta-rea *barbariloru d'in evulu mediu*, spre a ne *esplica tóte acelle fenomene in limb'a* si *traifulu vigurosului poporu slavinu* de astadi, care ilu *asimila* in multe, si *intr'unu modu*, nu numai *surprindietoriu*, dar si *amagitoriu*, de marea *familie ariaca* ! !

Ca faptu, remane neindoiosu, co multe particularitati, multe *forme d'in vechea sanscrita*, perdute pentru *limb'a greaca* si *latin'a gramaticala* (clasica), se regasescu numai in *limb'a Galla* si cea *Slavina*, *anume in limb'a literaturii bisericesci* !

Tote *ipotesele* si *conclusiunelle scolei slaviste*, tote *cunoscutele prententiuni de paternitate*, sunt calaudite de puterniculu factoru alu *literaturii eclesiastice*, avendu dreptu *fundamentu*, *cunoscutele fenomene*, reu *apreciate*.

Punendu-se intrebarea : care este *epoc'a*, si care a fostu *prototipulu literaturii bisericesci*, a poporului *Slavinu*, cam ce *responsu* ni s'aru *potè da* ? !

Ua limba se formédia dupo tipulu acelei limbe veche, cu care a statu ea in continere — dice filosofulu germanu «*Herder*».

«*Man bildete eine Sprache nach der andern, mit der sie umging* !

Incependu dela regiunele *Hyperborice* pene la *Hemu* si pene in peninsul'a *Balca-*

nica, semintielle slavine au intalnită în calea lor, numai popore : *Celto-Galle, Traco-Getto-Greco-Latine*.

Celtii se întind în *Europ'a* — d'în timpii preistorici — prin valea dunarei, afirmă istoricul *Cantu*.

Acestu adevăru istoricu statoritu, care pote fi respunsulu la întrebarea *pussa mai susu ? !*

Formatu-s'au limb'a : *Celto-Galla, Traco-Geto-Greco-Pelasgo-Etrusca si latina*, după cea *Slavina ?*

Imposibilu de demonstratu !.. Tota anticuitatea preistorica, cu *Orfeu* și *Homeru*, cu *Pindaru* și *Anacreon*, cu *Numa* și *Licurgu* etc. aru trebui, în acelu casu, se *dispara* d'în tradițiunile și legendele omenirei ! !

Mai adaptatu cu natur'a lucrurilor este a se admite că, *Slavii*, puși în contingere cu acele clasice popore, *asiedindu-se în mijloculu lor*, si-au formatu limb'a după *idiomelle graeco-latine*, care au servitu și fratiloru : *Metodu* et *Cyrilu*, de tipu *muma*, pentru primele începuturi de literatură, a bisericei *Slavine*.

Nu mai astu-felu se pote esplică, după noi, pastrarea unoru forme sanscrite în literatur'a bisericei *Slavine*, precum elle se regăsesc la *gali* și *romani*, a caroru geneză înse, este a se cauta la vechea *Pelasga*, vechea *Umbro-Etrusca*, vechea *Grăca* și *latina*.

Parerile unanime, cele mai autorizate, asupra *latinitatei* și *vechimei limbii române*; *formelle, sintacs'a, flexiunelle, particularitatile ei*, reprezentandu originalulu *latinei primitive, vernacule, ante-clasice; tipulu acelei latine rustice*, care conținea rudimentele limbii : *Umbrice, Sabino-pelasge, Celte, Etrusce, Peucite*, despre care ne vorbesce *Enneius, Plautu, Varone. Vitruvius, Quintilianu, Virgiliu, Isidorus*, dicendu : « *Una quaeque gens facta Romanorum cum suis opibus vitia quoque et Verborum et morum Roman transmissit* », ni vorbescu legile lui *Romulu* și *Numa*, *Codicelu Papirianu* etc. respingă într'ua unire, tote acele gratuite presupuneri, a caroru fundamentu este *patim'a* și *ur'a* la unii, *unu amoru propriu esageratu* la alții, și *usiurintia* la cei mai mulți !

Cum s'aru potè admite *paternitatea slavina* sèu și *Hybridismulu*, cautate în *limb'a* și *faptura poporulu romanu*, facia cu puterea și autoritatea argumentațiunilor, care ne spunu că, în prējma *Romei*, suntu *tipuri romanesci*; că la *romanii din muntii și campiele Daciei Traiane*, domina pretutindenea și în tote, *geniulu Romei*; că *vestigielle limbii Dorice, Etrusce, pelasge, celte*, se regăsesc numai în *limb'a romana*, din valea dunarei (« *Cantu, Tröster, Castelar, Opitz, M. A. Canini, Duruy, Ed. Quinet, Ubicini, Iung. Peters, Schmiedl, Kerner* etc.);—în fine, că nimicu *Slavu*, nimicu *strainu* nu există în *sintaxa limbii romane* : « *Tipariu, E. Murgu, Castelar, Laurianu, Frollo* ! »

Limb'a romanescă,—declara *Dieffenbach* și *Hencke*—este adevărată fic'a *latinei*; *Ea* nu are *dialecte*, ceia ce o distinge mai alesu, de tote cele alte limbe moderne, si-i imprimă sigilulu anticuitatei; în nimicu *Ea* nu pote fi asemenată cu *limb'a Slava*.(1)

(1) R. Henke. Rumänien, Land und Volk. Leipzig. 1877 pag. 167 168 : « Die rumänische sprache »

Noi amu vediutu cum se rostesce, despre *originelle gintei si a limbei romanesci*, unu *Bruce Whyth, Gibbonn, (1) Willkinsohn, Regnault, Topeltinu, E. Quinet, Desprez, Katancsich, Benkö* etc.!

Mai reamintindu-ne pe longa celle de susu : *marturisirea lui Covacsius* : co limb'a romana contine mai multe elemente latine si arhaice, de câtu chiaru limb'a italiana.»
«*Vernaculam istorum sermonem plus fere in se habere romani et latini terminis quam praesens italarum lingua* etc.»

Declaratiunea lui Chalcocondyla, care nu vede nici cea mai mica *diferentia* intre romani si italieni.

Reflessiunile lui Grisellini, impartesite amicului seu *Hieronimu*, prin care se da cea mai mare importantia istorica, limbei române, sustinendu-se co, «*cunoscinti*' a ei «*pote facilita solutiunea celoru mai desperate probleme limbistice, cari preocupu pe filologii Italici.*»(2)

Studiile si impresiunile celebrului archeologu: M. Opitz, care descopera in *viueti'a* si *faptur'a* *poporului romanescu*, intrêga *clasicitate româna* (3); — intrebamu : *déco* mai pote fi posibilu indoiei'a *despre romanitatea Stirpei* si a *limbei române*? !. *Déco* pote fi verisimile ipotes'a *discontinuitatei* séu si a *presupusului hibridismu* : *Traco-Syriaco-Asiatico-Daco-Slavino-romanu*?! *Ipotese*, contra caror'a se radica chiaru *Unitatea limbei*, *arhaismele topografice si etnografice*, *tote elementele archeologice*, cu unu *cuveutu* : se radica ca ua *solemna protestatiune*, *puterniculu geniu alu Romei sempiternu*, care se *manifesta in tote directiunele*, pe *strebunulu pamentu allu Daciei*, cá si cum s'aru fi *confundatu si intrupatu cu natur'a solului* si a *climatei*, spre a'i *perpetua dominatiunea*, si a *feri patrimoniulu latinitatei*, in *oriintele romanescu*, de *profanatiuni barbare*!!

Distinsulu profesore Jung, vorbindu despre *nomenclatur'a planteloru*, — *cu care se incheie a sea erudita scriere* — si surprinsu de atât'a *originalitate latina* in *grainulu romanescu*, admira *energi'a* si *puterea geniului romanu*, care a *mantinutu* in *tota intregimea originalitatei*, *dupa 1500 anni*, *arhaismelle limbei*, *chiaru si prin nomen-*

«che ist eine Tochter der lateinischen, und wurde von Kaiser Trajan — durch colonisation der un-
«teren Donauländer dorthin verpflanzt.

— «Dialecte, durch die sonst fast alle anderen Sprachen der Welt zersplittert werden, kennt
«die romänische Sprache nicht...»

(1) «The Valachians still preserve many traces of the Lathin language. — History of the decline and fall of the Roman empire, Chap. XI, No. 13.

(2) Sie sagen mit vielem grunde, das über den Ursprung der italienischen Sprache sehr viel gestritten worden ist; ich habe die Ehre zu versichern, dass man ungleich weniger gestritten haben würde venn die italienischen gelehrten die Sprache der walaben gekannt hätten etc.

(3) «So steckt manch edles Blut in kleinen bauern Hütten, das noch den alten Brauch und Art
«der alten sitten... nicht ganzlich abgelegt!.. Wie dann ihr Tanz anzeigt, in dem so wunderbar ge-
«bückt wird und geneigt. — Gesprungen in die Hoch, nach art der Kapriolen, die meine Deutschen
«aus frankreich müssen holen.»

«Die menschen die noch jetzt, fast Römisch Muster tragen... etc. Slatna seu itiner : transilvani: 1621.

clatur' a plantelorn !... Se vede, dice invetiatiulu docinte, co si in acestu punctu, noi nu suntemu decâtu Epigonii acelorur uriasie epoce, cari au facutu marirea Cesariloru romani. (1)

Ce amu avé de ajutatu — ca incheiere — la aceste cuprindietore si elocunte conclusiuni, bine simtite, bine cugetate, bine espuse ? !

Unu singuru cuventu de recunoscintia, la adresa onor. D. Jung, pentru serviciile aduse cuestiunii romane, prin valoros'a sea opera, a carei resumatu sinteticu, — abstractiune facundu-se de ore-cari deviatuni si duplicitati — nu pote fi altulu, decâtu acelu nestremutatu adeveru istoricu, care reessa d'in insasi finti'a si faptur'a poporului romanu, d'in omogenitatea sea etnica, d'in unitatea limbei sale rustice, vernacule, nascuta pe pamentulu Italiei mume, si transportata in valea dunarei, cu tote arhaismele si rudimentele: Umbriei, Etruscei, Ausonie, Cumei, Pelasgiei, etc. fora timpuri auxiliari, fora acelle forme grecesci, care distingeau pe rustica-vernacula de urbana; pastrandu vechiulu nominativu, precumu elu era indatinatu la autochtonii d'in Latium, etc. ceea ce face a se invedera si mai multu, cum co nu in provinciile orientale (acelle insule latine), nu in senulu Daciei, ci subt seninulu Ceriu alu Italiei = latino-romane, au luat u nascere si inceputu limb'a strebuniloru coloni!

Ea se conserva in graiulu romanescu, ca unu monumentu neperitoriu alu geniului romanu; ca ua protestatiune solemna contr'a pretentiuneloru si clevertireloru atentore la romanitatea gintei si a limbei romane, la vechimea si continuitatea poporului romanescu, in strebun'a Dacie.

A traitu, traiesce si va trai, poporu si limba, caci are putere de viuétia, precumu are si drepturi, si vechi titluri, la consideratiunea, la interesulu poporeloru luminate !!

(1) •Nicht leicht in anderen Dingen ist die Energie, mit der der römische Sprachgenius auf altdacischem gebiet sich pflanzte und dureh mehr als anderthalb Inhrtausende dann forterhielt, so zu erkennen und zu bewundern, als in dieser fortpflanzung der nomenclatur der gewöhnlichsten pflanzen in romanischer form, bis auf unsere tage. Auch hierin sind wir noch immer die Epigonen der gewaltigen Epoche der römischen Kaiser. Jung, Roemer und Romanen. Innsbruck, 1877 p 307.

FINE

E R A T A

Pag.	linia	In locu de	A se ceta
3	15	Numai	Nu mai
37	3	Porfirogenita	Porfirogenitu
—	10	respandea	respande-au
—	13	Zonara	Zonora
70	12	in Paia montis	in plaia montis
—	12	Testu	Festu
—	16	pre, fissul	prefissul
—	19	Codurénu	Codrénu
—	22	proemioentia	proeminentia

Bibl. Univ. Cluj.
Nr. 6642. 1923.